

Vigilia

1970
január

Várkonyi Imre
Kegyelmekben gazdagon

Gyürki László
Az evangéliumok és a történelem

Pfeiffer János
A munka szociálteológiája

Kardos Klára
Testvérünk, a próféta
(Thomas Merton 1915—1969)

Mándy Iván
Egy ember álma (elbeszélés)

Résumé en
langue française

TARTALOM

VÁRKONYI IMRE	Kegyelemben gazdagon — — — — —	1
GYÜRKI LÁSZLO	Az evangéliumok és a történelem — — — — —	3
KUNSZERY GYULA	Hamvadó tüzek (vers) — — — — —	9
PFEIFFER JÁNOS	A munka szociálteológiája — — — — —	10
NAGY MÉDA	Testvérem a fa (vers) — — — — —	15
TOLDALAGI PÁL	Vádbeszéd, Zuzmarás világban, Valaki vall, Egy villanás (versek) — — — — —	16
KARDOS KLÁRA	Testvérünk, a próféta — — — — —	17
BENEY ZSUZSA	Idő és időtlenség Pilinszky János költészetében — — — — —	28
SIMON EMIL	Féltés, Vízcepp, Este, Józanul (versek) — — — — —	31
MÁNDY IVÁN	Egy ember álma (elbeszélések) — — — — —	32
KUNSZERY GYULA	Rózsadomb ősszel, Alpokban (versek) — — — — —	36
IJJAS ANTAL	Hegedűverseny (elbeszélés 2. rész) — — — — —	37

VITAFÓRUM

A Humanae vitaeről és a csodák problémájáról (<i>Üdvarhelyi Béla, Doromby Károly, Szenney András,</i> <i>Nyíri Tamás</i>) — — — — —	44
---	----

A KIS ÚT

Keresztények egymás mellett (<i>Miklós Dezső</i>) — — —	54
---	----

NAPLÓ

A pápa és a püspökök imája a szinodus befejezésekor — 56; Az olvasó naplója — Bilanz des ungarischen Katholizismus (*Rónay György*) — 56; Színházi krónika — Ibsen: Solness építőmester, O'Neill: Hosszú út az éjszakába (*Pályi András*) — 59; Képzőművészet — Budapesti és vidéki kiállítások; Lepold Antal, Fülep Lajos és Barcsay Jenő köszöntése (*D. I.*) — 61; Zenei jegyzetek — Oratóriumok, misék; Lemezfigyelő (*Rónay László*) — 63; Filmek világából — Sirokkó (*Ungváry Rudolf*) — 65; Rádió mellett — képernyő előtt (*Balássy László*) — 67.

DOKUMENTUM

A Pax Christi békemozgalom (<i>Benkő István</i>) — —	68
Francia nyelvű kivonatok — — — — —	71

Felelős szerkesztő: *Rónay György*

Felelős kiadó: *Várkonyi Imre*

Laptulajdonos: Actio Catholica

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. Tel.: 188-098. Postacím: 5. Postafiók 195. Nagybudapesti ügyintézés és előfizetés: Budapest, V., Cukor u. 4. Telefon: 189-306. Terjeszti, előfizetés és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest, V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Kúkereskedelmi Vállalat, vagy bizományosai útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutadható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024 2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft, félévre: 50,— Ft, negyedévre: 25,— Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921.

KEGYELMEKBEN GAZDAGON

Az év végén sok és sokféle mérleg készül. Egyesek, családok, hivatalok, üzemek, de a népek is mérleget készítenek. Megnyugtató érzés, ha a mérleg pozitív. Elgondolkoztató és sokszor ijesztő is, ha a mérleg negatív. A legfontosabb azonban, és ezt a becsület kívánja, hogy a mérleg mindig őszinte legyen. Őszinte legyen akkor is, ha nem pozitív.

Amikor az új esztendő beköszöntével, az előző év mérlegén túl, kegyelmet, áldást és békeességet kívánunk embertársainknak, ezekben a jókívánságokban benne van mindaz az új elhatározás, amely arra lendít bennünket, hogy az új esztendő semmiképpen ne záruljon majd negatív mérleggel. Arra lendít bennünket, hogy amennyiben az elmúlt év is eredményesen zárult, úgy eredményeinket ne csak megtartsuk, hanem növeljük is.

Az új esztendő sok jeles napot tartogat számunkra, amelyeknek méltó megünneplése nemcsak kötelesség, hanem öröm is számunkra. Az év indulásánál csupán megemlíteni szeretnénk, hogy 1970 hazánk felszabadulásának 25-ik évfordulója. Biztos vagyok benne, hogy kellő helyen, módon és időben, hivatott ajkak és tollak fognak megfelelő formát találni ennek a hívő emberek számára is oly jelentős évfordulónak megünneplésére. De éppen úgy biztos vagyok abban is, hogy hitünknek, világnézetünknek évfordulóját, amely ma is oly szorosan kötődik életünkhöz, ugyancsak hasonlóképpen és méltón megünnepelelhessük.

Lapunk harmincöt esztendeje vigyál. Ez a harmincöt esztendő tolmácsolása volt, és az ma is, a katolikus szellemiségnek, értelemnek és léleknek. Szeretnénk, ha ebben az évben is ezek az értékek képeznék alapját munkásságunknak. Kár lenne véka alá rejteni azokat az értékeket, amelyek olyan sok szellemi örömet okoztak a lap olvasóinak. Ez nem dicsekvés akar lenni. Ismerjük, tudjuk a fogyatékoságokat is. De talán nem szerénytelenség, ha azt mondjuk, hogy a mérleg mégis pozitív. A lap hasábjain a múltban is jelentkeztek a szellem hazai és külföldi nagyságai. Jelentkeztek olyan tehetségek, akik már indulásukban is megmutatták, hogy érdemes velük törődni, gondolataikra felfigyelni. A „Vigilia” vigyál. Odafigyél minden jelenségre, amely közvetlenül vagy közvetve érinti a hívő embert. Odafigyél egyházunk életére is. A II. vatikáni zsinat után sokan olyan utakat keresnek, amely utak nemcsak újszerűek, hanem egészen biztosan nem is időt állóak. A gondolkodó hívő ember nem az újtól fél, hanem az új köntösbe öltöztetett, de sehova nem vezető tartalmatlanságtól. Lapunk soha nem hajhászta és nem is fogja hajhászni a szenzációkat. Világosságot akar, tisztaságot akar, értelmet akar, gondolatokat akar ébresztetni, de úgy, hogy ezek mindig katolikusak legyenek. Lehet és kell is dialogizálni. Sem megértés, sem tisztulási folyamat nem képzelhető el dialógus nélkül. És dialogizálni nemcsak egymás között kell, hanem becsületesen és őszintén azokkal is, akik ugyan a humánus talaján állnak, de világnézetük nem a mi világnézetünk. Ha egyházunk életét ma vizsgáljuk, sokszor úgy tűnik, mintha minden forrásban lenne. Ez igaz is, meg nem is. A hit letéteménye és az alapvető erkölcsi normák változatlanok. Világosan kell látnunk, hogy ezek nemcsak most, hanem a későbbiek folyamán is változatlanok lesznek. Miről van hát szó? Csupán arról, hogy mindaz, ami a ma embere előtt egyszerűen értelemetlen, amelyen túlhaladott maga az egyházi élet is, adja át helyét annak, ami a meg nem változtatható kinyilatkoztatás mellett jobban szolgálja az emberek örök üdvösségét és földi boldogulását is. Ilyen szellemben beszélhetünk egyházunk haladásáról, és ennek legfényesebb bizonyítéka, hogy VI.

Pál pápa is, amikor a leghatározottabban és félreérthetetlenül védelmezi a hitletétéményt, ugyanakkor bátran, az igazság tudatában száll síkra azok mellett a változások mellett, amelyeket nem értenek, de nem is érthetnek meg azok, akiknek erre nincs megfelelő kategóriájuk.

Téves nézet lenne, ha például az új liturgiában csupán a nyelvi és külsőségbeli változásokat vennénk észre. Ha az új liturgia csak annyit jelentene, hogy a szöveget a nép nyelvén, s így természetszerűleg jobban, érthetőbben mondjuk, és ha a megújuló szentmisében csak azt látnánk, hogy a történelmi fejlődés folyamán ráarakódott és a lényeggel semmiképpen össze nem függő részek a szentmiséről leválasztódtak. Sokkal többről van itt szó. Az egész új liturgiának minden nap tanítania kell és a legmagasztosabb áldozat révén kell megértetnie a hívő emberrel, mit jelent ez a kifejezés: katolikus vagyok.

Az új esztendőben egészen bizonyosan mináig újabb és újabb momentumok fognak felmerülni, amelyek közelebb visznek bennünket a hitletétémény tisztultabb és, amennyire ez az emberi elne számára lehetséges, világosabb megértéséhez. Egyet azonban nem szabad elfelejtenünk: mi akkor is hitről fogunk beszélni, amikor egyik vagy másik kérdésben sok vita és vajúdás után nagyobb lesz a világosság. Nem képzelhető el ugyanis, hogy az emberi elne bármilyen mélyen hatoljon bele a vegtelenbe és az abszolútumba, akár az egyiket, akár a másikat úgy oldhassa meg a maga számára, mint ahogy sok más jelenséget az idők folyamán megoldott.

A „Vigilia” az elkövetkezendő időkben is módot foy találni arra, hogy a maga eszközeivel segítséget nyújtson a legnehezebb kérdésekben is a keresni, gondolkozni és megközelíteni akaróknak. A címben azt mondtuk, hogy az új esztendőben kegyelmekben gazdagon szeretnénk élni. A kegyelem ajándék. Istentől jön az emberhez. Az ember dolgozhat, munkálkodhat, akadályokat gördíthet el a kegyelem útjából, de lényegében mégis a teremtmény alázatosságával kell ezt az ingyenes ajándékot várnunk. Az ts egyházunk tanítása, hogy Isten senkitől sem tagadja meg kegyelmét, ha az ember igényt tart rá és nem gördít a kegyelem útjába akadályokat. Isten kegyelme természetszerűleg az egész embernek szól. At és átjárja lényünket, legbensőbb énünket, munkánkat, alkotásainkat, egyszóval mindazt, ami bennünket méltóvá tesz az elnevezésre: ember. Ez az isteni kegyelem egyben életünk áldása.

Minden ember, hívő és nem hívő egyaránt, abban reménykedik, hogy az új esztendő boldog lesz számára. Reménykedik abban, hogy még a negatív mérleget is ki lehet és ki fogja javítani. Jó ez a reménykedés. Nem is lennénk emberek, ha ez nem volna meg bennünk. Jó ez a boldogságváras is. Szüksége van rá az embernek. Az ember nem keserűségre, nem reménytelenségre, nem lelki és fizikai szenvedésekre van teremtve. Ez ellentmondás lenne a teremtő Isten emberszerető szándékával szemben. Persze a boldogságváras önmagában csupán érzelmi kategória, ha az ember nem tesz meg mindent a boldogság elérésére. Úgy érezzük, hogy az új esztendő nagy munkát, felelősséget ró reánk. Ugyanakkor azt is látunk kell, hogy megvannak a boldogságkeresés és elérés lehetőségei is. Ennek első és legfontosabb feltétele, hogy megmaradjon, sőt sokkal biztonságosabb legyen mindnyájunk számára a béke, amelyet mi katolikusok különösképpen is kívánunk az új év első napján, hiszen a Szentatya ezt a napot nyilvánította egyszer s mindenkorra a béke napjává.

A „Vigilia” viglál. Munkálkodik azért, hogy a szellem, a lélek, az ember mindinkább méltóságának megfelelően élhessen és dolgozhasson. A „Vigilia” minden szolgálatot teljesítő munkatársa szívből kívánja, hogy az új esztendő kegyelmekben gazdag, áldásos legyen, és a biztonságos béke elérésével adjon egyházunknak és egész magyar népünknek egyre szebb, nyugodtabb és gazdagabb életet.

AZ EVANGÉLIUMOK ÉS A TÖRTÉNELEM

Minden keresztény meg van győződve arról, hogy az evangéliumok történeti eseményeket mondanak el nekünk. Elég elolvasni Szent Lukács evangéliumának bevezetőjét és látjuk, hogy a megtörtént dolgokat írta meg úgy, amint ránk hagyták azok, akik kezdetől fogva szemtanúi voltak az igének (Lk. 1, 1—4). Eseményeket közöl velünk, amelyeknek idejét is pontosan meghatározza (Lk. 3, 1—2).

Amikor azonban a részletekbe megyünk, bizonyos nehézségek tűnnek elő. Ezek közül egyeseket meg tudunk magyarázni azzal, hogy az evangélisták nem akartak terjedelmesen írni és nem ugyanazoknak írták könyvüket. Sokkal nehezebb magyarázatot találni akkor, amikor ugyanazt az eseményt, ugyanazt a tanítást különféle formában és más sorrendben mondják el. Szeretnénk tudni, melyik volt az „igaz”, hogyan közölték velünk az evangélisták ezeket a történeti igazságokat. Erre akar feleletet adni a Pápai Szentírásbizottság 1964. április 21-én kiadott *Sancta Mater Ecclesia* kezdetű utasítása, amelynek egyes részei megtalálhatók *Az isteni kinyilatkoztatásról* szóló hittani rendelkezésben is. A szentírás-értelmezés szabályairól van szó, s ez az írat megvitatja és mintegy kiértékeli a formatörténeti módszert, és ennek pozitív eredményeit alkalmazza az evangéliumok keletkezésére is. „A szentírásmagyarázó élhet azokkal az egészséges eredményekkel, amelyek a formatörténeti módszerben vannak, s amelyekkel az evangéliumok jobb megértésére jutunk el.” Ebben a mondatban lehetne összefoglalni a leglényegesebb tanítást, amely az evangéliumok értelmezésének új lehetőségeket ad. — Az instrukciót Bea bíboros kommentárjával együtt vázlatosan ismertetjük.

I. Általános szabályok

Az instrukció utal a már ismert szentírás értelmezési szabályokra, amelyeket XII. Pius a *Divino Afflante Spiritu* kezdetű körlevelében adott. Ez a körlevél mintegy kiindulópontja az új szentírás magyarázatnak. Szó van benne az „irodalmi műfajokról”, mint a szentírás kutatás egyik legfontosabb feladatáról. A Szentírás értelmezése ugyanis nehéz kérdés elé állítja a mai embert, amikor nincs tisztában azzal, hogy milyen műfajban is íródtak a Biblia egyes könyvei. „A régi keleti szerzők szavaiban és írásarban egyes kitételek irodalmi jelentése nem egészen olyan világos, mint a mai írónál. Pusztán nyelvtani szabályokkal, vagy nyelvészettel, vagy egyedül az összefüggésből nem lehet meghatározni azt, amit a régi keletiek szavakkal ki akartak fejezni. Ezért a magyarázóknak, mondhatni lélekben vissza kell térni ezekhez a távoli évszázadokhoz, és a történelem, régiségtan, néprajz és más tudományok segítségével pontosan meg kell határozni, hogy e régi kor írói milyen irodalmi formákat alkalmaztak és használtak. A régi keletiek ugyanis gondolataik kifejezésére sokszor nemcsak más szóalakzatokat és beszédformákat használtak, mint mi, hanem sokszor olyanokat alkalmaztak, amelyek saját korukban és embereiknél szokásosak voltak” (*Div. Affl. Spir.* — Szt. István Társ. kiadása 27. old.). Ez a szövegrész elsősorban az ószövetségi könyvek értelmezését tartja szem előtt, az Újszövetségről még nincs szó benne. Ezeket a szempontokat azonban az evangéliumokra is lehet és kell is alkalmazni. Hogyan találhatjuk meg az evangéliumok irodalmi műfaját? Ehhez ad segítséget a formatörténeti módszer — amint az instrukció állítja — ha nem lépjük át a józan határokat és nem tartjuk magunkat e módszer művelőinek előítéleteihez. Most röviden erről szóljunk néhány szót.

II. A formatörténeti módszer

A népi irodalomban különféle elbeszélések, példabeszédek, tanítások, énekek vannak. Ezek igen sokszor széles területeken, különböző formákban és változatokban élnek. Szerzőjük ismeretlen. Ezeket sokszor vissza lehet vezetni bizonyos meghatározott formákra, meg lehet figyelni, hogyan fejlődtek, vagy csökevényesedtek el, és hogyan viselik magukon a hely és az idő meghatározó feltételeit. A formatörténeti módszer ezeket az elveket alkalmazza a bibliai irodalomra. Ezt tette *Gunkel* német szentírásmagyarázó Mózes első könyvével és a zsoltárokkal. A pátriárkákról szóló hagyományok és a zsoltározó közösség énekei hosszú időn át éltek a nép ajkán és vándoroltak szájról szájra, amíg írásba nem foglalták őket. Amint tudjuk, a szinoptikus evangéliumok Jézus számos beszédét mondják el bizonyos változtatással. Ezért *Bultmann* és *Dibelius* ezekre is próbálta alkalmazni ugyanazokat az elveket. Ez a módszer tehát keresi az evangéliumok mostani szövegének eredetét a szövegkritika segítségével. Igyekszik visszamenni a legősibb irodalmi formához, már amit ők legősibbnek tételeznek fel, és meg akarják határozni ezek irodalmi formáját, továbbá azt, hogy ezeket az egyes részeket (tanítás, viták, csoda-elbeszélések) mi hozta létre és milyen szerepet tölthettek be a közösség életében. Az evangéliumokban található irodalmi formák megtalálhatók a korabeli írásokban, a rabbinista és hellenista irodalomban is. A régebbi szentírásmagyarázók görög környezetben keresték ezek eredetét, de ma egyre inkább nyilvánvaló, hogy az evangéliumi minta inkább a zsidó irodalomból, különösen abból az irodalomból való, amely nagy számmal került elő a Holt tenger melletti barlangokból, és amelyeket apokrifoknak nevezzünk. — Egészen természetes, hogy az ősegyház a maga korának irodalmi formáját használta. Jézus gyógyításait, vitáit, tanítását ugyanúgy beszélte el, mint Izrael tanítói. Ez számunkra azért is jelentős, mert az evangéliumokat vissza lehet vezetni az ősegyházig, a Jeruzsálem pusztulása előtti időig, mert Jeruzsálem volt a zsidó keresztények középpontja.

A formatörténeti módszer művelői azonban igen sokszor nem maradtak meg az előttük lévő szövegek tárgyilagos vizsgálatánál, hanem kutatásukba igen sok előítélet is került. Talán legszemléletesebben úgy lehetne igényeket jellemezni, hogy dialógust akartak folytatni a racionalizmus és a hit bizonyos formája között. Racionalista számára csoda és természetfeletti nem létezik, tehát ezeket ki kell iktatni az evangéliumokból. Egyes szélsőséges protestánsok számára pedig csak a „hit üzenete” a fontos és a megváltás Jézus Krisztus által. Ezek teljesen figyelmen kívül hagyják mindazt, ami Jézus életére, tanítására, történeti valóságára vonatkozik. Mások pedig teljesen elhanyagolják az apostolok szerepét, akiket Jézus küldött, hogy hirdessék az örömhírt és tanúi legyenek, és az apostolok helyébe az ősegyház közösségét teszik. Az instrukció a következőképpen mond véleményt róluk: „Mindezek az állítások nemcsak ellentétesek a katolikus tanítással, hanem hiányzik belőlük a tudományos megalapozottság is, és eltérnek a formatörténeti módszer helyes szabályaitól is.” Erre a három hiányra, amely egyúttal három súlyos probléma, választ kell adni.

A csoda és kinyilatkoztatás kérdésében a keresztények mindig meg voltak győződve arról, hogy Isten hatalmának és végtelenségének nem lehet határt szabni: Istennél semmi sem lehetetlen. Ő adhat és adott is kinyilatkoztatást és művelhet csodákat. Azt viszont tudjuk, hogy a vallásos irodalom tartalmaz olyan csoda-elbeszéléseket és prófétai jóváindulásokat, amelyek költöttek. Jónás és Tóbiás könyve is ezek közé tartozik. Ilyen jellegű részeket nem lehet teljesen kizárni az Újszövetségből sem. Ezt azonban komolyan meg kell vizsgálni.

Hit és történeti valóság. A formatörténeti iskola tanítása szerint a hitnek nincs semmi történeti alapja. A szent írók nem akarnak bizonyítéko-

kat adni nekünk a hithez. Egyesek szerint az ősegyház közössége várta a világ végét — ez az eschatologikus iskola tanítása — mások viszont a hit lélektanából próbálják téves véleményüket levezetni.

Az első vélemény szerint az ősegyház közössége várta Krisztus második eljövetelét és nem törődött a történeti igazsággal. Az apostoli irodalom is megerősíti azt, hogy egyes keresztények valóban ilyen várakozásban voltak, sőt úgy látszik, hogy a tesszalónikaiakhoz és korintusi hívekhez írt levél szerint *Szent Pál* maga is csatlakozik ezek érzelmeihez (1 Tessz 4, 15.). Csak-hogy éppen ezekben a levelekben *Szent Pál* pontos adatokat hoz Jézus életéről és tanításáról, amelyek együttesen egy rövid kis evangéliumot alkotnak. Az őskeresztények tehát, ha úgy gondolták is, hogy megéri Krisztus második eljövetelét, az Ő szavait és tetteit nem helyezték a távoli ködös múltba. Sőt éppen ellenkezőleg, ezek az események annyira közeliak voltak számunkra, hogy jelent alkottak, s ezek nyitották meg számunkra a jövőt, amelybe bizalmukat helyezték. A hit számunkra is ugyanezt jelenti, ha nem is ugyanaz az elképzelésünk Krisztus második eljöveteléről, mint az ősegyházé volt. A keresztény hit történelmi követelménnyel lép elénk. S vajon milyen hasznot húzhattak volna a nép egyszerű fiai azokból a „legendákból”, amelyek mögött nem áll történeti valóság? *Szent Pál* leveleiből tudjuk, hogy az ősegyház nagyon is jól ismerte Jézus életének részleteit és tanítását is. Jézus feltámadása az első tanúságtétel volt, de ez nem zárta ki a többi eseményt Jézus életéből, sőt éppen ellenkezőleg, megkövetelte. Ha állították Jézus megdicsőülését, szükséges volt, hogy kifejtsek szenvedését és halálát is. Az apostolok cselekedeteiből két történetet ismerünk, amely az evangélium hirdetéséről szól, s mindkettő olyan hallgatóság előtt történt, ahol Jézus élete nem volt ismert: *Szent Péter* Kornéliusznál, a római katonánál, *Szent Pál* pedig Antiochiában, ennek a városnak zsidó lakói előtt hirdeti az evangéliumot (10, 36—42 és 13, 23—30). Mindkettőből ugyanazt látjuk: az evangélium jó hír, örömhír, amelyet Isten küldött az embernek, s egész röviden nem más, mint Jézus Krisztus története, aki élt, meghalt és feltámadt. S vajon *Szent Péter* apostol, aki néhány napot töltött Kornéliusz házában, nem beszélt nekik az ő kérésükre azokról az eseményekről, amelyeknek szem- és fültanúja volt? Izraelnek különös hivatása volt, hogy Isten szavát megőrizze századokon át. Az egyház alapítói és hirdetői zsidók voltak, akik ezt nevelésük miatt is folytatták. Az evangéliumok nagyobb részt zsidó-keresztény környezetből valók.

A másik tévedésre meg ezt lehet válaszolni: a hit valóban teljes egészében elfogadása egy állításnak. Itt a hit bizonyít és értet meg. De melyik ügyvéd tekintene el a tényektől, amikor egy ügyet védelmez? Az első keresztények nem csupán a hit által ismerték Urukat s voltak meggyőződve tanúbizonyságuk helyességéről, hanem ismerték az Ő cselekedetét is, és ezt akarták elvinni az egész világra, ebben az örömhírben akartak mindenkit részesíteni, amint Ő tette.

Az apostolok szerepe és a közösség teremtő ereje. Az apostolok cselekedeteinek könyve szerint az apostolok mindig előtérben vannak. Első értékük mindig az, hogy „tanúk”. Az Úr életének és cselekedeteinek szemtanúi. *Szent Péter* is ezt emeli ki beszédében, amikor Júdás helyett apostolt választanak, hogy az új apostol tanúja legyen az Úr életének és tanításának (Apcs 1, 21—22). A „tanú, tanúbizonyság, tanúság” több mint százötvenszer fordul elő az Újszövetségben. A legbiztosabb forrásokból tudjuk, hogy az apostolok tanúbizonysága sokáig élt az ősegyházban. *Szent Jakab* az Apostolok Cselekedeteinek állítása szerint még Jeruzsálemben volt, amikor *Szent Pál* 60-ban odajött, s *Josephus Flavius* szerint 62—63-ban halt meg. A jeruzsálemi közösség viszont felügyeletet gyakorolt *Pál* és *Barnabás* tevékenysége fölött. A görög egyházakban *Szent Pál* szintén mindig arra hivatkozik, hogy az „Úrtól vette”, amit mond, és úgy adja tovább, ahogy „vette”, s állandóan

hangoztatja, hogy tartsák magukat a hagyományokhoz, amelyeket átadott. Amint tehát az Apostolok Cselekedeteiből a zsidó-keresztény egyházat, Szent Pál leveleiből pedig a görög egyházat látjuk, mindig olyan közösség tárul elénk, amelyet az apostolok szerveztek meg, amely az ő tekintélyük alatt áll, s átvette az ő tanúbizonyságukat. Ha a közösségben voltak is próféták, ezek szerepe csupán a tanítás kifejtésénél volt jelentős. Ha van teremő ereje a közösségnek — amint a történelmi iskola tanítja — ennek eredete Jézus első tanítványaiig nyúlik vissza.

III. Az evangélium átadásának hármas szakasza

Ebben a részben azt vizsgáljuk meg, hogy miképpen jutott el hozzánk Jézus élete és tanítása.

1. Az Üdvözítő tanítása.

Az Úr Jézus apostolokat választott magának, akik őt követték, tanítását hallották, tetteinek szemlélői voltak. Amikor az Úr kifejtette tanítását, beszéd- és gondolkodásmódban saját korához igazodott, vagyis arra törekedett, hogy tanításai mélyen és maradandóan bevésszék az apostolok emlékezetébe. Az apostolok nagyon jól megértették, hogy Jézus csodái és egyéb cselekedetei azt a célt szolgálták, hogy az emberek ezek által higgyenek benne és üdvösségük tanítását hittel fogadják.

Jézus tehát a maga korának irodalmi formáit használta, amely akkor Palesztinában szokásos volt. Néhány példát is láthatunk erre. „Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak Isten országába jutni” (Mt 19, 25.). Jézus ezzel közmondásszerűleg akarta tanítványai emlékezetébe vésni az igazságot. — Amikor Jónás jeléről, vagy Sába királynőjéről beszél, az akkor szokásos irodalmi formát, a „peser”-t használja. A „peser” olyan kommentár, amely egy jelen tényre egészen szabadon alkalmaz szövetségi szöveget. (A Holt tenger melletti barlangokból előkerült leletek között igen sok példáját látjuk ennek.) Ezek a szövegek megvilágítják Jézus titkát és szerepét, de tévedés lenne ezeket a szövegeket az eredeti ószövetségi szerzőnél is így értelmezni. — Amikor Jézus a világ végéről beszél, szintén a régi hagyományt tartja szem előtt. (A csillagok lehullanak az égről...) Vigyáznunk kell tehát, hogy ezt ne anyagilag értsük. — Jézus tanítási módszere hasonlított a hagyományos rabbinista módszerhez: sokszor elmondta ugyanazokat a formákat, hogy a nép megértse, és a tanítás megmaradjon apostolainak emlékezetében. A ritmikus és emlékeztető formák érezhetőek az evangéliumokban, és nagyon valószínű, hogy Jézus használta ezeket a formákat. Másrészt meg Jézusnak variálnia és élnékítenie is kellett tanítását, hogy érdekessé és vonzóvá tegye hallgatói számára. Ezért használt képeket, hasonlatokat és példabeszédeket. Ezért is nem lehet azt mondani, hogy a különböző változatok az evangéliumokban teljes egészében a keresztény hagyományból valók.

2. Az apostolok munkája.

„Az apostolok mindenekelőtt hirdettek az Úr halálát és feltámadását, tanúságot tette Jézusról és hűségesen kifejtették életét és tanítását, számoltak azonban az igehirdetésben hallgatóik adottságaival” (Instr.).

Az instrukció szerint tehát az apostolok hűségesen kifejtették Jézus életét és tanítását. Miután Jézus feltámadt halottaiból és istensége nyilvánvaló lett, a hit nem homályosította el a történetek emlékét, hanem inkább támaszt bennük és megerősítette őket. Tehát nem a kultusz tette Jézust Isten Fiává és „mitikus” lényvé, és változtatta meg tanítását. Beabboros magyarázata szerint az apostolok nem készítettek modern értelemben vett Jézus-életrajzot. Az evangéliumok felületes vizsgálata is bizonyítja, hogy az evangéliumok szerkesztőinek nem ez volt a céljuk. Az igehirdetésnek azonban mégis alapvetően történelmi eletrajz volt a célja, mert meg

akarta őrizni a Jézus életével összefüggő tényeket: létezését, életét, cselekedeteit. Az első és legfontosabb Jézus halála és feltámadása volt, amint ezt az instrukció is aláhúzza, de ebből következik, hogy nyilvános életét is kifejték. Jézus életének egyes eseményeit nem őrizték meg olyan részletesen, mint tanítását. Ebben is hasonlóságot találunk a korabeli rabbinista könyvekkel: nagyon sok tanítás található ezekben különböző mesterektől, de nagyon kevés az életrajzi adat. Elmondhatjuk tehát, hogy sokkal bőségebben ismerjük Jézus tanítását, mint életét.

Az apostolok feladata nem az volt, hogy gyorsíró módjára lejegyezzék Jézus életének legkisebb eseményét is. Ők hallották Jézus sok tanítását, s az egyik jobban beléjük vésődött ezzel a fordulattal, a másik egy kis változtatással. — Ezenkívül az „Isteni kinyilatkoztatásról” szóló zsinati rendelkezés még egy szempontra is föl hívja figyelmünket: „Az apostolok az Úr mennybemenetele után az ő mondásait és tetteit hallgatóiknak azzal a teljesebb megértéssel adták át, amelynek ők maguk voltak birtokában, miután tanultak Krisztus megdicsőülésének eseményeiből, és az igazság Lelkének világossága tanította őket” (19. pont). Ez azt jelenti, hogy a feltámadás megváltoztatta az apostolok gondolkodásmódját, mélyebben értettek meg mindent, mert a Szentlélek megvilágosította őket. Így akarták azután az evangéliumot továbbadni. Ez az igehirdetés különbözik a szokásos történeti műfajtól meghatározott célja által, amellyel megőrizte és továbbadta a történeti tényeket. A hit és a történet tehát egyáltalán nem összeegyeztethetetlen. Az Újszövetség hite olyan természetű, hogy feltételezi a tények történeti igazságát és ezekre alapul. A vallásos cél hatással van rá, de nem hamisítja meg a tények előadását. Szükséges volt ezeket kifejtteni azoknak, akik maguk nem élték át. A kifejtés tanúk által történt, akik a Szentlélek eljövetele után jobban megértették a dolgokat, mint Jézus földi élete alatt. Egészen érthető, hogy a tanúk ezzel a mélyebb ismerettel fejtették ki a történeteket, anélkül azonban, hogy bármit is meghamisítottak volna belőlük.

Az apostolok továbbá az igehirdetésben számoltak hallgatóságukkal. Amint az Údvözítő feltámadása után megmagyarázta nekik az Ószövetséget és saját szavait és tetteit, ugyanígy magyarázták ezeket az apostolok is, amint hallgatóságuk szükséglete megkívánta. Hirdették az evangéliumot, s ehhez felhasználták a különböző kifejezéseket, amelyek éppen megfeleltek céljuknak és hallgatóságuk felfogó képességének, mert — Szent Pál szavai szerint — görögnek és barbárnak egyaránt adásai voltak. Ezek a beszédmodok, ahogy Krisztus hírnökei továbbadták az evangéliumot, lehettek hit-elemzések, tanúságtévések, himnuszok, elbeszélések, dicsőítések, imádságok és más hasonló irodalmi formák, amelyek a Szentírásban és ezen idők embereinek használatában szokásosak voltak. Az örömhír átadása tehát nem történt mechanikus módon, hanem életszerűen, és minden hithirdető megtartotta sajátos jellegét. Ha hűségesen adták is át Jézus életét és tanítását, beszédjük mégis különbözött, pedig szem- és fültanúkról volt szó.

A hithirdető egyéniségéhez járul még a hallgatóság is. Az igehirdetés népi szinten történt. Nemcsak azért, mert az apostolok egyszerű emberek voltak, hanem azért is, mert hallgatóságuk is az egyszerű emberek közül került ki. Nem várhatunk tőlük hivatalos történeti stílust. Gondoljunk csak a szokásos időmeghatározásokra: akkor, abban az időben, stb. — Még inkább számolni kellett a hallgatósággal akkor, amikor az evangélium üzenete kilépett az eredeti zsidó környezetből, és elindult a görög kultúra és nyelv területén. A szentírásmagyarázók egyetértének abban, hogy Szent Lukács evangéliumában igen gyakran olyan kifejezéseket használ, amelyek görög környezethez illenek. Máté és Márk ellenben megőrzik a keleti kifejezést ugyanabban az elbeszélésben. Ehhez járul még az is, hogy az evangélium hirdetése nem egyforma műveltségű emberekhez irányult. Zsidókat, pogányokat, vagy a fiatal egyház keresztényeit más és más módon kellett ok-

tanítani. A magyarázók úgy vélik, hogy Szent Máté evangéliuma a fiatal egyház tanítására készült és ilyen szempontokat tart szem előtt. Vannak tehát motívumok, amelyek egészen az apostoli időkig mennek vissza és arra mutatnak, hogy az evangélium örömhírét különböző módon hirdették, de alapjában véve az mégis ugyanaz maradt.

3. Az evangéliumi írók.

Az ősi igehirdetés először előszóval történt, s csak később foglalták írásba. Sokan próbálták rendszerbe szedni az Úr Jézussal kapcsolatos dolgokat. Szent Lukács evangéliumában olvasunk arról, hogy a mostani evangéliumok előtt már léteztek ilyen evangéliumgyűjtemények (Lk 1, 1.). Az apostolok igehirdetését részben, vagy egészben leírták még a mi evangéliumaink előtt. Az evangélisták nem fordulhattak mindig az első kézből való forrásokhoz, hanem felhasználták — természetesen a sugalmazás irányításával — ezeket a forrásokat is, ha pontosaknak találták őket. Ezeket a forrásokat az irodalomkritika eszközével megpróbálhatjuk megállapítani.

Ha az evangéliumokat vizsgáljuk, láthatjuk, hogy azokat nem lehet egységes mértékre húzni. Az evangélisták éppúgy a hagyomány emberei voltak, mint az apostolok. A kapott nevelés erejével törekedtek Mesterük tanítását pontosan összegyűjteni, kisebb változtatások lehetőségével. Az *Is-teni kinyilatkoztatásról* szóló zsinati rendelkezés így tanít bennünket erről: „A szent szerzők úgy írták meg a négy evangéliumot, hogy a nagy szóbeli vagy írásos hagyományból egyes részeket kiválogattak, másokat egybe-vontak, vagy az egyházak állapotára való tekintettel fejtettek ki, megtartva továbbra is az igehirdető formát, de mindig úgy, hogy Jézusról csak a szintiszta igazat közöljék velünk” (19. pont). — A szent szerzők tehát az igehirdetést vették figyelembe az evangéliumok megírásánál, s azt az egyház javára tették, meghatározott célból. Először is kiválasztottak bizonyos elemeket az igehirdetésből, majd ezeket kifejtették a közösség helyzete szerint. Mindig arra törekedtek, hogy olvasóik erőt merítsenek a dolgok ismeretéből, amelyekben oktatást nyertek. A szent szerzők tehát az átadott tanításból előnyben részesítették azokat a mozzanatokat, amelyek legalkalmasabbak voltak az általuk kitűzött célnak és a hívek különböző feltételeinek.

Az elmondott dolog függ azonfelül a szöveg-összefüggéstől is. Az evangélisták úgy adták át az Úr szavait és tetteit, hogy azokat értelmezték az olvasók hasznára, egyiket ilyen, másikat olyan összefüggésben. Mi következik ebből? Az, hogy a szentírásmagyarázónak meg kell keresni, mi volt az evangélista szándéka, amikor közöl egy beszédet, vagy eseményt, és azt éppen ilyen összefüggésben tárgyalja. Nem ellenkezik az igazsággal, amikor az evangélisták az Úr mondásait, vagy tetteit különböző összefüggésbe hozzák. Szent Ágoston nagyon találóan mondja, hogy mindegyik evangélista a Szentlélek sugallatára érezte, hogy neki így kell elrendezni az elbeszéléseket, s ezek így jutottak eszébe.

Az evangélisták sajátos szerepét tehát fel kell ismernünk munkájukban. Nem gyorsírással jegyezték fel az Úr beszédeit és tetteit, de szerepük az instrukció szerint a következő három szóban foglalható össze: kiválasztani, összegyűjteni, kifejtetni. Ehhez járul még az, hogy számoltak olvasóik szükségleteivel. Ha hűségesek maradtak is az apostolok igehirdetéséhez, még mindig tág tér maradt az egyéni irodalom cselekvéshez. Kértékelték a meglevő forrásokat, összegyűjtötték a tanúbizonyságokat, hogy saját céljuk és olvasóik állapota szerint rendezzék azokat. Könyvük tehát saját koncepció szerint készült. A szentírásmagyarázók észre is veszik az evangélisták sajátos jellegzetességeit. S ha ez nem is bizonyítja azt, hogy a mű a legapróbb részletekig az ő munkájuk, az biztos, hogy nagy részben az övék, és övék az egységes szerkesztés is. Ezért jogosan tekinthetők az evangélisták, a legrégebbi hagyományra támaszkodva, azon evangéliumok szerzőinek, amelyek nevéket viselik.

A formatörténeti módszer megsejteti velünk, hogy milyen összetett és sokoldalú valóság az, amelyben a mi evangéliumaink születtek. Lényegileg tehát megegyeznek az apostolok prédikációjával, de ugyanakkor voltak már írásos emlékek is, amelyekben ezek le voltak rögzítve, mielőtt az evangéliumok íródtak. Az evangéliumok keletkezése ennek ellenére nem vész ködös homályba és bizonytalanságba. Az evangéliumok alapjai nagyon is szilárdak, mert az ige szolgáinak tanúbizonyságán nyugszanak, s hitelre méltók, nemcsak nagy vonalakban, hanem igen sokszor apró részletekben is. S nekünk nem a modern gondolkodásmóddal kell ezekhez közelednünk, hanem türelmes munkával kell keresnünk szerzőik mentalitását és kifejezőmódját.

Az instrukció a befejező részben a katolikus szentírásmagyarázók feladatáról szól. Ne felejtsek el, hogy Jézus életét és tanítását nem csupán leírták az emlékezet számára, hanem azt is hirdették, hogy az Egyház számára a hit és erkölcs alapjait adják. Ne feledkezzenek el a sugalmazásról, továbbá arról, hogy mennyire fontos az Egyház magyarázata. A végtelen igazság különböző beszédmódban tárul elénk. Jézus a tökéletes fényt látta, de apostolai csak úgy voltak, mint a prizmán megtörő fénysugár, sokféle színt adnak, de nem tudják kifejezni a teljes gazdagságot és bőséget. Az emberi képességnek határai vannak. Nagyon szépen írja ezzel kapcsolatban Szent Ágoston, hogy még Szent János evangélista, a „sas” is így volt. „Azt merem mondani, testvéreim, hogy még Szent János sem mondta el a dolgokat olyan pontosan, mint voltak, hanem csak úgy, ahogy tudta, mivelhogy ő ember volt. Istenről beszélt, sugalmazott volt kétségtelenül, de mégiscsak ember. Mivelhogy sugalmazott volt, mondott egyet-mást, ha nem lett volna sugalmazott, semmit sem mondott volna. S mivelhogy sugalmazott *ember* volt, nem azt mondta, ami van, hanem azt, amit *ember* mondhat.” Ezért bízta Jézus tanítását tizenkét apostolra, hogy egyik a másikat kiegészítse, s úgy tegyen tanúságot, ahogy a gazdag és kimeríthetetlen igazságról lehet. Ezt tette az Egyház a most ismertetett instrukcióval is.

A formatörténeti módszer egészséges eredményei így segítenek minket az evangéliumok jobb megértésében. Ezek segítségével a Szentírás tanulmányozása a hívek javára válik. Az instrukció buzdít arra, hogy pontosan tartsuk meg ezeket a szabályokat, majd Szent Pál szavaival fejezi be a tanítást: Nincs senki, aki ne tapasztalta volna azt, amit Szent Pál írt: „a szent könyvek képesek arra, hogy a Krisztus Jézusba vetett hit által az üdvösségre oktassanak téged. Minden Istentől sugalmazott írás hasznos a tanításra, az intésre, a feddésre, az igaz életre való nevelésre, hogy az Isten embere tökéletes és minden jó cselekedetre kész legyen” (2 Tim 3, 15–17).

HAMVADÓ TÜZEK

*Akartam lenni büszke fáklya,
irányt mutatva annyi másnak:
útját a hitnek, szebb jövőnek,
az értelemnek, a tudásnak,*

*Aztán kívántam lenni villany,
világítván meleg szobácskát,
a fénye lenni kis családnak.
Magunknak. Mások meg se lássák.*

*Szerényebb lesz, a vágyam egyre,
ahogy közeleg az élet-estem:
nem óhajtok már lenni más, csak
parányi mécs egy sírkeresztben.*

Kunszery Gyula

A MUNKA SZOCIÁLTEOLÓGIÁJA

„Az összes népek, melyek a szegénységből és nyomorúságból magas és virágzó jólétre emelkedtek, ezt egyedül megfeszített és szorgalmas munkájuknak köszönhetik. Az egész emberiség jólétének egyedüli forrása az emberi kezeknek soha meg nem szűnő, szorgalmas munkája” (Rn. 27, Qua. 53). Isten már a teremtés pillanatában parancsot adott az embernek, hogy a világot meghódítsa, az egész kozmoszt hatalma alá hajtja. Az egész emberiség történelme nem más, mint a paracicsomban kapott isteni megbízatás teljesítése: „Hajtsátok hatalmatok alá a földet” (Gen 1, 28). Az egyes embereknek és családoknak, a kisebb-nagyobb emberi közösségeknek, az államoknak és népeknek a sorsa elképzelhetetlen az emberiség alkotó munkája nélkül. Az ember szellemi képességei és munkája által irányította évezredekben keresztül életének boldogabb fejlődését. Ma már a tudomány és technika fejlődésével kiterjesztette hatalmát a természetre és a világmindenségre. Isten a természet erőit azért bocsátotta az emberiség rendelkezésére, hogy az ember szellemi és fizikai képességeivel azokat évezredekben keresztül mindinkább meghódítsa, életét könnyebbé és boldogabbá tegye, megteremtse azokat a lehetőségeket, hogy „a világmindenséget szentségben és igazságosságban kormányozza. Elismerje Istent, a világmindenség Alkotóját, és miután mindent meghódított és hatalma alá hajtott, Isten neve még csodálatosabb legyen a világmindenségben” (GS. 34).

Mi a munka?

A munkát többféle értelemben lehet fölfogni. A fizikában egy bizonyos ellenállásnak legyőzése a meghatározott úton. Szociálökonomiai szempontból a munka az ember szellemi és fizikai képességeinek foglalkoztatása egy különös célra beállítva. Egyéni szempontból, hogy az ember munkája által megszerezze magának és családjának a megélhetéséhez szükséges szellemi és anyagi javakat. Társadalmi szempontból a munka biztosítja a közösség életlehetőségeit. Szociálteológiai értelemben a munka isteni feladat társadalmi jelleggel. Kötelesség Isten akarata szerint, hogy a teremtés isteni művét tovább fejlesszük, tökéletesítsük magunk és embertársaink javára. Isten dicsőségére. A munka a szellem átruházása az anyagba, hogy az ember azt használhatóvá, hasznossá, szebbé, céljának elérésére megfelelővé tegye.

Az emberi társadalom fejlődése arról tanúskodik, hogy a történelem minden idejében és korszakában felmerülő problémák az ember alkotó munkájával vannak összefüggésben. Az őskorszak primitív eszközökkel dolgozó embere kemény munkával védekezett a természet erői és vadállatai ellen. Az antik világ rabszolgája, a középkor hűbériségének jobbágya, a modern industrializmus bér munkása verejtékes munkájával teremti meg a létfenntartáshoz szükséges javakat. Állandóan harcot vívott és vív még ma is kizsákmányolói ellen. Nem csodálkozunk tehát azon, hogy a nagy társadalmi forradalmak mozgató erői a munkával előteremtett javak elosztásában rejlenek.

A munkában négy elemet különböztetünk meg: a dolgozó embert, a nyersanyagot, a munkafolyamatot és terméket, a munka eredményét. Az ember a munkafolyamatban szellemiségét és akaratát ruházza át, viszi bele az anyagba, a termék pedig már egy kikristályosodott darab az anyagból. Anyag nélkül nincs ember, mert már maga az emberi test is anyag. Az ember hozzá van kötve, rá van utalva az anyagra. Létünk, létezésünk, életünk, fejlődésünk elválaszthatatlan az anyagtól. Még egymással is az anyagon keresztül

érintkezünk. Isten az anyagot nyers, használhatatlan állapotban, alakatlan formában bocsátja az ember rendelkezésére, hogy azt formálja, alakítsa, tökéletesítse és használhatóvá tegye. Az ember elgondolásait, céljait csak az anyag segítségével tudja elérni, csak az anyagból tud meríteni és valamit megvalósítani. Egy tárgy értékét a befektetett munka adja meg, amellyel az alkotó ember célját elérte. Az ember a munkafolyamatban szellemiséget vitt át az anyagba, ami annak az értékét megadja. Az ember minden alkotását tervezések, elgondolások, türelem és fáradság előzi meg. A szerszámok, gépek, munkaeszközök elkészítése is hosszú évezredekre visszamenő munka eredménye. Maga az élet bizonyítja, hogy a munka nem egyszerűen fizikai tevékenység, nemcsak materiális alkotás, abban mindig valami szellemiség rejlik.

Az ember összekötő kapocs Isten és a teremtet világ között, a munka pedig a szellemet köti össze az anyaggal. Szellemiséget visz át az anyagba, az anyagot közelebb hozza a szellemhez. A munkában a szellem és anyag találkozik, egyesül egymással. Szinte azt is mondhatnánk, hogy a szellem anyag lesz, az anyag pedig szellem. A munka állandó fáradozás, hogy az anyag szüntelen átalakításával a világot fokozatosan emberivé tegyük. Az anyag az emberi munka által mindig több szellemiséget vesz föl magába, hogy az ember azt használni tudja. Minden munka szellemiséget, magát az embert tükrözi vissza.

Az a fölfogás, hogy a munka a bűnbeesett emberiség számára csak büntetés volna, teljesen téves. A munka az embernek akkor is kötelessége lett volna, ha az első emberek nem vétkeztek volna: „Vevé Isten az embert és az Éden kertjébe helyezi, hogy azt művelje és őrizze” (Gen 2. 15).

Kétségtelen viszont, hogy egyes szentírási gondolatok és egyes pápák megnyilatkozások olyasfajta pesszimizmust ébreszthetnek bennünk, hogy a keresztény felfogás a munkában csak büntetést lát. A bűnbeesés után Isten a földet e szavakkal átkozta meg: „Átkozott legyen a föld miattad, fáradságos munkával élj belőle” (Gen 3, 17). XIII. Leó az emberi munkát szintén az első ember büntetésével hozza kapcsolatba: „Ami a testi munkát illeti, az embernek az ártatlanság állapotában is kellett volna dolgoznia, nem lett volna télenzségre ítélve, de a bűnbeesés előtt ezt örömteli szívvel tette, míg a bűnbeesés után a büntudat engeszteléseképpen kényszeríti rá” (Rn. 14. 34). XI. Pius szerint „az isteni gondviselés a munkát a bűnbeesés után is a test és a lélek tökéletesítésére rendelte. Az a Teremtő akarata, hogy az ember a földet megmunkálja és azt életszükségeinek kielégítésére használhatóvá tegye” (Qua. 135—136). Az olasz vüspökökhöz intézett beszédében a munkát jóvátételnek nevezi: „A munkának megvan a maga méltósága is, mert közelebb visz bennünket Istenhez, minden dolognak a Teremtőjéhez. A munka és a szegénység miatt senki sem érezheti magát megalázva. Minden dolgozó az egész emberiség javát mozditja elő munkáiával... A munka mindenkiné a javára válik és csodálatos felelet a természet tevékenységére” (1938. okt. 14). A francia zarándokokhoz intézett beszédében pedig azt találjuk: „A munka a bűn következtében lépett a világba, melyről gyakran megféledekezünk” (1938. szept. 18). XII. Pius az olasz munkásoknak ezt mondja: „A munkát Isten az első ember büntetése után ruházta rá az emberre, hogy a földből arca verejtékével keresse meg a kenyerét” (1943. jún. 13).

A munka méltósága

Mindezek ellenére az Egyháznak a munkával kapcsolatos felfogása nem pesszimista. Ellenkezőleg: a szociálteológia a munkában Isten teremtoi tevékenységének a folytatását látja. Isteni akaratra vezet vissza, a transzcendens világól gyökerezteti, az emberi természet legnemesebb velejárójának és kisugárzásának tartja, és az Istenfia munkás életében oly magasra emelte,

hogy vele az embert Isten közelébe viszi és teremői munkájában részesíti. A názáreti Istenember maga is munkás volt és életének csak egy tizedrészt töltötte el itt a földön nyilvános működésével, a többit fizikai munkára fordította, hogy azáltal a munkát és a munkáseletet is megszentelje.

A munka valódi méltóságát csak az üdvösség rendjében tudjuk igazán megérteni és értékelni, mert a munka az emberi létezésben elengedhetetlen, de ugyanakkor az üdvösség elnyerésének is eszköze, és mint ilyen, magában hordja a megigazulás és üdvösség csiráját is. „A keresztény ember munkája már nem azonos a bűnbeesett ember munkájával, hanem Krisztusével azonos, aki a munkát bevonta a megváltás magasztos tervébe. A megváltás a munkában teljesül a legfenségebb módon. A munka eddig engesztelés volt és az is marad a bűnos ember számára, de egyben az isteni igazságosság engesztelése is. Krisztus megtanított bennünket dolgozni, de a munka nemcsak egyszerűen az ember, hanem a megváltott és megszentelt ember munkája. Ezért most már minden munka fölemelt és megszentelt munka” (XI. Pius 1938. szept. 18). „Gondoljunk mindig arra a fenséges titokra, hogy az Istenfia az égből szállt le a világ megváltására, ember lett és maga is alávetette magát a munka törvényének, ifjúságát Názáretben töltötte, verejtékezve együtt dolgozott nevelőatyjával, és az ács fiát látták benne. Magasztos titok, hogy előbb dolgozott, azután tanított. Elrejtve élt a dolgozó nép között és csak utána lett a népek tanítómestere” (XII. Pius 1943. jún. 13). A népek apostola is hivatkozik arra, hogy a saját kezével kereste meg a mindennapi kenyerét és nem szorult mások kegyadományaira (Apcs 20, 34).

A munka megszentelt nemességéhez és természetfeletti méltóságához még más pozitív emberi értékek is hozzájárulnak. Az ember munkájával részt vesz Isten teremő munkájában. A természet javait munkájával teszi használhatóvá, de munkája egyben érdemszerzés is az örök üdvösség elnyerésére. „A keresztény fölfogás szerint az ember munkájának még egy másik jelentősége is van: hozzájárulni a természetfeletti világ megteremtéséhez, amely mindaddig befejezetlen, míg valamennyien ki nem alakítottuk magunkban a tökéletes embert, aki — mint Szent Pál mondja — Krisztus teljességében valósul meg” (Pop. pr. 28). A munka Istent és a világot összekötő kapocs legtükéletesebb megnyilvánulása, mert minden munka az anyagon történik. Anyag nélkül még szellemi munka sem lehetséges. Isten az anyagot nemcsak teremtette, hanem jónak is találta és Krisztus megtestesülésével meg is szentelte. Végeredményben minden anyag, még a legkisebb atom is, Istenre mutat mint alkotójára, és a rajta munkát végző ember tekintetét is Isten felé emeli. Ebben áll az ember összekötő szerepe és munkájának méltósága. „Isten az anyagot kezdetben teremtette és évszázadok tevékenységével úgy alakította, hogy az embernek és munkájának megfelelő helyet nyújtson. Az anyag tehát legyen állandó figyelmeztetés Isten teremő kezére, emelje fel fejteketet Óhoz, a legfőbb törvényhozóhoz, akinek intézkedéseit még a gyárak életében is tiszteletben kell tartani” (XII. Pius 1943. jún. 13. Az olasz munkásokhoz).

A munkának a társadalomban kiegyenlítő szerepe van, mert az embernek személyes feladata és kötelessége individuális és szociális jelleggel, és mint ilyen a társadalom belső szerkezetét erősíti, annak tagjait közelebb hozza egymáshoz (Charles Floryhoz intézett levél 1947. júl. 18). VI. Pál pápánk pedig azt mondja: „A reménységben és fáradozásban, törekvésben és örömben megosztott közös munka egyesíti az akaratokat, közelebb hozza egymáshoz a lelkeket és összeforrasztja a szíveket.” (Pop. pr. 27).

János pápa a társadalom dinamikus fejlődéséről szóló körlevélében a munkát Krisztus titokzatos testének legbensőbb életével hozza kapcsolatba: „Ha a hívek a világban végzett munkájuk közben szívvel és lélekkel is kapcsolatban maradnak a Megváltóval, akkor bizonyos értelemben Jézus Krisztus munkáját is folytatják és abból üdvös erőt merítenek.. Az ilyen

emberi munka túlszárnyalja önmagát, annyira megneemesül, hogy bensőleg is tökéletesíti azokat, akik azt végzik és még mások felé is közvetíti a keresztény megváltás áldásait" (MM. 259). A munka az ember személyiségének és természetének a megnyilvánulása. Közvetlenül hat és ezért sokkal értékesebb a földi javaknál, mert azoknak csak eszköz jellege és értéke van. (MM. 107). „A föld nagy bőségben adja mindazt, ami az emberi létezés fenntartására és tökéletesítésére szükséges, de mégsem önmagától, hanem az ember munkája és szorgalma révén" (Rn. 7). „Az Isten képmására teremtett embernek együtt kell fáradoznia Teremtőjével a világ befejezésén és rá kell nyomnia szellemiségének belyegét, melyet maga is úgy kapott. Isten értelemmel, képzelőtehetséggel és érzékszervekkel ruházta fel az embert, megadta neki azokat az eszközöket, hogy valamiképpen befejezze az isteni művet. Legyen az művész, mesterember, vállalkozó munkás vagy paraszt, mikor dolgozik, teremtes munkát végez" (Pop. pr. 27).

A munkának közvetítő szerepe van az ember és az anyag között. Ennél fogva kettős jellege van: egy *személyes*, mert a munkaerő és képesség elválaszthatatlan a személytől, s annak tulajdona, aki azt gyakorolja; és egy *szükséges*, mert a munka gyümölcse nélkülözhetetlen az élet fenntartásában, az élet fenntartását pedig maga a dolog természete követeli. Minden emberi munkának irányítója a szellem-lélek, amely „Isten képét és hasonlatosságát viseli magán, és annak a hatalomnak a birtokosa, amellyel az ember uralkodik a természet alsóbbrendű lényein, használatba veszi az egész földet és a tengerek vizeit" (Rn. 32).

Az értelemmel nem rendelkező állatok és gépek is végeznek munkát. Az emberi munka abban különbözik ezeknek a munkájától, hogy az ember öntudatosan és célirányosan, az állat és a gép pedig öntudatlanul dolgozik. Az előbbi meghatározásunkból az is következik, hogy az emberi munka nem merülhet ki az egyszerű elfoglaltság pusztá átélésében, hanem tranzitív-objektív jellegűnek kell lennie, bizonyos tárgyra, komoly létfenntartási értékekre kell irányulnia. Itt a különbség a játék, sport és más időtöltésre fordított elfoglaltság és az alkotó munka között.

A munkának ezt a jellegét a görög *ergon* és a latin *opus* szavakkal szoktuk érzékeltetni, mert ezek többet mondanak, mint a *ponos*, *kopos* és *labor* — valamint a francia *travailler*, az orosz *rabotaty* vagy a német *arbeiten* szavak. Ezekben a kifejezésekben a munkának bizonyos mellékíze van, és inkább a „fáradtságos munkát" juttatják kifejezésre. A magyar nyelvben nem érezzük ezt a mellékízt, édes anyanyelvünk a munkát teljes méltóságának értelmében adja vissza. Ezekből a kifejezésekből nem lehet és nem is szabad arra következtetni, hogy a munka csak teher a dolgozó ember számára, mert a munka legtöbbször mégiscsak áldás az emberi életben. A szabadságától megfosztott embernek a legnagyobb gyötrelme, ha nem engedik dolgozni (Höffner: *Christliche Gesellschaftslehre* 117).

Ezekkel a gondolatokkal kapcsolatban azt is meg kell jegyeznünk, hogy a szellemi és fizikai munka között nem szabad a különbséget annyira kisarkítanunk, mint azt az életben sokszor látjuk, mert a fizikai munka is magán hordja az ember lelkiségének és szellemiségének a bélyegét.

Minden munkának egyéni és társadalmi jellege van aszerint, hogy az egyénnek vagy a társadalomnak a javát van hivatva elsősorban szolgálni, előmozdítani. Ez az individuális és szociális munka. (Calvez-Perrin: *Église et Société Économique*, németül 81—113). Természetesen a két jelleget lényegében nem lehet egymástól elválasztani. Nincsen kizárólagosan sem egyéni, sem társadalmi munka, mert maga az emberi természet is individuális és szociális jelleget hordoz önmagában. Amit az ember alkot, létrehoz, abból a közösségnek is mindig haszna és előnye van. Amit rombol, abban a közösség is károsodik. Tehát a munka az embernek nem egyszerűen magánügye, hanem az egész társadalommal szemben teljesítendő szolgálat.

Hivatás és munka

A hivatást meg kell különböztetnünk a hivatásbeli-kenyérkereseti munkától. Az egyik elhivatottságot, a másik küzdelmet, gondokat, létfenntartási aggodalmakat, kenyérkeresetet jelent. A hivatást nem lehet órával a kezünkben mérni, nem lehet sem személyhez, sem helyhez kötni, sem időhöz szabni. A hivatás állandó készenlét, hogy ne mondjam, riadókészültség a szeretet szolgálatában. Az édesanya egy éjszaka számtalanszor felkel, ha gyermekéről vagy családjáról van szó. Az orvos minden pillanatban készen áll, hogy beteg embertársának segítséget nyújtson. A pap sem mérheti az időt órával a kezeben, ha hivatásbeli kötelességének teljesítéséről van szó. Azt is mondhatnánk, hogy a hivatás az emberi munkának a legkötelesebb magaslata, a boldogság hegye és legédesebb kálváriája. Valahányszor az emberi társadalomnak nagy eseményei végigvonulnak lelki szemeink előtt, mindig ott látjuk a „hivatás példamutató hőseit”. Találunk ezek között államférfiakat, pártembereket, tudósokat, kutatókat, betegápolókat, szellemi és fizikai munkásokat, férfiakat, nőket, egyszerű és szegény embereket, az élet tengerén evező névtelen szamaritánusokat, vallás- és rendalapítókat. Csak annak van mondanivalója az ígéretre, szeretetre és békére vágyódó emberiségnek, és csak arra hallgat a világ, aki minden munkáját hivatásnak fogja föl és be tud állni az üdvöt hozó eszmék hősei közé. Hivatásszeretetről és munkaerkölcsről egy társadalomban csak akkor beszélhetünk, ha az embert és az emberi munkát igazán megbecsüljük és minden dolgozó embernek, a társadalom minden egyes tagjának emberhez méltó életet biztosítunk. Erre a mai modern időkben minden lehetőség megvan, különösen a szocialista társadalomban. Becsületes szándékkal és erős akarattal olyan jólétet lehet ezen a földön teremteni, amilyen még sohasem volt. Minden magától az embertől függ. Az államhatalomnak, mint a közjó legfőbb őrének, az a legszentebb kötelessége, hogy ezt megteremtse. Nem fegyverekre és háborúkra kell a dolgozó emberi kezek munkájának gyümölcsét elpocsékolni, hanem az emberiség boldog jövőjét kell felépíteni. De ezt csak akkor lehet megvalósítani, ha az államhatalmak nem bizonyos társadalmi osztályok szolgálatában állnak, nem egyesek osztályérdekeinek eszközei és végrehajtói, hanem az állampolgárok közjólétének előmozdítói. A nép jóléte pedig az erkölcs és anyagi értékek harmonikus egybehangolása, a dolgozó embereknek és munkájuknak a megbecsülése, az osztályellentétek megszüntetésének, a szellemi és gazdasági fejlődésnek az útján a maximális jólét lehetőségei felé.

A zsinat is érinti ezt a problémát, amikor az embernek a világmindenségben kifejtett tevékenységéről beszél: „A hívők biztosak lehetnek abban, hogy az egyéni és közösségi tevékenység, az a gigászi erőfeszítés, melyet az emberek évszázadokon keresztül életkörülményeik megjavítására fordítottak, megegyezik Isten terveivel. Az Isten képmására teremtett ember ugyanis azt a megbízatást kapta, hogy mindenestül hajtsa uralma alá a földet, azt kormányozza igazságosságban és szentségben. Továbbá Istent a mindenség teremtetőjének elismerve, önmagát és a világmindenséget hazavigye Istenhez, hogy amikor már mindent uralma alá hajtott, csodálatos legyen Isten neve a világmindenségben. Mindez a legegyszerűbb hétköznapi dolgokra is vonatkozik. Tehát azok a férfiak és nők, akik a maguk és családjuk létfenntartásáért fáradoznak, egyben az egész társadalomnak is hasznos szolgálatot tesznek. Meg lehetnek arról győződve, hogy munkájukkal a teremtető Isten művét fejlesztik, embertársaik jólétét előmozdítják és személyes fáradozásukkal hozzájárulnak Isten terveinek megvalósításához a történelemben” (DS. 34).

Az Egyház az ember alkotó munkájáról

Fönséges és vigasztaló az Egyháznak az ember alkotó munkájáról szóló tanítása. „Az új ég és új föld” azt jelenti, hogy az ember minden alkotása már ezen a világon is megdicsőülésben részesül. „Nem tudjuk, mikor teljesül be a föld és az emberiség sorsa. Azt sem tudjuk, hogyan alakul át a világmindenség. Elmúlik ugyan a világnak a bűntől eltorzított jelen alakja, de tanítást kaptunk, hogy Isten új lakóhelyet és új földet készít, mely az igazságosság otthona lesz és amelynek boldogsága betölt, sőt felülmúl minden emberi szívből feltörő, békeség utáni vágyat. Akkor véreséget szenved a halál. Isten fiai pedig feltámadnak Krisztusban és romlatlanságba öltözik minden, amit gyengeségben és romlandóságban vetettek el. A szeretet és művei megmaradnak és az egész természet felszabadul a mulandóság szolgálai állapotából, melyet Isten az emberért teremtett. Az új föld várásának mégsem szabad csökkentenie ennek a földnek szebbé tételén való gondoskodást, hanem inkább fokoznia kell, hiszen itt egy új embercsalád teste van növekedésben, amely már némiképpen sejteti az eljövendő új világ körvonalait. Bár ezt a földi haladást gondosan meg kell különböztetnünk Krisztus országának a növekedésétől, de amennyiben hozzájárulhat az emberi társadalom jobb elrendezéséhez, annyiban nagyon fontos Isten országa szempontjából is. Miután már az emberi méltóságnak, a testvéri közösségnek és szabadságnak a javait — ezek ugyanis a mi természetünknek és iparkodásunknak, a gyümölcsei — az Úr lelkének erejével és parancsa szerint ezen a földön megvalósítottuk, azokat minden szennytől megtisztítva, tündökölve és megdicsőülve megtaláljuk újra, mikor Krisztus az örök és egyetemes országot, az igazság és élet, a szentség és kegyelem, az igazságosság, szeretet és béke országát visszaadja Atyjának” (GS. 39). „Mikor az ember keze munkájával vagy a technika segítségével megműveli a földet, hogy az gyümölcsöt teremjen és az egész emberiség családjának méltó otthona legyen, vagy amikor tudatosan tevékenykedik a társadalmi közösség életében, akkor Istennek az idők kezdetén a világ meghódítására és a teremtetés tökéletesítésére kinyilvánított szándékát teljesíti, de egyúttal önmagát is műveltebbé teszi. Ugyanakkor eleget tesz Krisztus parancsának, hogy önmagát is odaadja testvérei szolgálatára” (GS. 57).

A munka célja és értelme szociálteológiai szempontból: isteni küldetés és parancs. A teremtetés művének folytatása Isten dicsőségére és önmagunk boldogulására. Világhódító tevékenység, az ember szellemiségének megnyilatkozása, szupremacia a teremtetett világ fölött, fölemelő és boldogító tudat, hogy Isten társai vagyunk a teremtésben. Az így fölfogott munka mindennap újabb erőt és kedvet önt a munkában elfáradt emberekbe az emberhez méltóbb élet megteremtésére.

TESTVÉREM A FA

*Miért akarsz írni? Mert a fa akkor is hozza
gyümölcsét, ha földre rázza a szél
és soha nem érinti az emberkéz.
Ezért választottam testvéremmé a fát,
terem akkor is, ha rejtekben áll,
zamata nem kevesebb, édessége nem ritkább,
tanulj tőle, ne zárd be lelked.*

Nagy Méda

TOLDALAGI PÁL VERSEI

VÁDBESZÉD

A nő, aki a kútba ugrott
félőrülten, s a gyermekek,
kiket apjuk halálra vert és
a többiek, a szeretet

nélkül élő öregek minket
vádoló kísérteteink.
Számukra csak pár percnyi részvét
jut az embertől, s megy megint

közömbösen a maga útján,
rút önzésébe dugva be
a fejét. Az elcsigázottak
panaszszavára nincs füle,

a néma esdeklést, a kérést
nem látja meg, hanem rohan,
halászik a zúrzavarosban,
vagy szeretkezik boldogan,

a nő pedig a kútba ugrik
félőrülten, s a gyermekek
meghalnak. Hol az irgalom hát
és a köteles szeretet,

mely a fölösleges haláltól
megmentene és mely a kín
enyhítője. Változatok meg
önző felebarátaim!

ZÚZMARÁS VILÁGBAN

Fázós galambok, fázékony szívek,
barátaim helyett barátaim,
minek tűnődni az idő
gyors múlása felett?
Eljünk, ahogy lehet.
Egymásnak jeleit
hajnalban, délben, este
figyelve, várva, lesve
vigasztalódjunk. Vigasztaljatok.

VALAKI VALL

Bárány vagyok, fekete bárány
és meg is büntettek ezért;
az indulatok tovább élnek
bennem, pedig látom a célt,

amit el kellene, hogy érjek,
de másra képes nem *vagyok*,
csak fékezni és visszafogni
azt a veszélyes állatot,

mi bennem él; nincs szavam arra,
kéresem, hogy segítsenek,
nem tudom hát, mi lesz belőlem,
s váratlanul mit is teszek.

EGY VILLANÁS

Ma megint József, Mária s a gyermek,
akikre gondolok.
Szegények voltak és menekülőben,
ahogy ez már szokott

minden időben, amikor az önkény
nem ismer gátakat.
Egy öszvér volt velük, s pihentek
a fák alatt,

kerülve minden emberlakta helyet,
az udvarbeliek meg ünnepeltek,
az asztalfőn Heródes ült, ivott és néha félt.
A lemészárolt csecsemőkből szétfröcskölt a vér.

TESTVÉRÜNK, A PRÓFÉTA

(THOMAS MERTON EMBERI ARCA ÉS ÍROÍ KÜLDETÉSE)

A világvándora gyermek

„1915 januárjának utolsó napján jöttem a világra, a Vízöntő jegyében, egy nagy háború évében, lenn Spanyolország határán húzódó francia hegyek árnyékában.” Újzélandi származású apja Párizsban vett nőül egy amerikai lányt, s egy időre Pradesban ültöttek fel tanyájukat, abban a helyiségben, amely ma a „csellókirály”, Casals művészi bélyegét hordja magán. Fejlődésében egyelőre nem sok szerepel játszott szülőhazája — egyéves, mikor a háború miatt visszatérnek Amerikába — és édesanyja sem, akit már hatéves korában elvesztett. Még nem jár iskolába, mikor már jól olvas, ír és — mint festő-apa gyermeke, természetesen — rajzol. Apja anyakönyvileg anglikán, anyja a quakerekhez jár, de az ő nevelésében a vallási elem egyáltalán nem kap helyet. Ez idő tájt játszódik le a következő bájos és sokatmondó jelenet: Vasárnap reggel a kisfiú a ház előtt játszik, hallja a közeli templom harangját, a fákon a madarak csicseregését, és örvendezve felkiált: „Apa, a madarak mind a templomukban vannak! Mi mért nem megyünk templomba?”

Egy évvel később már ebben is része lett, mert apja a douglastoni episzkopalista templomban kapott orgonista állást. A kisfiú legérdekesebbnek a Remény horgonyát ábrázoló ablakot találja, ebben az időben ugvanis tengerész, szeretne lenni...

Tízéves korában apjával visszatér Franciaországba. Mire megépítik a házat, ahol lakjanak, az apa már Angliában kötött ki, de közben Svájcot is megjárják. A helyzetkép nagyjából az, hogy Tamás valahol rokonoknál lakik és iskolába jár, aztán év végén jön az apja és magával viszi következő állomáshelyére. Korábban sokat tapasztalt fiúvá serdül, s az állandó vándorlás mintegy szimbólumává nő annak a nyughatatlan keresésnek, amely egész életének lényege. Első felében szélteben: művészetben, irodalmon, filozófiákon, koráramlatokon át — második felében mélységben, vagy ha úgy tetszik magasságban: a megtalált Cél, az Isten felé.

Azt a nagyon kevés vallásos élményt, ami gyermekkorában megleheli, három helyről kapta. Az egyik: édesapja, aki a maga módján hívó, s időnként egy-egy beszélgetés során magától értetődően ejt szót ilyen témákról is. Néha kéri fiát, imádkozzék érte — főleg utolsó, kínos betegsége idején, amikor elhatalmasodó agydagyanattal fekszik a londoni kórházban, utoljára már beszélni sem tud, de rajzolni még igen: kicsi, szigorú tekintetű, szakállas bizánci szentek körvonalait veti papírra, nagy dicsfénnel a fejük körül. És a tizenötéves fiú imádkozik, holott anyjára csak húsz év múlva, konverziója után jut eszébe imádságban gondolni. A másik az anglikán iskola, ahol két éven át a többi diákkal együtt jár istentiszteletre, és saját szavai szerint „egy kis természetes hitet” szerez. A harmadik, egészen sajátos élmény már a természetfölötti érintése. Három éves franciaországi tartózkodása idején apja többször küldi vakációzni egy auvergne-i katólikus gazdacsaláddhoz, *Privat*-ékhoz. Mélyen vallásos, jóságos emberek, munka, család és Egyház tölti ki életüket. Nem törekszenek „megteríteni” őt, csak éppen élnek előtte, jók hozzá és mélyen szomorúak miatta. A későbbi getszemánei szerzetes gyönyörű szavakkal emlékezik meg róluk:

Ki tudja, milyen sokat köszönök ennek a két csodálatos embernek? Akármit mondok is erről, csak találgatás, de ismerve szerető jóságukat, morális bizonyossággal tudom, hogy sok kegyelmet köszönhetek az ő imáiknak, és talán végtére megtérésem, sőt még szerzetesi hivatásom kegyelmét is. Ki mondhatja meg? Egy napon azonban meg fogom tudni, és jó, hogy bizakodhatom benne: vízöntölátom majd őket és köszönetet tudok mondani nekik.

Hanem az idő, amikorra Privat-ék imái megtermik gyümölcsüket, még nagyon messze. Ekkori lelkiállapotát megrendítően jellemzi az a délután, amikor először kerül szembe apja halálának gondolatával:

Leültem az egyik nagy borszékbe a dohányzóban. Senki sem volt ott. Senki az egész hatalmas házban. Ott ültem a sötét, szomorú teremben, képtelen voltam gondolkodni, képtelen mozdulni, s minden oldalról rám rontott és fölibém tornyosult elszigeteltségem számtalan eleme. Otthon nélkül voltam, család nélkül, haza nélkül, apa nélkül, nyilvánvalóan barátok nélkül, mindenfajta belső béke, bizalom, világosság vagy önmagam megértése hiányában — és ugyanígy Isten nélkül, mennyország nélkül, kegyelem nélkül, minden nélkül.

Tizenhat évvel már egyedül áll a világban: semmi sem akadályozza meg, hogy azt tegye, ami tetszik. „Azt képzeltem, szabad vagyok. És öt-hat évig tartott, amíg fölfedeztem, micsoda félelmetes szolgaságra adtam magam.” A vallás utolsó nyomait is lerázza lelkéről. „És így tökéletes huszadik századi emberré lettem.”

Az agonizáló lélek

A fiatalember baljós hirtelenséggel érik, testileg-szellemileg egyaránt. Az első romantikus és reménytelen szerelmet számtalan futó kaland követi. Falja a szenyves könyveket, cimboráival moziba és inni jár. Kezd ismerkedni a filozófiával, de nem sokra viszi. Hisz „még a pusztán természetes rendben is bizonyos szivtisztaság szükséges ahhoz, hogy az értelem eléggé független és tiszta legyen a metafizikai problémák kidolgozásához.” Betegeskedik. Tizenhétéves korában vérmérgezést kap. Érti ágya mellett ólálkodni a halált, de az életőszton nem ágaskodik benne: tökéletes csömmörrel és közönnnyel bízza magát sorsára. Mihelyt lábadozni kezd, visszatér pornográf könyveihez és üvöltő jazz-lemezeihez. De két jótkonyan disszonáns hang azért megjelenik olvasmányai közt. Az egyik: William Blake versei; ezeket már korán olvassa, töpreng rajtuk, a költő iránti szeretet egész életén át kíséri, s a vele való foglalkozás lesz majd megtérésének egyik közvetlen eszköze. A másik könyvet igazgatójától kapja kölcsön betegsége idején: *Gerard Manley Hopkins*, a konvertita jezsuita költő versei. Akkor még nem tudja, hányadán áll az ilyesfajta költészettel. Később visszatér hozzá, és látni fogjuk, hogyan bukkan elő alakja a döntő elszánás percében.

Az egyetemet Cambridge-ben kezdi. Anyai pénz folyik ki az újja között és annyira elhanyagolja az előadásokat, hogy gyámja ismételtlen raporra hivatja — különösebb eredmény nélkül. De közben mégis történik valami. A vakációkban tett nagy utazások közt eljut Rómába. „És most életemben legelőször kezdtem fölfedezni valamit Krisztusból. Homályos, de igazi ismerete volt, igazibb, mint tudomásom volt róla.” A templomokat járja, gyönyörködik mozaikjaikban, műkincseikben. Megveszi és olvasni kezdi az Újszövetséget. Hamarosan már nemcsak a műélvezetért látogatja a szent helyeket, hanem belső békéjük vonzza. Egy éjjel megrendítő élménye van: halott apját érzi maga mellett, s ezzel egyidejűleg eltölti belső nyomorúságának villámszerűen éles és átható megismérlése. Ekkor imádkozik először igazán „egzisztenciálisan”, lelke mélyéből. Másnap reggel első útja a templomba visz, letérdel az oltár előtt és lassan, minden hitét marokra fogva elmondja az egyetlen imát, amit tud, amire még apai nagyanyja tanította meg gyerekkorában: a Miatyánkot.

Persze az életreform szándéka nem bizonyul tartósnak. Nyáron már New York utcáin csavarog, ősszel folytatja a kicsapongó diákéletet. Igaz, ebben az évben Dantéról hallgat előadásokat, és ez nagy hatással van rá. Ugyanakkor Freudot, Jungot, Adlert olvassa és nyakig merül a pszichoanalízisbe. 1934-ben végleg otthagyja Európát, ezt a „szomorú és nyugtalan, baljóslatú előjelekkel teli kontinenst” és a newyorki Columbia egyetemen folytatja tanulmányait. Dollfuss meggyilkolásának nyara ez. Először érinti meg közéről a háború íjes lehetősége, — a háborúé, amelyet később „kikerítetű tragédiá”-nak hív.

Amerikai tartózkodása első idejében a kommunista mozgalommal tart. Mint művészivadék mindig is esküdt ellensége volt a burzsoá gondolkodásnak. Békefelvonulásokon vesz részt és beiratkozik az ifjúkommunisták ligájába, ahol titkos nevet is kap. De csak egy összejövetelükön jelenik meg. Ezután egy szabadkőműves testvériséghez csatlakozik. Közben írni kezd, különböző folyóiratoknak dolgozik, egy csomó pénzkereső mellékállást tölt be, sportol, udvarol... Hamarosan kikészül, eljut az ájulások idegkimerültség állapotába, erre megrémül és kezd aggályosan és megalázóan törődni saját egészségi állapotával. Diétájának egyik főfogása: a fagy-lalt...

Egy kiélt, blazírt, szerencsétlen fiatalember: így áll előttünk Thomas Merton huszadik életéve körül. „Itt tartottam, alig négy évvel azután, hogy kísértáltam a világba azzal a gondolattal: kizsákmányolom, kisajátítom minden gyönyörűségét és kielégülését. Megtettem, amit szándékoztam, és most úgy találtam: én vagyok kizsigerelve. Micsoda furcsa dolog! Amikor teletömtem magam, kiüresítettem magam. És végül a nyomorúság és megaláztatás szélső határáig jutottam.” „Ilyen volt a halála annak a hősnek, annak a nagy embernek, aki lenni akartam.”

Könyvek és kegyelmek

De ez a halál már a búzaszem halála: új, igazabb élet van sarjadóban belőle. Cseppet sem meglepő, hogy elsősorban könyvek segítik előre megtérésének — egyelőre még elvi — útján. Egy kirakatban fedezi fel *Etienne Gilson* művét: *A középkori filozófia szellemét*. Amikor kezébe veszi, nagyon megriad ugyan az egyházi ellenőrzést jelző imprimatur-tól, mégis elkezd olvasni, és ez reveláció számára: innen szerez először szabatos fogalmat Isten, a Magától való Lény jellegéről. Miközben értelme boldogan pihen meg a fölfedezett neki való igazságban, igénye is kezd nőni a gyakorlati következmények levonására — elsősorban a templomba járásra. Abba a templomba tér vissza, ahol apja volt orgonista. Gyönyörűen indokolja ezt meg: „Azt hiszem ennek az volt az oka, hogy Isten azt kívánta: ugyanazon az úton kapaszkodjam vissza, amelyen lezuhantam. Odajutottam, hogy megvettem az angol egyházat. Ő nem akarta, hogy úgy legyek katolikus, hogy más egyházat megvessek.” És amikor a hívek az apostoli hitvallást imádkozzák, már nem szándékosan összeszorított szájjal áll közöttük, mint középiskolás korában társai között, hanem megtörten, alázattal együtt mondja velük.

A második könyv, amely döntő lépéssel juttatja előbbre, *Huxley Célok és eszközök* című műve. Ebből megérti, hogy ez a roppant műveltségű, nyughatatlan elme végül is megtanulta elismerni a természetfölötti létrendet és hisz annak megközelíthetőségében, mégpedig az ima és aszkézis útján.

Ez idő tájt veszíti el anyai nagyszüleit. Nagyanyja haldoklásának hosszú hónapjai alatt ezt a megrendítő imát ismételteti ágyánál: „Te, aki megalkottad, engeddd, hadd éljen még.” Mert „az élet volt az egyedüli jó, amelyben ekkor bizonyos voltam.”

Egyetemi tézisének Blake-et választja, ezzel kapcsolatban *Maritain* filozófiájával is megismerkedik. Olvasmányai mindinkább katolikus jelleget öltenek. Közben — ugyancsak Huxley hatására — élénken ismerkedik a keleti misztikával is. Sőt a mosolygós kis hindu szerzetes, Bramachari személyében Kelet egészen más gondolkodása, nyugodt szemlélődése közvetlenül is belép életébe. Buddhista barátja megérzi benne a kinlódó lelket, amely arra rendeltetett, hogy majd egészen az Istennek adja magát. De kísérletet sem tesz, hogy a maga vállásával megismertesse — ellenben figyelmébe ajánlja Kempist és Szent Ágostont! Huszonhárom éves, amikor egy felejtethetetlenül ragyogó nyári délelőtt először merészkedik be szentmise idején katolikus templomba. De Úrfelmutatás előtt, a mélyülő csendben olyan kényelmetlenül kezdi érezni magát, hogy kimenekül. És ez így is volt stílusos. „Fogalmam sem volt, mi történik a misztériumokban: de valójában Krisztus, Isten jelent meg láthatóan a szent színekben az oltáron. És bár irántam való szeretetből volt ott, igen; de mégiscsak Ő volt ott, mindenható hatalmával — és mi voltam én? Mi súlyosodott a lelkemen? Mi voltam én az Ő szeme előtt?”

Joyce-t olvassa, Hopkins verseit, a *Katolikus Enciklopédiát*. Gyakorlatilag még csak annyiban jut közelebb az Egyházhoz, hogy esti imájához egy Üdvözlégyet fűz. 1938 nyarán vagyunk, a hitleri Németország kiprovokálja a világháborút. Szeptemberben kikölcsonzi a könyvtárból Hopkins életét és szobájának csendjében arról olvas, hogyan foglalkozik a költő a katolizálás gondolatával.

Teljesen hirtelenül valami mozgolódni kezdett bennem, valami lökni, sürgetni kezdett. Ez a mozdulás beszélt, mint valami hang.

— Mire vársz? — ezt mondta. — Minek ülsz itt? Tudod, mit kell tenned? Miért nem teszed meg?

Fészkelődtem a székben, cigarettára gyújtottam, kinéztem az ablakon az esőbe, próbáltam elfojtani a hangot. — Ne cselekedj impulzusokból — gondoltam. — Ez nem racionális. Olvasd a könyved.

Hopkins írt Newmannek Birminghambe határozatlanságáról.

Mire vársz? — mondta bennem a hang megint.

— Mit ülsz itt? Hasztalan dolog tovább habozni. Miért nem kelsz föl és mész el?

Fölkeltem és nyughatatlanul járkáltam a szobában. — Abszurdum — gondoltam. — Különbén is Ford atya nem lesz ott ilyenkor. Csak az időt pazarolnám.

Hopkins írt Newmannek és Newman válaszolt neki, hogy jöjjön és látogassa meg Birminghamben.

Egyszerre nem bírtam tovább. Letettem a könyvet, fölvettem esőkabátomat és lefelé indultam a lépcsőn. Kimentem az utcára, át a túloldalra és elindultam a szürke fakerítés mellett a Broadway felé a szitáló esőben.

Az új ember meg a régi ember

Kéthónapos oktatás után, 1938. november 16-án érkezik el a boldog nap, amikor egyszerre szakad rá Isten kegyelmének teljessége: keresztség, első gyónás, első áldozás. Keresztapja egyik barátja, Ed Rice. Nem sok a válogatnivaló közöttük: ő az egyedüli katolikus. A többiek, egyetemen, szerkesztőségben szerzett barátai, ekkor még mind zsidók, vele együtt nyughatatlanul kereső intellektüelek. Hosszú eszmecserekből osztják meg egymással szellemi tapasztalataikat, és még keresztsége után is nemegy mély ösztönzést kap tőlük. Meg is őrzi őket szívében, imájában az apátság falai közt is. De azért Merton alapjában véve magányos lélek. Végigkísértük megtérése útját és sehol sem láttuk élő ember, jóbarát döntő befolyását. Ezután sem fogunk ilyenre akadni. Vajon az intellektuális ember gőgje és óvakodása ez? Bizonyára az is. De egy még mélyebb hajlam dolgozik itt, ami úgy tetszik, elsősorban a kontemplatív emberre jellemző, s amit maga a féltékeny Isten oltott bele. Így vall erről: „Mint gyermek, és azóta is, mindig ellenálltam mindenféle kisajátító szeretetnek minden emberi lény részéről — mindig megvolt bennem az a mély ösztön, hogy tiszta maradjak, szabad maradjak. És csak valóban természetfölötti emberekkel éreztem magam igazán otthonosan, igazán nyugodtnak.” „Egyszerű legyek és szabad, mint az égbolt. A szél birtokba veszi a mézőket, ahol sétálok, de nekem nincs semmi birtokom és én sem vagyok birtoka semminek.”

Igazából mindig az Istené volt. Vallástalansága nem elvi meggyőződésen, hanem nevelési hiányosságokon és erkölcsi gyöngeségen alapult. De sohasem tudott kibékülni saját nyomorúságával, és ha ritkán sírt is magán úgy, mint azon a római éjszakán, a lélek egyre sírt és sóhajtozott benne, örök nyughatatlansággal, csömörrel, kielégületlenséggel, míg meg nem találta Istenét. Egészen. De hogy mennyire a választott lelkek közül való, azt egyelőre maga sem sejtí. Azzal a furcsa ténnyel állunk szemben, hogy megtérése után nem holmi szent-legenda kezdődik, hanem egy botladozó, hivatását keresgélő, viszonylag középszerű és langyos keresztény élet. Furcsa ez, de semmiképpen nem csodálatos annak, aki ismeri Isten igazságosságát és a lélektan törvényeit. Isten igazságossága megfizet-

teti az emberrel tartozását, és mennyivel jobb, ha a földön tudja levezekelni a tisztítóhelyet! Az sem ritkaság, hogy a megtérés lendületének és örömeinek visszahatása bizonyos ellankadás, belső kimerülés. És végül ott van megint a társatlanság. Mindent saját magának kellett kikísérleteznie a lelki életben. Például senki sem figyelmezteti állandó lelkiatya szükségességére és hasznára. Vagy jó ideig nem mer naponta áldozni, annál is inkább, mert azt hiszi, minden áldozás előtt gyónni is kell. Olvasója már van, de hónapok telnek el, mire megtanulja használatát. És férfiak közös hibájaként azt képzei: értelmi megtéréssel már rendben is van minden, akarata nyugodtan tapadhat továbbra is a világhoz: professzori pályához, írói karrierhez, testi kielégüléshez. De Isten, aki öröktől fogva kizárólagosan a Magaénak akarta, nem elégedhetett meg ennyivel, s bizonyára ez a legfőbb oka annak az aránylag rövid — három évig tartó —, de annál kínosabb életszakasznak, amelyben végleges helyét keresi a világon.

Az mondtuk, értelmével Istenhez, akaratával a világhoz tartozik. De mi történik a legrejtettebb központban, a szív mélyén? Már keresztsége előtt homályosan bontakozni kezd benne egy vágy, amelyről nem mer említést tenni senkinek: hogy pap legyen. Aztán nyilván túl merésznek érzi ezt és elnapolja, eltemeti magában. Nem ismeri még magát eléggé, nem tudja: azok közül a jellemek közül való, akikbe csak a meredek út, magasra tűzött cél önt elég lelkesedést és erőt. 1939 októberében barátaival egy bárban töltött éjszaka után másnapos hangulatban ülnek otthon, amikor egyszerre csak világosan és elodázhatatlanul jelentkezik ez az igény. Este belső sürgetésre a jezsuiták Xavéri Szent Ferenc templomába megy. A templom csupa fény. Az ájtatosság vége felé jár, a nép a *Tantum ergo*-t énekl. És ő megérti: Isten egy szót vár tőle, beleegyezést, elhatározást, ünnepélyes nyilatkozatot ebben az ünnepélyes percben. Szédül, mintha szakadék szélén állana, de ez a szakadék, amelybe most ugrania kell, maga a szeretet és béke: a kimeríthetetlen Isten. A pap a Szentséggel áldásra készülődik. Merton a kicsi Ostyára szegezi szemét és ezt mondja: „Ha ez a Te akaratod, tégy engem pappá — tégy engem pappá.”

„Mikor kimondtam ezt, valamennyire tisztában voltam vele, mit tettem ezzel az utolsó három szóval, micsoda hatalmat mozgattam meg oldalamon, és micsoda egység pecsételődt meg köztem és eközött a hatalom között elhatározással.”

Isten malmai

Nagyon érdekes, kihez fordul szándékával tájékoztatásért. Egy világi ember az, a Szent Szív-egyetem filozófiaprofesszora, Gilson és Maritain barátja: *Daniel Walsh*. Az beszél neki a különböző rendekről, leglelkesebben a trappistákról, de Merton, aki még van győződve, hogy gyöngye az egészsége, elborzad a szigorú böjtölésnek és primitív életviszonyoknak még a gondolatára is. Annál jobban vonzza a franciskánusok lírai színekkel bevont szabálya. Jelentkezik és szívesen is fogadják. Miközben behívására vár, élete egyre határozottabban és békésebben központosul Isten köré. Most már napi áldozó, a keresztsutat is mindennap elvégzi. Sőt egy hónap alatt, egyórás elmélkedésekben átveszi Szent Ignác lelkigyakorlatos könyvét — persze megint anélkül, hogy bárki irányítását kérné hozzá. Már egész közel belépésének ideje, mikor lecsap a villám. „Nekem olyan ösvényt kellett követnem, amely saját választásomon +úlesett. Isten semmit sem akart természetes ízlésemből, elképzeléseimből és választásaimból mindaddig, amíg ezek nem szakadtak el teljesebben régi ösvényüktől, régi szokásaiktól, és nem Ő maga, saját működése irányította őket.”

Ami történik, az tulajdonképpen egészen egyszerű. Hirtelen ráeszmél: hiszen a rendben semmit sem tudnak az ő előéletéről! Ez a gondolat nem hagyja nyugton. Fölkeresi a noviciusmestert és mindent elmond. Azok aztán nem is kérnek az újszülött keresztényből. Ráadásul az ismeretlen gyóntató, akihez a katasztrófa hangulatában betéved, alaposan összeszidja. Összetört lelkiállapotában úgy érzi, mindörökké ki kell vetnie fejéből a papság gondolatát. De elhatározza, hogy amennyire lehet, papi, szerzetesi életet fog élni a világban. Megveszi a breviáriu-

mot és — megint csak egyedül tapogatózva a rubrikák közt — elkezd végezni. Állást és lakást kap a ferencesek Szent Bonaventura-kollégiumában. Angolt tanít. Verseket ír. Aztán 1941 elején, amikor huszonhetedik évébe lép, eszébe ölik: lelkigyakorlatot végez a nagyhéten abban a kolostorban, amit Dan Walsh említett, a Kentucky állambeli, Getszemániról nevezett Miasszonyunk apátságban.

„Ó, a csend ölelése! Olyan magányba léptem, amely bevehetetlen erősség volt. És a csend, amely körülövezett, beszélt hozzám; hangosabban és ékesszólóbban beszélt minden hangnál...”

Thomas Merton megtalálta Istentől rendelt helyét a földön.

Ami most következik: féléves agónia. Szívében világosan hallja a hívást, értelmé pedig kétségbeesetten tiltakozik: hiszen már egyszer elutasították, megsejgyenítették, hiszen neki nincs hivatása! Senkihez sem mer fordulni, beletemetkezik az iskolai munkába és próbálja kivenni a fejéből az egészet. Közben megismerkedik a nagyszerű *de Hueck* bárónóval, aki New York négernegyedében, Harlemben a szegény négergyerekek számára otthont alapított és őt is oda hívja dolgozni. Meg is ígéri neki. De aztán a belső sürgetés végre elsöpör mindent. Thomas Merton most már végleg belép az apátsági épület súlyos ajtaján, amelynek felirata: „Isten egyedül.”

„Nem azért hívtál ide, hogy egy címkét viseljek, amelyről fölismerhessem magamat és elhelyezkedhessem valamiféle kategóriában.”

Ezek a szavak már eleve figyelmeztetnek, nehogy a hagyományos jámbor életrajzok közkeletű hibájába essünk: a hős megtért, Istennek adta életét, most már minden rendben van. Nem, koránt sincs rendben minden, hiszen az Istennek adott életben épp olyan tömegével adódhatnak és sokszor adódnak is problémák, mint az Isten nélküliben. Attól függ, mennyire „problematicus alkat” az illető (Merton meglehetősen az) és mi vele az Isten szuverén akarata. És ha arra a „címkére” gondolunk, ami a „trappista” címszó alatt sorakozik fogalmaink között, attól az ő ezutáni élete sok tekintetben ugyancsak eltér. De azért egy nagy különbség mégiscsak van a múlthoz képest: mindenben túl és mindenben innen a megtalált cél és megtalált életforma alapvető nyugalma. Hit és hivatás ikercsilaga most már változatlan ragyogással világít a legsötétebb belső éjszakában is.

Csend, ének, erdő

Ha azokat az alaptényezőket keressük, amelyeken át az isteni kegyelem a szerzetben töltött huszonhét év alatt Merton lelkét formálja, úgy tetszik, négy ilyet találunk: a csend és magány, a liturgia, a természet és a papság.

A külső-belső csend és magány a szemlélődő élet *conditio sine qua non*-ja, s egyben fő kegyelmi közege. Már amikor hivatását keresi, érzi: neki nem az a feladata, hogy Isten országáért küzdjön a világban; „ami nekem kellett, az a magány volt, hogy kiterjeszkedjem szélességben és mélységben és egyszerűsödjem Isten tekintete alatt, olyanformán, ahogy egy növény terjeszti szét leveleit a napon.”

Ez a gyönyörű és egyszerű program azonban a gyakorlatban trappista idejének fő problémája és keresztje lett. Először is a világ zajától megcsömörlött lelke olyan szomjúsággal kortyolja a csendet és magányt, az imát és szemlélődést, hogy sohasem érzi elégnek, nincs kibékülve azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a rendi élet kerete nyújt erre. Évekig küzd azzal a kísértéssel, hogy a kartauziakhoz lép át. Majd azzal az óhajjal ostromolja előjáróit, engedélyezzenek neki remeteéletet. Később, az 1953/54-es év folyamán kap is különleges engedményeket ezen a téren (ennek az élménynek gyümölcse a *Gondolatok a magányban* című kis könyv). De akkorra már tudja, hogy „a pusztaság nem szükségképpen földrajzi fogalom.”

A fejlődés útja ezen a téren az, hogy először a magány *morális jellegét* fedezi föl:

Most már tudnom kellene: Isten mindent, ami történik, eszközül használ arra, hogy elvezessen a magányba. Minden teremtmény, amely belép az életembe,

napjaim minden pillanata arra van szánva, hogy megsebezzen, ráeszméltetve a világ elégtelenségére, míg olyan független nem leszek, hogy Istent és egyedül Őt tudom megtalálni mindenben. Csak akkor 'szerez majd minden dolog örömet. A dolgok okozta szenvedés Isten szeretetének záloga számomra mindaddig, míg olyan gyöngye vagyok lelkileg, amilyen még mindig vagyok. Ez a szenvedés a magány ígérete.

De a döntő fordulatot a papság hozza meg. Ekkor eszmél a magány misztérium-voltára:

Most, életemben először, kezdtem lassan rájönni, mit jelent egyedül lenni. Mielőtt pappá lettem volna, sok hűhőt csaptam a magány miatt, s folytonosan alkalmatlankodtam előljáróimnak, vezetőimnek a magányos élet utáni vágyamra hivatkozva. Most, fölszentelésem után fedeztem csak föl, hogy a magányra hivatottság lényege a félelemre, a gyámoltalanságra, a láthatatlan Istenbe temetkezésre való hivatás.

Most már csak az utolsó lépés van hátra: annak átélése, hogy a magány egyúttal kötelék is; Krisztus módjára, mert „Ő az a remete, Aki a történelem középpontja. Magányosságát a társadalom szívévé tette.”

Nincsenek határok, amelyek között elférnének ennek a magányosságnak lakói. Itt élek, egyesegyedül, olyan elkülönülten, mint az Ostya az oltáron, minden ember ételé, mindenkié és senkié...

A mélységes magányban találok meg azt a nemességet, amellyel igazán tudom szeretni testvéreimet. Minél magányosabb vagyok, annál inkább nő szeretetem irántuk. Tiszta ez a szeretet és csupa tisztelet mások magánya iránt. — Nincs szükségem remeteségre, mert ott találtam rá, ahol a legkevésbé vártam.

A végső következtetés: „Minden keresztény remete és egyszersmind az egész Egyház; és tagjai vagyunk egymásnak.”

Mint pap mélyen behatol a csend és beszéd dialektikájába. A pap életében csendnek kell lennie, hogy alkalmas legyen kimondani Isten szavát. „A mise a legfontosabb mondanivalónk. A mindenségben mindenkinek meg van kötve a nyelve, kivéve a papot; ő képes beszélni mindannyiunk helyett. Embereket és Istent egyesít egy-néhány egyszerű mondatban, Isten szavaiban.”

De a szemlélődő szerzetes életének csendje Istenhez kiáltó ima: hosszú órákat tölt naponta a kórusban állva és a zsolozsma hangjaival közösen dicsérve Istent. A liturgikus év egyre megújuló körforgása, az ünnepek, a segédkezés a különböző szertartásokban: mindez fontos tényező életében. (Kétszeresen áll ez az ilyen művészi hajlamú emberre, hiszen a liturgia maga is fölséges művészet, amely a maga teljességében éppen a bencés szerzetesaládban virágzott ki. És minél mélyebben belátja, hogy saját maga képtelen méltó dicsőítést mondani Istennek, annál hálásabb a zsolozsmának, a zsoltároknak, amelyek „istendicsérete éppoly tökéletes, mint” amilyen általános.”

A trappista másik főfoglalkozása a munka. Maguk művelik a kolostorhoz tartozó földeket, gondozzák az állatokat, fát vágnak az erdőben stb. A Getszemáni apátság erdős-hegyes vidéken fekszik. A hosszú évek óta egy helyben élő szerzetes számára a tájék minden kis zuga zsúfolva van lelki asszociációkkal. A padlásablak, a vén löstálló oldala, a cédrusfák töve — mind-mind csupa emlék és Istenbe merülő gyönyörködés. Egy lecsapó sólyom írott elmélkedésnél megkapóbb képe az Isten akaratát halálos pontossággal véghezvivő teremtménynek. Merton vallja, hogy a tájék jelentős eleme a szemlélődésnek. Az időjárásra vonatkozó megjegyzések sem henye töltelékek naplójában, hanem a természet ritmusával együtt élő ember magától értetődő megnyilvánulásai. Jellegzetes módon mintha jobban kedvelné a viharos napokat, a bonyolult tájképleteket, a felhőktől betakart eget.

De ez az oly bonyolult lélek Isten teremtésének láttán eljut a naiv báj hangjáiig is:

Tegnap Makárius atya és én kimentünk és megáldottuk a földeket, kezdve a búzával és a zabbal. Kinn a borjúleleglőn megáldottunk néhány borjat; ezek sza-

ladva jöttek felénk és nagy érdeklődést tanúsítottak minden iránt. Azután megáldottuk a sertéseket, amelyek kezdetben szintén érdeklődtek egy kicsit. A juhokon nem látszott, hogy törődnének a dolgokkal, a csirkék meg elfutottak, mihelyt közeledtünk. A nyulak nyugton maradtak, míg csak szentelvizet nem hintettünk rájuk; akkor mind elugrottak.

Isten oltáránál

Az életét, lelkivilágát alakító legmélyebb hatás azonban a papság misztériuma. Papi naplójában (*Jónás jele*, 1952) nyomon követhetjük ennek útját.

„Úgy érzem, pappá szentelésem volt az egyetlen nagy titok, amire születtem.” Jelenti számára természetesen Isten irgalmának pecsétjét, az Ő diadalát „egy olyan alaknak a pappá szentelésében, amilyen én vagyok, akit az erkölcsi világ hajótöréséből Ő szedett fel és házába hozott.” Mikor diákonussá szentelése után először veszi kezébe a Szentostyát, attól fél, hogy „az egész templom a fejemre szakad, azért, ami egykor voltam. De Istennek alig van súlya. Többet zár magába az egész mindenségnél, mégis olyan könnyű volt, hogy majdnem leestem az oltártól.”

Jól látja, hogy a kontemplatív szerzetben élő papnak, aki nem végez aktív lelkipásztori feladatokat, még inkább a szentmise élete középpontja, annak óriás tényében tűnik el egészen. De most már nem is elsősorban ez az „eltűnés”, a Krisztussal való személyes egyesülés a fontos. Érti magában azt a „lelki terheességet”, amelyben Krisztus, a Főpap ébredszik lelke mélyén. „Önmagam, az én Krisztusom, az én szeretetem és az én imám helyett egy másik imádság ereje van itt, amely erősebb, mint a mennydörgés és szelidebb, mint a galamb repülése.” Kell-e mondani, hogy ez az objektiválódás milyen megváltás-jellegű az ön maga körüli forgásra hajlamos modern léleknek?

De a papsággal teljesül ki benne a felelősség és a hivatástudat is. A szerzetes — mondja — törődhetik elsősorban saját lelki üdvösségével; a papnak, Krisztus másának, mindenkor a világ üdvössége lebeg szeme előtt. „Magányom a mise alatt a legmélyebb, mégis akkor törődöm legtöbbet a mindenség többi részével. Valóban ez az egyetlen pillanat, amikor valamit tudok adni az embereknek.” Apró, megindítóan gyöngéd megnyilatkozásait látjuk annak, hogyan váltja ki belőle a papi funkciókban egyre mélyülő istenélmény az emberek fokozódó szeretetét: konkrét emberek konkrét szeretetét.

Amikor a szentelését követő Szilveszterkor fölveti a kérdést: „mit tettem, hogy igazoljam létezésemet ebben az évben?” — ezt feleli: „Egyetlen ilyen dolog van — és az jobb, mint minden más, amit életemben csináltam. Hat hónapja misézem. Ez az egy tény megtanít úgy élni, hogy ne törődjem vele: élek-e vagy halok.”

Cethal és borostyán

Ezt a furcsa címet Merton maga adja papi naplója egyik fejezetének — nyilván írói hírnevére és írói dilemmájára célozva.

Elemezzük egy kissé ennek az egyedülálló helyzetnek nehézségeit és bukta-toit, kívülről befelé haladva. Az első és legszembevetőbb: a közösséghez való viszonya. Keresve sem jellemezhetnének jobban az ő tömör hasonlatánál: „Egy író egy trappista kolostorban olyan, mint egy kacsa a csirkék csapatában. És a világon mindent odaadna azért, hogy csirke legyen kacsa helyett.” Rendje történetével foglalkozva világosan látja, hogy annak egyenesen jellemző vonása volt bizonyos intellektualizmus-ellenesség. Egyik legkellemetlenebb oldala az ügynek a postakérdés. Az átlagos trappista évente kétszer kap — ha van még kitől — levelet, a két nagy ünnepen, s ő maga csak legközvetlenebb hozzátartozóinak ír ugyanígy. Merton pedig, amint hírneve terjed, tömegével kapja a leveleket, ismeretlenektől is. És ezek nagyrésze nem sablon, nem tolakodás, hanem őszinte megnyi-

latkozás, tanács- és segítségkérés. Ha nem vesz tudomást róluk, a szeretet ellen vét, ha igen, a szabály és életstílus ellen. A megoldást egy nyomtatott kártyában találja meg, ahol imát ígér a hozzá fordulóknak. Valódi megoldás ez? Igen! Merton nemcsak „hivatalból” hitt az ima belülről összekapcsoló, hatékony voltában, hanem személyes megtapasztalás alapján. Fölszentelésekor érzi át először, mit tesz az, hogy „egész Amerika imádkozott érte”. És míg világi korában revelációként hatott rá egyik barátjának szava, hogy az életszentség elérése egyedül attól függ: akarunk-e szentek lenni (ez is igaz, hisz Istenen nyilván nem múlik!), addig később már így ír: „Kezdem azt hinni, hogy életszentségemnek talán egyedüli, vagy legalábbis leggyorsabb útja sok jó ember vágyainak erejében rejlik Amerika földjén, akik ezt kívánják nekem.”

Aztán itt vannak a könyvek. Intellektuális embernek igénye az olvasás, írónak forrásokra van szüksége. Így hát rövidesen a fél világgal levelezésben áll könyvgyűjteményben. „Természetesen mind »a monostor« vagy »az alapítások« számára van és mindez »az engedelmisség áldott jegyében« áll, de végül is mind a saját ötletem, és valójában a tulajdon- és szerzővágyat élem ki, bár a cselekedetek törvényesen tiszták. Mindebből mindenféle elszórakozás és alkalmatlanság származik, elszívja lelki energiámat — vagy legalábbis megkísérli ezt — már hónapok óta. Hát itt ülök, elhatározom, hogy végét vetem a dolgoknak, és a madár kicsúfol ott fenn a cédrusfán.”

De a probléma természetesen nemcsak helyzeti. Hiszen szerzetbelépésekor becsülettel lemondott eddigi életéről. Így aztán, saját szava szerint, „kiborult”, mikor előljárói azt kívánták tőle: folytassa az írást. Bár, mint utóbb kedves őszinteséggel megjegyzi, „talán kevésbé borultam ki, mint gondoltam.” Mindenesetre ez időben és még sokáig súlyos ellentétet érez a magány, a szemlélődés és az írói feladat között. Lassanként aztán rájön, hogy írói megbízatása gyakorlatilag éppen magányát mozditja elő, mert egy idő múlva egy kis külön szobát — paradicsom! — kapott az íráshoz. És arra is, hogy írás közben is lehet imádkozni, illetőleg: az írás maga is egyfajta imádság lehet. Részszél továbbá, hogy az ő különleges életfeltételei között az írói működés, ha komolyan veszi és Isten dicsőségére a lehető legjobban csinálja, sajátos aszkézisének és életszentségének az útja lehet, hiszen „az írás erkölcsi jellegű dolog”. És egyben lehetetlen nem látnia: ez az a mód, ahogyan használhat embertársainak, nagyon sokaknak, „elérhet lelkeket”, mint előljárója mondja. Így hát belátja, hogy lehetetlenség abbahagynia az írást. „Talán még halálos ágyamon is írni fogok, sőt magammal is viszek néhány pergamenpapírt, hogy folytassam az írást a purgatóriumban” — jegyzi meg jellegzetes humorával.

A művész meg a szent

De a probléma magva az, amit a modern lélektan kifejezéseivel az „intra-vertált” és „extravertált” típus ellentétének kellene mondani. Ha van „kifelé forduló” életforma, az a művészé, akinek szerelme és szenvedélye a teremtetett világ, és hivatása abból minél tágasabban táplálkozni. És ha van „befelé forduló” életforma, annak szélső határa a szemlélődő szerzetesé, aki a világtól visszavonultan, a mélység-magasság függőleges tengelyére helyezkedve csak Istennek és lelkének él. Márpedig kétségtelen tény, hogy Merton alkataiban mindkét tényező ott szerepel.

Mit jelent ez? Állandó feszültséget már a mindennapi lelkiélet terén is. Ahogy találóan mondja, „nem tréfádolog lelki életet élni egy művész lelki alkattal”. Idegzete érzékenyebb, hangulatai hullámzóbbak és jobban megkínózzák. Különösen a szentelése utáni időben szenvedett sokat ettől a „himmelhoch jauchzend — zum Tode betrübt” hangulatjátéktól. De ízlésének sem könnyű kereszt az a sok sablon és giccs, ami körülveszi.

És állandó feszültséget jelent az alkotásban. Merton jól tudja, mennyire és mennyien visszaéltek a „jámbor irodalom” művelésével. Az ilyen dilettantizmust sem becsülete, sem ízlése nem engedi meg. Szembekerül hát a „mit” és „hogyan”

kérdéseivel. Egy út mindenestre nyitva áll előtte, az Ágostonok és Kis Teréz úttja (mindkettőt különösen kedveli): a nagy önvallomása. Ennek két monumentuma *A hétemeletes hegy* meg a *Jónás jele*. Persze mindazzal a különbséggel, amit századunk a konkrét tárgyszerűség javára hozott; no meg azzal, hogy az ő vallomásai még életében megjelentek. De aki ezt nem találja elég ízlésesnek, gondolja meg: nem egyszer úgy állunk életünk egy-egy lezárt szakasza előtt, mintha valaki másé volna. „Ám legyen az övék Thomas Merton. Az halott. Lajos atya — ő is félig halott már.” Később, az olyasféle könyvekben, mint a *Gondolatok a magányban*, egyéni élményei már teljességgel objektivált formában jelennek meg. Legsajátosabb műfaja és mondanivalója azonban — úgy látszik — a lelki irodalomnak egy magasrendű és mégis nagyon egyszerű fajtája, amelyben saját életformájukat: a szemlélődést próbálja megközelíthetővé tenni, elsősorban tanítványai, a rendi fiatalok, és a kor taposómalmában őrlődő valamenyny emberestvére számára. Vagyis a belső csend, a fokozott kegyelemből-élés, az istengyermeki közösség és felelősség szükségességét magyaráztatja. Olyan remekeket szült ez a szándék, mint *A szemlélődés magvai*, a *Senki sem sziget*, vagy az (egyenesen világiak számára írt!) *Élet és életszentség*.

Persze a forma és stílus kérése sem ment egyszerre, még kevésbé könnyen. „Szörnyű nehéz jó teológiát írni. A legfőbb ok, amiért én nem tudok, az, hogy magam sem ismerem... Nem is tudom már, hány vázlatot készítettem ehhez a könyvhöz... Így hát ülök az írógép előtt, felajzott ujjakkal, mint a spárgalevevő játéknál, elmerülve saját butaságom érzésében, írói dilemmák tömkelegétől körülvéve.” Később lelkiismeretes teológiai és stílustanulmányokat folytatott, — de azért (szerencsére!) mindig megőrizte azt a törekvést, hogy „a saját szavaimmal vessem papírra gondolataimat”. Ez tudatos: „Úgy találom, hogy a szaknyelv, bár egyetemes, biztos és a teológusoktól elfogadott, nem éri utól az átlagembert és nem közli azt, ami a vallási élményben a legszemélyesebb és legéletbevetőbb.”

És persze a huszonhét esztendő tizenkilenc könyve sem mind egyformán kiforrott és értékes. Olykor a jószándék nem izzik át eléggé a művészet kohójában és stílusa „predikatív” lesz; máskor épp ellenkezőleg, az öncélú művészieskedés tűzijátéka kísért benne, még a saját magának írt jegyzetekben is. Mindezt különben ő maga tudta legjobban.

De írásnak és imádságnak állandóan váltakozó ritmusában kialakult benne a megnyugvás ebben a sajátos életformában, amely — úgy látszik — egyéni hívása. Hiába tenné boldogabbá a tiszta szemlélődés, hiába tökéletesebb önmagában véve: az egyénnek, itt és most, legnagyobb dolog és legszebb istendicséret az Ő reá vonatkozó akaratának elfogadása. „Valamiképpen fel kellett adnom azt, amit mindenekfölött szeretek a földön, mert Isten szeretete nagyobb.” Ez sokszor kín és vergődés, folytonos beleütődés egy falba, amelyen túl az elérhetetlen Isten rejtőzik. Máskor kibontakozás és megnyugvás: „Ha szünetet tartok munkám közben, úgy találom, hogy belső tükröm meglepően tiszta, mély és derűs; Isten ott ragyog benne és közvetlenül megtalálom, nem kell üldöznöm, mintha közelembbe jött volna, míg írtam...” Néha: boldogság. „A nap ma reggel egy nagyon boldog terembe süt, ahol egy szerzetes ül, ott, ahol a helye van, csöndben, angyalok társaságában, kezét és szemét az élő Isten mozgatja, mélységes, csöndes nyugalomban.”

Zsinat utáni időnkben önként merül fel a gondolat: vajon csupán egy egyéni élet megoldása ez? Vagy egyben útjelző is a szemlélődő életforma korszerűsítése felé?

Izület a csontjátört Testben

Egyes emberek úgy élnek, hogy az égre kiált bosszúért és üldözésért. Mások elszenvedik az üldözést. Én meg, *in medio* — könyveket írok.”

Szegyenkezés, felelősségtudat és hivatásérzet egyaránt benne vibrál ebben a tömör mertoni mondatban. Nem, ez a melegen érző szívű ember sohasem feledkezett meg a második parancsolatról, amely „hasonló az elsőhöz.” Amikor belépése után hét évvel először jár a városban, érdekesen örökíti meg benyomásait:

Találkoztam a világgal, és végül nem is találtam többé olyan gonosznak. Talán azok a dolgok, amik visszatetszettek nekem benne, mikor otthagytam, a saját kivetített hibáim voltak. Most éppen ellenkezőleg, úgy találtam, hogy minden a részvét mély és néma érzését kavarja föl bennem... Amint keresztyűmentem a városra, életemben először láttam tisztán, milyen jó minden ember a világon, és milyen értékes az Isten szemében.

„Nem gondolom — írja —, hogy szerzetesnek lenni annyit jelent, mint a holdban élni.” Örül, mikor megbízzák, hogy ebédnél olvasson föl a házukban tartózkodó lelkigyakorlatozóknak, hiszen „elég kevés alkalmunk van megmutatni a világnak, hogy szeretjük a benne élőket és segíteni akarunk, hogy boldogok legyenek”. Sajnálja, mikor az apát, érthető okokból, nem engedni többé kinn misézni a plébániatemplomban. „Pedig nagy öröm szokott lenni, hogy megáldoztathattam egy tucat idegent. Mélységes érdeklődést érzek ezek iránt az arcok, ezek iránt a felöltők iránt, öregek és fiatalok iránt. Találgatod, mi a bajuk, örömük, bánatuk. Szereted őket, kívánod, hogy boldogok legyenek és olyan nagyon jó, hogy oda tudod nekik adni szabadságukat: Krisztust, és imádkozhatsz, hogy legyenek belőlük nagy szentek, ha ugyan még nem azok.”

Mikor öccse, John Paul, vagy egy-egy régi barátja fölkeresi, mindent megtesz, hogy teljesebben megtalálják Istent. A szeretet szavára ő, a helyben lakásra kötelezett szerzetes, még utazni is elmegy, hisz a halál is indiai útján, otthonától messze éri.

Érdeklődési köre szinte korlátlanul tág, a humánus teljes területét felölelő; ebben is igazi modern embernek bizonyul remetesége falain belül is. Mindegyre visszatérő alaptémái: szegénység, háború és béke, faji megkülönböztetés, erőszak nélküli ellenállás (*nonviolence*). Tanulmányt írt Camus-ról, Borisz Pasternakról, Faulknerről, Hemingway-ról az algériai polgárháborúról, a hongkongi menekültekről, egy birminghami robbanás alkalmával elpusztult néger gyermekekről, vagy Adolf Eichmannról. Behatóan foglalkozott az egyházatyákkal, a remetékkel, a középkori misztikusokkal, Keresztes Szent Jánossal, Nagy Szent Terézszel. Az 50-es évek végétől egyre elmélyedőbben tér vissza a keleti vallások tanulmányozásához: kínai gondolkodók, arab misztikusok, Zen-buddhizmus. Lefordítja és kommentálja a Kr. e. 3—4. században élt kínai szemlélődő bölcsele, Chuang Tzu gondolatait. A buddhizmus nem exotikum vagy sport volt neki: a szemlélődő lélek ősforrásaiig nyúlt le benne, s úgy tisztelte, mint dinamikus és teremtő erőt, keményre kovácsolódott aszkézist, amely Krisztus előtt az emberek millióinak útja volt Isten felé. E tanulmányai gyümölcse még csak most volt beérőben — utolsó könyve is a buddhizmussal foglalkozik — nyilván ez volt egyik oka nagy keleti útjának is. Isten azonban sajátos módon nem szavát kívánta Keletről, hanem életét Keleten. Indiában hosszú megbeszéléseket folytatott a dalai lámával, majd visszatért Bangkokba, hogy részt vegyen egy a szerzetesélet ázsiai jövőjéről szóló konferencián. Itt várt rá az „ökumenikus mártíromság” pillanata, itt teljesült be rajta megrendítően primiciás jelisége, amellyel akkor valami egészen mást gondolt kifejezni: „Az Istennel járt és eltűnt, mert az Isten elvitte” (*Gen* 5, 24).

Írói működésének „külső” sikere kétségtelen. Könyvei javarészt bestsellerek (rendjének kb. félmillió dollárt jövedelmeztek), már életében sok-sok kiadásban és fordításban jelentek meg. De az már nem külsőség, hogy erősen befolyásolta — elsősorban önéletrajzával — a szemlélődő hivatások nagyarányú amerikai reneszánszát. A világi emberek ezreinek pedig, leveleik tanúsága szerint, megrázó és alakító élményt adtak művei.

Papi naplójának előszavában írja: „Egy szerzetes mindig törvényesen és kifejezően hasonlíthatja magát prófétához, mert a szerzetesek a próféták örökösei. A próféta olyan ember, akinek egész élete élő tanúságtétel Isten gondviseléséről a világban. Minden próféta Krisztus jele és tanúja. Minden szerzetes, akiben Krisztus él, s akiben ezért minden jövődőlés teljesül, Isten Országának tanúja és jele.”

IDŐ ÉS IDŐTLENSÉG

PILINSZKY JÁNOS KÖLTÉSZETÉBEN

Kevés költőnek sikerült ily kevés szóba sűrítienie egy életmű teljességét, mindazt, amit kora és belső kényszerének parancsa kimondani rábízott. Egy-két vékony kötetében *Pilinszky János* megdöbbentő teljességgel érzékeltet egy, a modern világban alapvető, tragédiába és abszurdításba hajló életérzést, mely konzekvenciájában költői elhallgatásához is vezet. Mintha a világvégi csönd előtt még egyszer megszólalna az ember, hangjában végtelen szenvedés, megismerés és lemondás szomorúságával.

Nem a költészet haláláról kívánok itt szólni, még csak nem is Pilinszky költői fejlődésének lezártságáról. Egyiket sem hiszem. Csak arról a szükség-szerű elhallgatásról, mely Pilinszky eddigi költészetének benső következménye; melynek látható jele valóságos elhallgatása éppen úgy lehet, mint életművében egy másféle költészet megszületése.

Az eddiginek csúcsát a *Harmadnapon* kötet képezi. Ami előtte volt, igéretességében, sőt kiválóságában is eltörpül e versek lenyűgöző evidenciája mellett. Ami utána: összefogottabb, még szükséztűbb — de levegősebb, hígabb is: itt már a szó beszél; amott még az ő-szó, a torokszorító „kell”, a kimondás kényszere. Miért egyedül a legzártabb, miért csakis a maximálisan fegyelmezett forma képes ezt a kényszert elhordozni — és ez az egyértelmű, merevnek látszó forma milyen robbanó erőket tart fogságban: — e kettős, lényegében egyazon kérdésre próbálunk válaszolni.

A tökéletes elmagányosodásnak, e tragikusan abszurd életérzésnek, mely korunk filozófiájának, irodalmának, szépművészetének alaptémái közé tartozik, egyik — hazánkban bizonyosan — legjelentősebb költője Pilinszky János. Az érzés abszurdítása, az ember elidegenedése, nem másoktól, hanem saját emberi lényegétől, a másoktól való izoláltságban. Emberi lényegünk az, ami közös, kommunikatív. A némaság, a vágytalanság nem tartozik természetes létformáink közé. A magány, amelyet Pilinszky átélt, legmélyebb motivációjában vágytalan, kapcsolat nélküli, reménytelen. Nem kizárólagosan az: éppen e bonyolultság táplálja költészete magasfeszültségét. Az érzéstelen, kihűlt magány a hiányzó hiányának villamosságával telítődik; a magárahagyatottság egy különös reláció fényébe borul. Kétféle magány van: az érzelmi és az érzelmeknél mélyebb, egzisztenciális — az utóbbi az egyediüllét magánya, az első a hiányé. Az, aki hiányzik, az igen és a nem feszültsége, nemlétezésében a létezés lehetőségének bizonyítéka. Pilinszky számára ez a kétféle magány egy harmadikkal fonódik teljessé: a hiányzó gyötrelmes hiányával, a reláció lehetőségének elbizonytalanodásával és szenvedélyes vágyával. Az amúgy kihűlt magányosságot ez a szenvedés hevíti fehérizzásig, szövi át földi és transzcendens, pszichikai és metafizikai kettősségével.

Pilinszky költészetének tanúsága szerint létezésünk és egy másik, más evidenciában létező világ találkozás nélkül csúszik el egymás mellett. Vannak tehát a létnek sohasem kommunikáló szférái, melyeket vágy és szeretet nem, talán csak a kegyelem képes összekötni. Már egyik legjellemzőbb korai verse, a „Stigma” is erről beszél:

*Kiért elhagytad mindened
száműzetésbe mentél
mert sorsodat ki fejtse meg,
ki az, ha ő se testvér?*

*És vársz mint fáradt katonák,
hisz nincs már senkid itten.
Ő visszanez az esten át,
csak néz és meg sem ismer.*

Ugyanez a kettősség a vezérmotívuma a *Harmadnapon* kötet „Senki-földjén” címmel összefogott verseinek:

*hogy méltó lehess a halálhoz,
ki öledben fészket rakott.
Időtlen gyásszá csupaszodtál.
S ő harmadnap föltámadott.*

(Piéta)

Íme a szétszaggatott világ, a modern embernek talán legkínzóbb élménye: a folyamatosság megszakadása. A két valóság: a transzcendens öröklét, amely az idő megszakíthatatlan folytonossága, és létünk alapélménye, a semmi, az idő megszűnése végzetesen különválnak. Egyik oldalon, a hitben a megváltás bizonyossága, a másikon, a pszichés megélés síkján a reménytelen megváltatlanság, az iszonyú kérdés:

*ha öröklétre születünk,
mért halunk meg hiába?*

(In memoriam N. N.)

Vagy így:

*Mit kezdjen, akit elítélt,
de fölmentett később az ég,
—
Kit mindenétől üresen
talált a szörnyű kegyelem,
megsemmisülten, mielőtt
a semmi habjaiba dőlt!*

(Késő kegyelem)

Legmélyebbről, „a tanúk nélkül dolgozó pokol” fenekéről kiált a költő: nem a haláltól fél, hanem az értelmetlen haláltól, a transzcendens magánytól és reménytelenségtől:

*Pusztíts hát szörnyű szerelem.
Ölj meg. Ne hagyj magamra.*

(Parafrázis)

Ez a kétségbeesett vágy istenkeresésének (a magyar költészet legszebb istentkereső verseinek) alapmotívuma:

*Légy reszketésem öröme,
mint lombjai a fának:
adj nevet, gyönyörű nevet,
párnát a pusztulásnak.*

(Panasz)

A szorongás, szembefordulva az ismeretlen végtelenségével és bizonytalanságával, biztosabb fogódzót keres a véges határai között. A világ realitása — elsősorban mint asszociatív, képalkotó lehetőség, teljesértékűvé (sohasem utalássá) válik. Ebből fakad Pilinszky költészetének egyértelműsége, melyet két alapvető formai jegyben vizsgálhatunk:

1., asszociatív, képalkotó készségében, tehát lényegében a vers vertikális mélységében,

2., és ritmikai (rím, strofa) aspektusban — a költészet linearitásában.

Mindkét vonatkozásban az időhöz való megtorpanó viszony Pilinszky költészetének legfőbb jellemzője. Levegőtlenül kristálytiszták, minden zavaró szimbolizmustól mentesek a képei, melyek egyszerű, álló, főleg természeti jelenségeket tükröznek, a bizonytalanság remegtető egyszerűségében. Csillagok, fák, kövek — térbeli képek, és nem időbeli hasonlatok népesítik be költeményeit: az egyetlen pillantással átfogható látványt. Ahol mozgás, ott a mozgással érzékeltetett, ezzel megelevenített megtorpanás, megmerevedés:

*mint ágaskodó, riadt csorda
ha pusztulásba kergetik
fenyegetőn utadat állták
visszahőkölt érzékeid*

(Piéta)

Igazán jellemző képei ezek: „megáll a kockacsendben” — „mint vetített kép hunyorog” (kisérteties állókép, mélyén a feszültség nyughatatlanságával, a megfékezett mozgással).

A vers ritmikai váza, rimrendszere még merevebb, kristályszerűbb. Szimmetrikus, szigorúan szabályos: mintha a költő védekezésül verssorokból építene magának bonthatatlan rácsot; mintha óriási külső nyomás segítené kristályosodáshoz a magát szívesen élettelenre maszkírozó, robbanás, szét-húzás ellen feszülő energiát. Csaknem csupa végletesen egyszerű, négy soros strófa, kereszt, néhol páros rímekkel, ötöd, ötödféles jambusokban, melyek mégsem az emelkedés-lejtés hullámlásával, hanem inkább a hangsúlyos vers ereszkedő lejtésével szólnak. Ha megkíséreljük a magyaros versforma szempontjából elemezni verseit, feltűnő, hogy az egymásra következő sorokban még a szavak hossza is megegyezik; a sorközépi cezúra, mely más költőknél, változó elhelyezkedésével általában fokozza a feszültséget, itt a tagoltságot erősíti, szó, sőt többnyire mondatrész végére esik. Az ereszkedő lejtést, a semmibe hulló, befejezett sorok szuggesztíóját gyakran a sor hangzasképlete, az egyre mélyülő magánhangzók lépcsősora is fokozza („S ő harmadnap feltámadott”). Igen-igen ritka, ünnepi pillanat ebben a költészetben az *enjambement*, vagy a strófaszerkezet kitágítása, a nem négy, hanem öt soron átívelő versmondat:

*Saját végeddel kérdelek:
a göggel égő évek,
az olthatatlan büszkeség,
ha végül úgyse véd meg,
az egész életünk mit ér?*

Ez a monoton szerkezet egyszerre kelti a kopogó egyhangúságnak, reznignációnak és a visszatérés biztonságának, a megnyugtató egyhangúságnak a képzetét. Biztonságot azokban a versekben, melyek a rettenetről, a magányról szólnak, a kozmikus magányról, vagy a másképpen szörnyűről, az ember által okozotról; a rémület villámcsapásáról, mely szív megállító iszonyatként regisztrálja a világot:

*egyetlen óriás ütés
a hold. Halálos csönd a magja.*

A rémület vagy elnémit, vagy sikolyban tör fel — más, szabadabb formában azonnal oldódni kezd a szorongás. Ilyen intenzitással csak e mimikri merev, önmagával is ellentétes formában egzisztálhat: a nem-zeneien zeneiben, melynek jellemzésekor óhatatlanul Adrian Leverkühnre, *Thomas Mann Faustus* regényének hőséire kell gondolnunk. E jelképes alak zenéjének apokaliptikus szorongását, mely akár ebben a költészetben a forma merev, önmagával is ellentétes formában egzisztálhat: a nem-zeneien zenyugyanennek már megtapasztalt élménye, a „minden megtörténhet” rettenete.

Önmagát tagadja, és ezzel kihullik az időből ez a monoton ritmika, anorganikus forma, mert álló lényegével a költészet lineáris zeneisége ellen szegül: a ritmusnak és a rímnek a folyamatosságban megelevenedő szabadságát gátolja. Pilinszky költészetének formaelemei minduntalan visszacsukódnak önmagukba: kataton sztereotípiák szorítják a leglázasabb látomásokat, az esengő vágy, a rejtőző gyöngédség lüktetését.

Pilinszky világában — a kor pszichológiai poklában — a szabadságnak a szorongás az ellentéte. A szabadság hiánya kárhoztatja mozdulatlanságra, a szorongás bénítja merevvé tagjait — ez a merevség emel, „zökken ki” az időből — de ez teremti meg a költészetnek időtlenségében is a mindenkori jelennel egyidejű azonosságát.

Derkovits-ról szólva *Fülep Lajos* írt nemrégiben a művészet egzisztenciális jelentőségéről. Pilinszky verseiben ez a szubjektíven egzisztenciális fontosság, a „végső és az első” életlehetőség ragadja meg az olvasót. A szorongás a világhoz való menekülésre, az itt és mostba való teljes beolvadásra készítet. A költő annyira sem szabad, hogy magát kívülről nézze; a világ, mint önmagával egyértékű evidencia líraiságának részévé lesz: egyedül ezzel az evidenciával védi és bizonyítja létezését. Talán ez az, amiért egyszerre szép és igaz — mondhatnók: hiteles — Pilinszky János költészete.

Helye? Útja? Lehetőségei? Mindez külön téma, mely részben még a jövő titka, részben pedig sokoldalúbb kérdéseket vet fel a tanulmány kereteinél. Néhány verse tökéletes; a csillagok felé is hiteles híradás századunkról.

SIMON EMIL VERSEI

FÉLTÉS

*Oda ne menj: hegyek bomlanak,
amott a víz duzzad fenekedve,
más tájon a házi-tűz vadult el.
Birkóznak a világ dolgai.
Se kő, se vas nem bírja: megolvad.
Embert öl az ember — s megmarad.*

VÍZCSEPP

*Ujjadon a vízcsepp: kis remekmű,
szobrászok örök álma.
Tartsd a fénybe: örömtől remegve
szűr elébed szelíd színeket.
Ejtsd a földre: koppanva törik szét.*

Igy tartja fenn ujjad sorsomat.

ESTE

*Este, mikor elmegy a vonat,
percekig az elhagyott sinek
két ága, mint két kar fojtogat.
Nincs indulás, újabb érkezés,
csak a messzi pálya tág tere.
Igy döbbsenhet egyszer majd hiányom,
s hűvös lesz, mint ősszel a hegyen.*

JÓZANUL

*Halálom nem szenzáció.
Kihullok a megszokás köréből,
mint lemezből szegecs.
Napokig még felidéz a tányér,
heverőn a megfáradt rugó.
Nem lesz éjjel, nappal, s meglepő:
nem kíséri árnyék a halottat.*

*Boldog, aki józanul kiszámít,
s tudja, mit kell elvégeznie!*

EGY EMBER ÁLMA

Írta: MANDY IVÁN

ÓRÁK

Egy gyümölcsösbódénál állt.

Kivilágított gyógyszerár az utca túlsó felén. Innen is látni lehetett, hogy nincs bent senki.

János körülnézett. Szétgurult almák, narancsok. Néhány teniszlabda.

A földhöz ütogetett egy labdát. — Be kell csomagolni apa kollégiumi bőröndjét. Apa ötre vár a papírral. Hol kapok én kék csomagolópapírt?

Elhajította a labdát. Elindult az üres, kivilágított boltok között. Az egyikben hatalmas mérleg. Nem is mérleg, mázsáló. Valaki megérintette, a vállát.

— Mi lesz a hadkötelezettséggel?

János a szemüveges férfi felé fordult. Fázni kezdett az ingjében. A vállát dörzsölgette.

— Boszniából visszaözönlenek a csapattestek. Most minden azon múlik, mi lesz a hadkötelezettséggel.

János hallgatott. Vállát, karját dörzsölgette. Váratlanul kibukott belőle.

— És a zakóm?

A szemüveges közelebb hajolt hozzá. — Levetettük a mundért? — Várt egy kicsit. — Dehát nem maga az egyetlen.

— Bent maradt egy papírboltban, zsúfoltság volt... zsúfoltság.

Feltűnt egy menet. Puhakalapok, keménykalapok. Nők fátyolban, malomkerék kalapban. Fölfelé néztek az órákra, mintha valami jelre várnának.

A szemüveges megfogta János karját.

— A Parlament elé.

— A frontról jött — mondta, ahogy Jánost betolta a menetbe.

— Nem, dehogy.

Meg se hallották. Egy nyeszlett, kis pofa levetette a zakóját, és ráhúzta. Kicsit szűk volt, de mégiscsak...

Köszönöm, Baum úr — bólintott János.

— Nem találkozott odakint az öcsémme? Már hónapok óta nem kapunk tőle semmit.

János hallgatott. Úgy elöntötte a szégyen. „Visszaadom a zakóját, mindjárt visszaadom a zakóját.”

Baum urat elsodorták. Egy nő került János mellé. Úgy menetközben megfogta a kezét.

— Mit gondol, lövetni fognak?

János vállat vont. A nő szinte bizakodva:

— A kormánynak már igazán nincs más lehetősége. Könnyen lehetséges, hogy lövetni fognak.

Katonák a felvonulók között. Fáradt, elnyűtt arcok, sáros köpenyek. Leszakított vállpántok, letépett rangjelzések. A cérna kigöndörödött az üres parolin.

— A déli harctérről jöttek — mondta valaki János mögött. Majd váratlanul: — Nem akar beszélni a bajtársakkal?

— Nem, nem, én fel vagyok mentve... apa elintézte.

Döbrent suttogás a sorok között. — Azt mondja, hogy az apja elintézte!

Kávéházak előtt mentek el. Pincérek a járda szélén, szalvétával karjukon, leeresztett tálcákkal. Mögöttük a kávéház odúja. Villany égett a páholyban. Egy vendég ráhajolt az újságra.

Nyitott vagon a sarkon. Katonák integettek, nevetgéltek, a lábukat lógázták.

A felvonulók megálltak. Eljenezni kezdtek. Egy nő odaszaladt az egyik katonához, kendőt terített a vállára.

— Ezekhez se megy oda? — kérdezte valaki, ahogy továbbmentek.

János nem felelt. Feltúrte a zakó gallérját, mert eleredt az eső. Egy pillanat alatt fényes lett az utca.

Ernyők nyíltak mindenfelé.

Azott ernyők a Parlament előtt.

Szekerek húztak el rongyosköpenyes, foszladozó bakancsú katonákkal.

— Már elkezdődött a beszéd? — Egy férfi megpróbált előre furakodni az ernyők között.

Távoli lövések. Az ernyők meginogtak.

— Lövetnek! (Női hang.) Mégis lövetnek!

— És a beszéd? Azért megtartják a beszédet?

Újabb lövések, most már közelebből.

János átszaladt a másik oldalra, behúzódott egy kapualjba. Megint eszébe jutott apa kollégiumi ládája, meg a csomagolópapír. — Talán itt a házban lehetne kapni.

— Nem hinném. — Sportsapkás férfi állt mellette, Zsebredugott kézzel. — Mindenki csomagol. — Kikémlelt az utcára. — Figyelje csak.

— Lövések, akár a jégeső.

— Fedélzeti fegyverek — bólított a sportsapkás.

Fényes, fekete ernyők futottak el a kapu előtt. Sortűz. Elhanyatló ernyők. Megint sortűz.

— Gondoltam, hogy ez lesz a vége. — A sportsapkás közelebb hajolt. — Menjen innen. Ha meglátják velem...

— Dehát, ki maga?

— Minek akarja tudni? — Szomorúan elmosolyodott. — Jobb, ha nem tudja.

— És maga itt marad?

— Megvárom őket. — A kapualj követ nézte. — Még mindig jobb, ha itt kapnak el.

János még kérdezett volna valamit, de kilökték az utcára. A Parlament üres lépcsősora. Néhány elhajított ernyő a kihalt térségen. A kopott vagon a sarkon. Köröskörül az ablakok lehúzott redőnyei. Egy elkésett redőny riadt, kétségbeesett csattogása. Aztán csönd. Talán mindenki elhagyta ezt a várost. Csak az órák. Ahogy ott álltak egy-egy utcán.

Lovasok tűntek fel a Dunaparton, tollas csákóban. Az egyik kivált közülök, lassan előrejött. Hangja átszállt az utcákon.

— Át kell számozni az órákat. Minden órát át kell számozni.

Csorgott az eső, végigfolyt az órák üveglapján.

Egyik kapualjból a másikba futott a leverit forradalom vezére.

A kapuk döngve becsapódtak. Szakadt az eső.

János egy létra tetején állt. Csomagolópapírral próbálta befedni az óra számlapját. Dehát ez sehogy se sikerült. A papír minduntalan elszakadt, ki-világlott a meztelen üveglap.

Nem adta fel a harcot. A csuromvizes papír már miszlikre szakadt, de ő ragasztgatta ezeket az ázott, tépett darabokat.

KATONAZENE

Szólt a zene a fürdő kertjében. Katonazenészek játszottak, kövér nagybajszos karnagy vezényelt. Hátnál, a székeken, üresen tátogó hegedűtokok, a kürt huzatja.

Párok a pavillon körül. Világosruhás, nagykalapos nők, szürke, meg fekete öltönyös férfiak. Egy férfi szivarra gyújtott. Elmélázva fújta a füstöt, úgy hallgatta a zenét. Fehérruhás nő hátradőlt a padon, hanyagul lóbálta az ernyőjét.

János elindult a pad felé, de valaki megfogta a karját.

— Régen volt itt zene — mondta Kálmán bácsi.

Ő még mindig a fehérruhás nőt nézte. Katonatiszt a pad mellett, tollas csákóban. Könnyedén meghajol, és már a nő mellett ül.

— Ne hidd, hogy a tiszteknek könnyebb. — Kálmán bácsi is hátrafordult. — Egy percig se hidd.

A pavillon körül köröztek.

— A montenegrói ezred ad zenét. Ki tudja, holnap már kint vannak a fronton. Hallottál a rácországi hadjáratról?

Vontatóhajók úsztak lefelé a Dunán. Hosszan elnyújtott kiáltások. Méla, borús ködkürtök.

Kavicsdombok végig a Dunaparton.

János megállt.

— Kálmán bácsi látta a kavicsgyűjteményemet?

— Láttam. És azt is hozzátehetem, hogy nemigen bukkantam még ilyen gyűjteményre. De a legszebb darabot mégiscsak én hoztam neked.

— Az arabot.

— Hát te mindenesetre annak nevezted! — Kálmán bácsi felnevetett. — Nagydarab, lapos, kávébarna kavics. Fiuméből hoztam.

— Amikor a Park szállóba költöztünk, még megvolt. — János elgondolkodva nézte a kavicsdombokat. — Csak amikor aztán... Miért költöztünk mi annyit apával?

— A Fisutól is sok kavicsot kaptál. Emlékszel a Fisura? Ott volt drogériája a Vár mellett, és anyád egyidőben csak hozzá járt.

Szólt a zene a fürdő kertjében. Kálmán bácsi és János a pavillon körül járkáltak.

Hatalmas, sötétzöld palack a fürdő kapujában. Víz tört föl belőle, párásan remegő sugárban.

— Leköti a gyomornedveket — bólintott Kálmán bácsi. — A császár soha nem ivott más vizet, innen vitték neki.

Be lehetett látni a fürdőbe. Az úszómedence is olyan párás. Kopasz, hegyesszakállas férfi és egy teltnyakú nő a medence szélén. A férfi csúkos úszóorikóban, a nő buggyos, fodros fürdőruhában. Lábakat a vízbe lógatták.

— A trónörökös nagyon szerette ezt a fürdőt. — Kálmán bácsi Jánoshoz hajolt. — Külön kabinja volt. Akárcsak annak a bizonyos udvarhölgynek.

— Csak nem azok ott?

— Mit képzelsz! Rudolf soha nem húzott volna fel egy ilyen trikót.

János a szűk, kis földberoskadt utcák felé fordult. Apró házak vették körül a fürdőt.

A zene elhallgatott.

— Szünetet tartanak a montenegróiak — mondta Kálmán bácsi.

Tompafényű szobák a kis házakban, barna bútorokkal.

— Almárium. — János elmosolyodott.

— Itt mindenütt megtalálod. Meg a befőttesüvegeket a szekrény tetején.

Egy nő ágyazott. Dobálta, paskolta a dunyhát, a párnát. A katona kar-nagy az ágy szélén ült, a derekát masszírozta. Csákója az asztalon, zubbonya kigombolva. Ő meg csak ásítózott, a derekát nyomogatta.

— Ledől egy kicsit — mondta Kálmán bácsi.

Fej-fej mellett úsztak: János és Kálmán bácsi. Rajtuk kívül nem is volt más a medencében. Lassan úsztak. Eszükbe se jutott volna, hogy versenyezzenek. Kálmán bácsi öreg, pikkelyes karja kiemelkedett a vízből. Egy pillianatig a levegőben hagyta, mint valami csöpögő rudat.

— Nem tudom, beszélt-e apád arról a bizonyos albumról, amit Rudolf-fal szerkesztettek.

Hosszú padsorok a medence mellett. Üres padsorok. Egy frottírköpenyes férfi gubbasztott csak az egyik pad végén.

— Hogy jobban megvilágítsam a helyzetet, tulajdonképpen apád volt a szerkesztő, Rudolf teljesen szabad kezet adott neki. A Monarchia vasútháló-zata.

— Vasúthálózat? Apa nem foglalkozott ilyesmivel.

— Apád sok mindennel foglalkozott.

— De mégis... vasút...

A korlátba kapaszkodtak. A korlátba kapaszkodva lógtak a medence szélén. Csorgott róluk a víz, ahogy kiáztatták magukat.

— Sokan várták az album megjelenését. — Kálmán bácsi felhúzódzko-dott. Egyetlen éles könyök lett. — Nem is annyira nálunk, mint külföldön. Főleg Angliában. — Visszacúsúzott a vízbe.

— Miért éppen Angliában?

— Rudolf angolbarát kapcsolatai közismertek. — Lehalkította a hangját.

— Itt, ebben a fürdőben, nemcsak szerelmével találkozott. A hátsó kabin-soron komoly tanácskozások folytak a brit birodalom képviselőivel. Ezekről a tanácskozásokról sajnos, elég korán értesültek az udvarnál.

A frottírköpenyes alak szivarra gyújtott.

— Néhányan Porkusch fürdőmestert tartják a besúgónak.

— Az a frottírköpenyes?

Kálmán bácsi nem felelt. Egy darabig szótlánul lógtak a korláton. Majd az öreg alig hallhatóan.

— A szerelmi légyottokkal nem nagyon törődtek az udvarnál, de ezeket a megbeszéléseket nem nézték jó szemmel.

A medence szélén ácsorogtak. Két elnyúlt, kiázott fürdőtrikó.

— Apád ugyan rendszeresen kapta a pénzeket, de kissé lassan dolgo-zott. És meg kell mondanom, a munka jelentős része rám hárult. Mindegy, erről most már ne beszéljünk. Régi barátság fűz apádhoz, és hát Rudolfért aztán igazán mindent megtettem volna. — Felemelte a fejét. — Mint ahogy neked is meg kell tenned mindent.

— Dehát...

— Porkusch fürdőmesterrel ne törődj. Ha csak megmozdul, a kabinosok végeznek vele.

János lekuporodott a kőre. Vissza akart mászni a medencébe, de Kálmán bácsi elkapta a karját.

— Nem, nem, Jánoskám! Ezt meg kell tenned. Ki kell mosnod a sebet.

— Miféle sebet?

— A tragédia után sikerült elrejtenuünk a trónörököst. Képzelheted, mi-lyen állapotban! Te még segíthetsz rajta. Te vagy az egyetlen, aki...

Elhallgatott. Arra a férfire nézett, aki ott állt mellettük. Rövidrenyírt, fe-hér haj, barnáspiros arc. Fehér atlétatrikó, fehér nadrág.

— Tőle aztán igazán nem kell tartanunk — bólintott Kálmán bácsi. — Egyébként Kovács úr visz majd el Rudolfhoz.

Kovács úr és János elindultak a szűk kabinsoron.

Homályos ablakok. Fullasztóan nehéz levegő. Oldalt egy-egy gyúrópad, lepedőhalmazzal. Kiszáradt úszótrikók az ablakkilincsen, fürdőköpenyek. Gereblyék a sarokban, meg mindenféle kertésszerszámok. Csövek a falon, mint egymásratapadt kúszónövények.

Az egyik kabinajtó félig nyitva. János, úgy elmenőben, belesett. Övig meztelen, kövér férfi aludt odabent, fejét a falhoz dűtve.

Az atlétatrikó fehér foltja János előtt.

Víz zuhogása. Mintha azokon a tekervényes csöveken át ömlene egyre vadabbul. A falak mögül.

— Már megint kieresztik a vizet. — Kovács úr megállt. — Idegen fürdőkbe eresztik, a Rudasba, meg a...

Intett Jánosnak, hogy várjon egy kicsit, azzal eltűnt.

Csukott kabinajtók. Az egyik mögött Rudolf.

Egy gereblye megcsúszott a falnál. Lezuhant. Ott feküdt a kabin előtt. János csak nézte azokat a hatalmas, rozsdás fogakat. Az egyik félig kitört. A gereblye, ezekkel az irtózatossággal, végignyúlt a folyosón.

— Vigyék innen ezeket a szerszámokat! — János futni kezdett. — Vigyék innen!

A kis vasút kifutott az alagútból. Fűvel benőtt sínen szaladt, fűvel benőtt, elvadult kertben. Roskátag pavillon a kert közepén. Abban egymásra dobált gereblyék, ásók.

János kihajolt a vasút ablakán. A fürdő gazzal benőtt épülete. A kapu előtt félig földbe temetett, megfeketedett palack. Az ablakok bedeszkázva. A deszkák résein át látni lehetett az üres medencét.

János eltűnődve nézte.

— A Fisuval jártunk ide. A Fisuval, meg a Kádár Micuval.

KUNSZERY GYULA VERSEI

RÓZSADOMB ŐSSZEL

Rózsátlan most a Rózsadomb,
a fákon zörgő kósza lomb;
kilobbant már az égi láz,
és romba dőlt a régi ház;
tarolt, zilált a régi kert:
itt zord, süvítő szél sepet,
letörte fái ágait,
lehervasztá virágait,
megtépte karcsú ciprusát...

És elsuhan az ifjúság.

ALPOKBAN

Egek zafirja, fák smaragdja,
gyémántja havasoknak,
a tündöklő sugárözönben
szikrázva fölragyognak.

Hiába minden, fel nem olvadsz
ez izzó ragyogásban,
mert odalent a szíved mélyén
a szénfekete gyász van.

HEGEDŰVERSENY

(ELBESZÉLÉS)

Írta IJJAS ANTAL

V.

EZ AZ ESTE TELE VOLT ideges, riadt bosszankodással. Miklós még seholy nem jó a férfi előtt érkezni. „Férfi”? Homályos ingerültséget érzett. És gondolnia kellett volna arra is, hogy ismerősökkel találkozhat!

A hallban elefántcsont arcával, szikrázó fekete szemével, halvány maláji mosolyával feltűnt Emmike. A Zeneakadémián volt barátnője; aztán férjhezment, állást vállalt — nyolcéves fia sokat emlegetett zenei csodagyerekből már átalakult a tanulástól és a művészettől sápadt, erős tehetséggé, — abban öntötte át mindazt, ami benne volt. Ha összeakadtak, mindig megígérték, hogy „majd” felkeresik egymást, de aztán sose, lett belőle semmi. Most is újból megállapodtak, hogy majd találkozhatnak; de a féltékeny kisfiú máris elvonszolta anyját.

— Kezedet csókolom! — hallotta ekkor maga mögött Marika hangját. Hiába akarta leszoktatni arról, hogy így köszönjön, nem lehetett. Marika — egy hatvani kalauz leánya, onnét is járt be Pestre — a legtehetségesebb tanítványa volt. Magas, sovány, fekete bőrű lány: kétségbeesett igyekezéssel így-úgy rendben tartott, engedetlen barna haj, az egész arca két nagy szem és hosszú, halvány száj.

— Szervusz, Marika! — Benn maradtál Pesten?

Marika elfogódott és boldogtalan volt a saját sutaságától:

— Nem, amint végetér, a legközelebbi gyorsal megyek. És... te?

— Egy tanítványommal vagyok. Leckének adtam fel neki, hogy hallgassa meg ezt a hangversenyt. És éppen két jegy volt még.

— Igen! — Marika majdnem ijedt volt. Már tiszteletből sem mert gondolni semmit tovább, annyira nem, hogy majdnem mulattatta Évát. Végre megjelent Miklós, mentegetőzve: — Megkéstem... — Vidáman és elfogulatlanul szólt: — Szervusz, Marika! — Az egyszerre oldott lett és derűs, mint aki támasztékot talált egy feszélyezett helyzetben. Az egész iskola tudta, hogy Marika anyja ugyanaz maradt, akinek férjhez ment a szintén falusi származék vasutashoz: bőszojnyás, csányi parasztlány. Nem engedte meg lányának, hogy „fesse magát”, s az — ha már „cigány” lett — nem is erőltette. Majd ha ott áll a hangversenydobogón, magas, sötét, törekeny, ideges szépségében, lesz még ideje, hogy kialakítsa a saját kozmetikáját, amely most mindössze víz és szappan, s az értelem, akarat és idegzet megfeszítése.

Végre csöngettek. A kilencedik sorban ültek, közel a bejárathoz, elég rossz helyen, huzatban. A mennyezeti égőket már eloltották, csak az oldallámpák világoltak. A színpad teljes fényében a zongora mellett szinte szikrázott a hamvasbőrű kis kottaforgató lány két ágba font fehérresszőke, gazdag hajfonata. Tizenkét éves lehetett, a gyermekkor és a serdülés közti lebegésben. — Ez a lány lesz Miklóshoz illő, úgy körülbelül három-négy év múlva! — gondolta Éva. Nem tudta, bosszúsággal küszködik vagy melankóliával. Végül sötét lett belül és kemény. Hogy ez legyen a sorsa, tizenöt-tizenhat évvel fiatalabb lányokra lenni féltékenynek — ezt nem éri meg semmi...

Gyér, szétszórt taps. Az ifjú, sápadt zongoristával, aki kísérni fogja, megjelent a hegedűművész. Vállas, erőteljes, szikár jelenség. Hatalmas homlokával, sovány, csontos arcával és szemüvegével inkább frakkos matematikai professzornak hatott, mint zeneszerzőnek és hegedűvirtuóznak. A zongorista leült, a zeneszerző pedig felemelte a hegedűjét és játszani kezdte a „Négy vázlat, négy tanulmány az Őszi Rapszodiákhoz” első tételét.

A bosszúság az első hangoknál feloldódott Évában. Megmozdult benne a szakember. Hány együttes gyakorlatból született meg ez az előadás, a virtuóztatásnak

már-már lekottázhatatlan igényéből, amikor a pontosság még nem alázza pusztá gépiességgé a művészt... Erteni kezdte a csak maroknyi életművet, amely a szerző nevéhez tapadt, s követte a hangokat, azok kibontakoztak és hirtelen, majdnem telőpontjukon elhaltak. Igen, gyors, nyers és éles vázlat volt egy készülő műhöz, olyasféle, mint amikor egy festmény akvarell-terve többet ér, mint maga az elkészült mű.

A művész győztesen megállt. A szünetet a zongorán afféle közzene hidalta át. Sötét hangok fénylő kataraktája, közben-közben magasba csapódik egy-egy tűndöklő futam. Majd az egyik zongorafutamhoz csatlakozva felhangzott a „Négy-Vázlat” második tétele. Szélsuhogás? Füsttornyok az őszi délutánban? Harangszó? Feszülten előrefigyelt. Aztán megértette, és hátradőlt.

Bármennyire vigyázott, megreccsent a széke. Miklós vállát és fejét látta oldalt kirajzolódva tömören, a színpad felől szétszóródó fényben. Félelmetesen szép férfi lesz és egykor majd nevetni fog, hogy első felnőtt szerelme éppen ő volt...

A fiú most mozdulatlan volt, inni látszott a hangokat. Virtuóz aligha lesz belőle. Zeneszerző? Lehet? Talán leginkább zenekritikus. Az, hogy most ír vagy írni próbál hegedűdarabokat, nem jelent semmit, ez megkísért mindenkit, aki zenét tanul. Neki majdnem minden tanítványa lázasan komponált egy darabig. Azonban az ő Velencei Hegedűversenye — ezt tudta — több, mint afféle képzelgő kísértés. Nagy téma és nagy ügy, nem tudta volna megmondani, miért.

Hosszú idő óta csak a hegedű játszott. Az Őszi Rapszodiáknak harmadik és negyedik részét könnyen tudta követni. Őszi hangulatot felvillantó kristálydarabok, s a szerző nem sajnálta helyenként egészen a zongorának adni át a szót. Kísérő társa ezen az estén lett jelentékeny tolmácsoló. Hosszú tapsot kaptak. A szerző is — tizenöt év keserves munkájával — azok közé dolgozta fel magát, akiktől elsőrangút lehet várni. Az első darab után variációk következtek ősi népdalmotívumokra. És csak látszólag volt könnyed, valójában hatalmas és fárasztó mű, az előadókat és hallgatókat egyformán kimerítette, őt is. Túl fénylőnek, túl csiszoltnak találta, túlságosan is súlyossá olvasztott öntvénynek. Mikor később kifelé mentek, könnyű érintést érzett a bal karján.

— Nos? — kérdezte Miklós szerényen, szorongva.

— Eleinte majdnem haragudtam, hogy elkényszerített ide — felelte. — De most már örülök, hogy eljöttem!

A hallban már kereste őket Marika. Most olyan piros volt, mint aki ki van festve és égő csinosságú. Ő a Variációkért lelkesedett jobban, Miklós a Vázlatokért. Körülöttük is szikráztak a véleménykülönbségek. Pillanatra odajött Emmi is, élénk, sötét szemei kíváncsi ragyogással nézték Miklóst. Kije lehet Évának? Vagy ahhoz a kigyúlt, magas, sovány fiatalabb lányhoz tartozik, aki vele van? Miklós viselkedése hűvös volt, közömbös.

— Kissé mintha sápadt volna! — s a fiú újra elfogódott lett, amikor befelé mentek.

— Nagyon fáradt vagyok. Két óra zene, aminek a fele még hátra van, súlyos egy átdolgozott nap után. — Nem tudott ellentállni, hogy ne használja fel a pillanat pedagógiáját. — Tíz évvel vagyok idősebb, mint maguk... és nagyon fáradékony! — Miklós alápillantott rá magasságából, gondterhelt, érett Véji Apolló, a férfi néma, csak kettőjük számára érthető imádatával.

Aztán ott ültek egymás mellett az elsőtétülő mennyezeti lámpák alatt, és őt ismét körülvette az „elsőtétülés”. Forró gyöngédség: — Meg kell majd mondanom neki, — hogy holnap orvoshoz megyek, nem szabad ráms gondolnia. — De azért előmlött szívében a hála. Ez a szerelem még csak rajongás; fiatal férfi szerelme — afféle „első szerelem”.

Már szólt a hegedű s az ömletem, érzéki zene magához térítette. A művész Debussy-stílusú zenedarabot játszott, — ez volt a „Chant du Menestrel”, szenvedélyes szerelmi vallomás. A fiú mozdulatlanul ült mellette, s óbenne eláradt a sajnálat és vágy. Sokáig ült behunyt szemmel, csak a zene volt a vigasztalás,

lassan újra oldottá, engesztelődötté, örömmé áradó hangok. Magához tért, puhán összeverte tenyerét. Hősiesen mosolygott az aggódó arca. — Már nemsokára vége — lehelte az —, ha nem akarja... — kész lett volna felkelni érte és elmenni, akár feltűnést is keltve, de Éva éppen azt akarta elkerülni. Megsimogatta a kezét, anyás mozdulattal. Az erős arc komoly maradt.

Még a „Magyar Táncok”, azt kellett végigülnie, a hosszú-hosszú darabot. Valójában pihent akkor, s a hosszú taps alatt rápillantott a fiúra és az ajtóra. Bármit is ígért az utána következő szvit, azt már nem hallgatja meg. A kijárat ajtóhoz közel eső hely most jó volt, mert a taps alatt feltűnés nélkül lehetett kimenni. Marika is ott volt a ruhatárnál, neki nagyon alkalmas gyorsvonata ment.

Egy perc múlva a szűk és meghitt utcán voltak. A magas házak és lángoló üzletkirakatok között puhán esett és vastag, csillogó szőnyeggé emelkedett a hó. Jó volt, hogy a könnyű bundacipőjét vette fel. Balról, a túlsó oldalról, az üvegek mögött ezüst repülőmodellekkel fénylett feléjük az „Aeroflot” kék sarka. Szemközt pedig — homlokán mézarany betűkkel — könyvkereskedés kirakatainak fehér fényei világítottak, méregzöld, terakottaszín és halványvörös könyvborítékok fölött. Elmentek a nagy eszpresszó mellett, ablakán át színes tűz csillogott ki, a belga légitársaság üveg sarokirodájában üres íróasztalok fölött világított a fény s a fekete-vörös plakátokon olasz városnevek ríkítottak. Jól esett neki a tiszta levegő. Ezek a délutáni órák a szárazon hörgő gőzfűtésben és az emésztő fényben! Talán ezek miatt is olyan fáradt. A fiú némán ment mellette. A Vörösmarty téren megálltak.

A Haas-palota üres helyével megtágult tér, akár egy nagyobb terem, olyan volt a puha hóhullásban. Bal felől, ahol a Dunát lehetett sejteni, köd kékes fala állt. Az autóparkolón néhány elsötétített, behavazott autó. A szobor apró parkjának alacsony vasrácsa körül autók és kék autóbuszok keringtek. A télre bepólyált szoborcsoporton, a fákon és villanykandellábereken túl az ódon, stilizált bérház ablakosorai sárgán világítottak, a földszintjén pedig csipkés ablakainak vörhenyes tűzével a Vörösmarty cukrászda.

— Mire gondol? — kérdezte Miklós váratlanul. Éva belekarolt a fiúba.

— Sok mindenre. Arra, hogy ne kísérjen-e el a tizenötös busz megállójához, mert az is jó nekem, a Vígyszínháznál átszállnék róla Budára. Vagy menjünk-e erre egyenesen előre, s a Lánc-hídon át menjek egy ötössel. Vagy arról, amit nekem akar mondani, beszéljünk pár értelmes szót? Vagy tegyünk úgy, mintha az előadásról beszélnének.

— Arról ráérünk beszélni majd... — vélte könnyes hangon a fiú. Mégis csak ez lehetett életében az első nehéz szerelem.

— Ez így nem lesz jó! — Éva magához szorította az oly férfias kart. — Kijöhetnek már a teremből is. És itt találhatják magát sírva. No, jöjjön szépen.

A Dorottya utca felől, a sűrű hóesésből behavazott alakok bontakoztak ki. Miklós lassan megnyugodott. Éva is — egészen jó volt menni így, a fiú karján.

— Akár valamit mondani?

— Nem, semmit, alapjában véve szégyenkezнем kellene. De bennem is olyan erős feszültség volt... — s a fiú hangja megint könnyes lett. Furcsa nemzedék! Milyen erőteljesek kívülről és milyen nehezen bírják az ilyen válságokat! Mentek, és Éva beszélt hozzá, vigasztalta, — ez csak képzelgés, sajnálja őt, érti is, majd beszélnek róla. Miklós hallgatott, vitte őt a karján, és egyszer csak ott voltak a busz állomásánál. Szemközt a palota új kupolája, ködbemosódóan. Szép, ifjú-pillanat, a vén Akadémia melletti téren zöldesfényű lámpák közt a hóesésben!

— Nem fog sírni? Éva aggódott, amikor a megkínzott, feldúlt arcba bámult. Csak ők ketten voltak a megállónál, s nesztelenül hullott-hullott a hó.

— Nem. — ígérte Miklós. A Bazilika felől lassan befordult a térre egy fénylő, csillogó kocs. Éva az autóbusz homlokán világító számot kereste.

— Az ötös! — állapította meg majdnem csalódottan.

— Ne menjen még! Ez olyan sokszor jár! — könyörgött a most sápadt hang. De Éva fázott. — Akkor elkísérem — kérlette tovább. — Nem, egyedül akarok lenni... — a kocsi csúszott mellettük két lépést a hóban, csak annyi ideje volt, hogy megsimogassa a fiú arcát, sajnálta, hogy kesztyűs kézzel, aztán fenn volt az autóbuszon. Az ajtó becsukódott, és ő nézte a peronról a behavazott, vastag üveglapokon át a fiút, amint ott áll, magas, most kissé görnyedt természetével, s utánabámul, egyedül. Miféle zavaros érzések lehetnek a szívében? Ekkor rájött, hogy őbenne valami homályos boldogság tündököl, azzal akar most egyedül maradni. Hogy nem oldódott meg a világon semmi; maga szólt neki és vigasztalta, jött vele a karján, bolond dolog.

Megkeseredett benne a mézíz, tetőtől-talpig sötét lett és keserű.

VI.

ODAKÜNN a Fillér utcában már füstölgött a koradélután. Itt laktak a professzor és Dóra asszony. ódon bérvilla első emeletén, oroszláni méreteikhez illő lakásban, gigászi, régi szekrények, asztalok, karosszékek között. Páciens a várószobába már csak ritkán vetődött, de azért a cserépkályhában minden nap befűtöttek. A professzor már kiüzent, hogy várja, de még a kései ebédjét ette. A zongora-szobából behallatszott Dóra egyik magánövendékének órája.

Éva unta az üldögélést, az ablak mellé állt, — a fák gallyrácsozatán át még a naptól csillogó ég látszott, s a Marcibányi tér kékködő mélye. Álmos volt, a délelőttöt átbóbiskolta otthon, pedig a havazásra csodálatos reggel következett, tízezer kilométerre a tegnapi hófelhőktől. Altatóval aludt, igazán nem számított arra, ami következett. Heves fájdalom a gyomortáján, rosszullét, epét hányt. Dél-tájban felöltözött, zöldessárgán bement.

Szinte megijedtek tőle és összeverődtek körötte az irodában, betegszabadságot kapott, egyelőre kivizsgálási időre. Gubbasztott üres szobájában, szétosztotta tanítványait; evett valamit egy közeli étteremben, kicsit összeszedte magát, autóbuszra ült és átjött Dórához, lecsillapította viharzó, patetikus gondoskodását, és amikor a magánórája jött, bevette magát a váróba. Gondolatok nélkül állt az ablak mellett.

A rendelő ajtaja megnyílt. — Szervusz — mondta Dezső világos basszusán. — Na, mi van veled, Kislány? — Feléje fordult. A férfi óriás golyófejét télen is nullagéppel nyíratta kopaszra, jégkék szeme rosszallóan, barátsággal nézte. — Téged meg mintha kihánytak volna! — mondta goromba kedveskedéssel.

— Szervusz! — és ő is engedelmesen megcsókolta a szivarszagú, ősz borostákat. Mint akinek drótkefét érne az ajkai. Nem voltak rokonok, de Dóra meg Dezső szigorúan ragaszkodtak a barátság ódon, modoros szertartásaihoz. Leültek és az öreg töltött magának a régimódi kávésfindzsából.

— Feketét most nem kapsz, az megváltoztatná a vizsgálat eredményét. Míg végigszívom a szivaromat, elmondod.

Pontos igyekezett lenni, megmondta, mikortól kezdve széd altatókat, azok ellensúlyozására serkentő szereket.

— Várj csak! Miket? Mennyit? — Csóválta a fejét és dörögött: — Bár mindössze gyógyszer-mérgezés lenne! — No, folytasd!

— Mit még? — Éva elakadt. — No persze egyre fáradékonyabb lettem, úgyhogy már végül szédültem és sötétet láttam. Tegnap este is. Többször. Hangverse nyen voltam.

— Egyedül? — A kérdés tárgyilagos volt.

— Nem... — Éva habozott, hogyan jelölje meg, kivel volt.

— Az orvosossal? — Éva kifakadt:

— Hagyj békét az orvosoddal, Dezső! Egyszer beállított... no, ki kellett rúgnom...

— Gondolom! E körül a Dóra körül mindig van valami jóindulatú intrika! Úgy árul téged, mintha szükséged volna rá! Meg kell mondani neki, hagyja abba. No, folytasd!

— Éva befejezte. Ma reggel rosszul lett. Hányt. Epét! Nagyjából ez az egész. A professzor papírszipkából szívta a szivarját. Rosszkezdű volt az orvos miatt. Dörmögött: — „Az a csírkefogó”! — Ezeket a végső szippantásokat szerette legjobban, amikor a nikotin már lerakódott a szivarmaradékban. — A vérnyomásoadat! — szólt kurtán.

Megmérte a vérnyomást és feljegyezte, nagyon alacsonynak találta. — Ez maga is elég volna a szédülések okának — vélte gondterhelten —, de nyilván nem ez az ok! No, vetközz le.

Mikor a spanyolfal mögül előjött, a professzor akkor oltotta ki a szivarja csonkját. Elégedetlen volt.

— Sovány vagy!

Megnézte a tüdejét. Kopogtatott, rászorította a sztetoszkópot. — Sóhajts! — Elégedetlenkedett. — Mélyebbet! — megint elégedetlenkedett. — Gyöngö a lélegzeted, a kultúremberek lassankint elfelejtenek lélegzeni! No, ezen is segíteni kell! — S ez titokzatosan és szorongatóan hangzott, mert nem mondta meg, hogy a kultúremberek lélegzésén kell-e segíteni, vagy Évában van-e még valami, amin segíteni kell. De Éva fásult volt. Bárcsak a tüdejével lenne valami, azt most kitűnően gyógyítják.

A műanyaglepedő rideg, kellemetlen érintéssel hatott. A professzor most a gyomron kezdett kopogtatni. Kőkemény marokkal fogdosta a fájó területeket. — Persze előre tudtam, a máj duzzadt kissé. Hát igen, én is helyeslem, hogy nem akarsz újra férjhez menni, sem ostoba kalandokba bocsátkozni. De azért az hozzátartozik az egészséges szervezet egyensúlyához. Felöltözhetsz!

A spanyolfal mögött elvesződött a harisnyacsattjaival, alighanem leszaladt egy-két szem, míg idegeskedett. A professzor ott ült, hatalmasan, súlyosan az íróasztalnál. Már kezét mosott és újra szivarozott. A délután kék glóriája lebegett körülötte és a szivarfüst. Ez bosszantotta Évát:

— Engem leszól a Karil meg a Centedrin miatt. Te meg már vagy negyven éve mérgezed magad ezzel a szivarmocskokkal!

Az öreg rápillantott a karosszékből, mint valami trónról. — Ja, én bírom, Pipikém — mondta méltósággal. — Na, ülj le! Mi is van? Péntek! Azért a dolog nem olyan észveszejtően sürgős. Hétfőre kapsz ágyat nálam a klinikán. Ott persze még alaposan átvizsgálunk... De ritka eset, hogy egy gyakorlott orvos diagnózisához az átvizsgálás még mást is hozzáadjon, mint az eset pontosabb körvonalait. Nálad három dologról van szó. Figyelsz?

— Figyelek! — Miért csak ebben a pillanatban gondol Miklósról? Mit szól majd? Forró és fájó gyöngédség öntötte el, megtelt vele a hajszálaitól a lábujja hegyéig. Dezsó egy másik asztalnál, az oryosságai és injekciós műszerei között matatott.

— Vitamin, te számár, ezt kellett volna használnod Karil meg Centedrin helyett. Majd elárasztunk vitaminnal, ez a legújabb gyógymód...

Semmit sem érzett, de már amikor leült, tisztábbak voltak a gondolatai. És változatlanul hasító a vágy gyöngédség, dédelgetés után.

— Szóval nálad három dologról van szó. Először is akut idegkimerülésről, agyondolgozottságról, mellesleg gyógyszermérgezésről és talán valami érzelmi válságról. Persze agyon-töröd magad ezzel a Velencei Hegedűversennyel is, és agyon-tömöd magadat orvosszerekkel...

A vén, kegyetlen, vérekes orvosi szemek mélyebbre láttak, mint a röntgen. Miklóst ugyan nem említette, sejtelve sem volt róla, és Dóra úgy látszik diszk-rét volt most ebben a dologban. De az öreg első látásra tudta, hogy kínozza valami belül, meg se nézte az idegreflexeit, se azt, hogy vérszegény-e, csak rápillantott.

— Másodszor — vélte — ennek a nőgyógyászati ügynek azért a végére kell járnunk. Meg daganat is van, nem rosszindulatú, de mindenesetre meg kell nézni, mit lehet vele tenni.

Elhallgatott egy időre, aztán nagyon kurtán végzett.

— Harmadszor, van — egyelőre még kezdeti stádiumban —, egy sor kezdődő emésztőszervi megbetegedés. Majd meglátjuk, pontosan mi. Az epével is van valami, de főleg a máj...

Befejezésül megdicsérte Évát: — Okos vagy, pontos diagnózist adtál magadról. Fel a fejjel, azért nem kell félni. Várj csak, most én adok neked altatót, ezután ne menj sehová, csak haza. Holnap intézd el az SZTK-dat s egyéb ügyeidet, elég hosszú időre...

VII.

KUPORGOTT otthon a kályha mellett, jó meleg volt már, izzó vörös félhomály, megvetett ágydívány, még nem eresztette le a redőnyt. A termoszában tea várta és vaj, kalács, könnyű vacsora, az egyedül élő asszonyok magányossága. Kuporgott a zsámolyon, nem akarta becsukni a kályhaajtót, jólesett látni a parázs sötétvörös fényét. Már pongyolában volt, csak ennie kellett volna és lefeküdni. Az altatónak egy óra múlva kell hatnia. Majd ha bent lesz a kórházban, Dóra persze meglátogatja. Kedves volt, aggódó, aztán elviharzott a délutáni órákra az intézetbe. Talán majd a volt férje is meglátogatja a kórházban. Talán? Egész biztosan, hiszen hálás, hogy simán kiengedte ebből a házasságból; már mosolyognak is, ha véletlenül találkoznak. Persze ellátogatnak a kollégái és pár bizalmasabb tanítványa. Marika és Sötér Miklós is. Alapjában véve örülnie kellene, hogy az egész ügyet ez váltotta ki, ez a feszültség Miklóssal. Szégyenkezett, hogy az emberrel ez is megtörténhet — az értelem hevesen elutasít valamit, minden az érzelmi rétegekbe húzódik és ott hat. Mi lesz majd Miklóssal? Egyszerre káröröm fogta el: hát persze, csak jöjjön el ő is, csak lássa annak a sárgászöld arcú, beteg asszonynak, akivé össze fog esni a kórházi ágyon!

... És akkor lehunytt szemei mögött megint megkezdődött a színes hangok perge, megszólalt benne a Hegedűverseny.

Largóval kezdődött, szélesen széttáruló hangokon. Görcsösen összeszorította a combját és rányomta térdére öklét. A gyermek, akit valaha nem lehetett megszűlnie, vágyott újra a világra jönni, felhasítani húsának mélyét. Ez volt a fekete orvnyét forgató fájdalom utána. A vágy az anyaság keserű mézéért.

Ezt hallotta: mind a négy hegedűt, két különböző hangon, magasan és mélyen. Látta is az egymástól eltérő hangszínek gyöngyöző fiorituráit. Ez az emberélet szimfóniája volt, lefogott édességű szőlőmagok. Olyan sokat viaskodott velük az utóbbi hónapokban; most egyszer csak megszólalt benne a megtalált dallam, váratlanul. Első tétel: A Még Meg Sem Született Gyermekek Éneke.

A hegedűk a fájdalmat mondták el róla és a félelmet. Ezt a tételt majd kidolgozza és sokat átenged a zongora hangjainak. Hegedűin az öröm, a hasító villám, a Világrajött Kisdedé. A diadalmas dallamáradás előresietett, el kezdte mondani a Kisded Életét. A hangok szikrákat ontva rajzolódtak ki a sötétben felfénylő kottavonalakon. Vezetésüket a mélyhegedűk vonták magukhoz. A Kicsike aludt és álmodott; még anyja vigyázott rá. Ő pedig tudta: két különböző dallam, de együvé kell fogni a gyermekálmom boldogságát és a fölötte virrasztó anyáét, két különböző hangszínen. Ezek a hangok végül a középskálák halk g-jében értek össze, haltak el, majd felröppentek belőle, körülötte keringtek, — csodálatos, ezt valaminő módon ő irányította. Mi volt az, ami ezt ily váratlanul kiváltotta belőle? A Vivaldival való küzdelem? A tegnapi zene? A hevesen elutasító akarat Sötér Miklós iránt? Vagy a benne érelledő betegség?

Amikor visszafojtott lélegzettel arra gondolt, hogy elég ebből a tételből, váratlanul fakadt ki a hegedűkön az ébredésben gögicsélő, elfulladt gyermek sírás. Fölötte a csecsemőhangokkal először elvegyülten, majd azokat elhallgattatva, csenden és harangozni kezdett az ő Bölcsődal-a. Ez sok küzdelem után igazában már „kész” volt benne, de most más lett. A „Forró Ősz Rapszódáihoz” készült Négy Tanulmány vázlatossága szabadíthatta fel a bátorságát, noha merőben más volt, mint az. A hegedűk most egészen úgy szóltak, mint a fuvolák. Ez nehéz feladat

elé állítja majd a játékosokat — de ő tudta, hogy az igazi hegedűsök szeretik az ilyen feladatokat. Ez a zene már túl volt Vivaldin, más volt, modern volt, oldott és laza, már nem „Velencei” Hegedűverseny és az nem is lehetne a címe. Vajon mi? Egyelőre pusztá akaratával tovább vezényelte a láthatatlan hegedűket. Azok áttértek a következő tételre. Követte a puha csörrenésekkel felemelkedő, szétszórt szilánkokká hulló, sárga, vad csengést. Ez a gyermekkor ujjongása. Átvezetett a lepkék és virágok körül való kergetőzésbe.

A rét virágai imbolyogtak és hullámozottak előtte. Egy gyermek játszott köztük, ha már mindenáron elképzelni akarta ezt az ember. Úgy tetszett, ezekből a hangokból perzselő napsütés árad — s a keringés megszakadt és összezárt, ismét megszakadt, míg el nem tűnt a szólan kezdo fuvolahangzatok alatt. A közzene most fénylőbb volt, csengőbb és nyugtalanabb. Szerette volna ötleteit feljegyezni, de nyilván nem lesz szükség rá, megmarad emlékezetében. A dallam mögött hörögve tört fel a zongora. Ütemek során át alakult ki, kifejezve azt, amire Arany Liliom inspirálta: az érzékek váratlan villámát, — s megjelent előtte a kamaszlány, akit a teste gyötör. Ősztönei tehát jól érezték: a Fehér Pávába nem járt hiába, mégiscsak az volt a Nagy Tanulmány arra, amit nélkülük nem ismert volna meg. Hangulataiból ismét sokat bízott a zongorára, az szórta szél először hangokban a szerelem érzéki varázsait. Hegedűi inkább csak kísérték. Csak lassan vették át a vezetést újból, s elismételték azt, ami fokozatosan kuszálódott össze egyre zavarosabbá és sötétebbé. Nemcsak az Arany Liliomot írta, — önmagát is. Kínlódo, fűrészelő zengéssel csapott fel mögötte a diszharmonikus hangzatok elsötétedett, keserű sora. Most érezte, hogy amit akart, azt megoldotta. Ez sem volt már „Vivaldi” — csak a fogantatást szolgáltatta. Ezekből a szétszórt hangsorokból kellett — a hallgatók előtt lassan — harmóniát felépítenie. Eppen azért, mert most jött rá, csak óvatosan próbálkozott vele. Eleinte félt is attól, hogy elszáll a varázslat. De nem! A hangzatszoportok engedelmeskedtek alakító akarának!

Nemcsak a test érzései tárultak fel abban, amit ez a zene kifejezni akart — hogyan jelezze azt, hogy a fiatalok Csapatára még az emberélet felelősségei vannak? A legóvatosabbnak itt kell lennie. Ezért roppant lassan és vigyázva válogatott a benne felszálló és széttáruló hangok között. Igazában most járt először a saját lábán. Megfélemedett önnön függetlenségétől. Sohasem gondolta volna, hogy ennyit kell küzdenie és annyi mindent átélnie, amíg eljut a kopár szépségig. Meg volt már a független cím is. Csak „Hegedűverseny” minden jelző nélkül, mint a legnagyobb szerzőknél. Ah, nyilván nekik is meg kellett ezekért az egyszerű címekért szenvedniük. A cím nem afféle „címke”, amit felragasztanak papírosból a mű elé. A cím maga a mű, összesűrítve. Egyszerűen csak így: „Hegedűverseny”!

Ismét olvadt zengéssel keltek fel a sötétből a hangok. Megint csak válogatott köztük, kiemelt, törölt, ismét kényelmetlen volt, hogy nem tudott jegyezni. Bár igazában nem is szorult arra, hogy most teremtsen. Képelete annyit és annyi-szor foglalkozott már velük, hogy öntudatlanul nyilván már régen megtalálta a megoldást — csak fel kellett magából hoznia a végső forma látomásait. Jegyezni már azért sem lehetett, mert sötét volt, a parázs kihűnyt. Nem is lehetett világot gyújtani, papíroshoz és golyóstollhoz nyúlania. Követte diadalukban a hangokat s ezek engedelmesen ismételték neki minden tételt. Végül megelégedte. Egyensúlyozva volt a varázslat és a téboly. A magányos fájdalom és a zárt öröm. Nem volt más hátra, most tovább kellett merészkednie. Elhatározásán s szándékain kívül dörömböl bele ebbe a világba a Caliban-tétel. Azonnal ráismert, ez az volt. De nemcsak Caliban volt, hanem ő maga is, igen önnön maga, aki mit sem ismert jobban, mint ezt, az emberektől körülgomolygott, emberek után sóvárgó magányt. Őket kettőjüket mondta el először Caliban, a magányos férfit és önmagát, a magányos asszonyt. A magány és a vágy először Calibanban emelkedett fel és hullott alá. Aztán eljutott a Csapathoz, a lányokhoz és a fiúkhoz. Most is megértette annak magányos és mégis sokszálú boldogságát. A Jóság örömet.

Széljegyzetek Doromby Károlynak az „Egy évvel a Humanae vitae megjelenése után” című cikkéhez

A Vigilia 1969 októberi számában a szerző „a legrészletesebb tájékoztatást” kívánta nyújtani VI. Pál pápának a születésszabályozás kérdésével foglalkozó, 1968-ban megjelent enciklikája hatásairól, visszhangjairól. Ennek során — megítélésünk és érzésünk szerint — aránytalanul nagy publicitást biztosított azoknak a morálteológusoknak és orvostudósoknak, akik „fenntartásokkal és bírálatokkal” illették a pápai köriratot. E terjedelmes ismertetés tengerében — a püspöki karok állásfoglalása mellett —, csupán Lambruschini professzor és Felici bíboros kaptak helyet, mint az enciklika lelkiismeretileg kötelező voltának szószólói.

Ezt a diszproporcionális tájékoztatást a cikk szerzője azzal a befejező indoklással zárja, hogy „a püspökök és hívek tartoznak ezzel a párbeszéddel a pápának, nemcsak az »igazság kedvéért«, hanem azért is, mert »az ember iránti tisztelet követeli meg a nyíltságot.«” Ha a tájékoztatás indokolásának ezt a nobilis alapgondolatát — az egyszerűség okából — el is fogadom, éppen ennek az eszmei követelménynek teljesebb érvényesüléséhez a mellőzött proporcionálisabb tájékoztatás nagyon is szükséges lett volna. Ha ugyanis — a sok hasonló állásfoglalás mellett — azt a véleményt tárjuk a magyar katolikus nyilvánosság elé, hogy „azok a püspökök, teológusok és házas emberek, akik ebben a kérdésben nem tudják követni a pápát, nem dacoskodnak álláspontjukkal, hanem nyugodtan biztosak abban” (?), — továbbá „ha VI. Pál pápa áldozatul esik annak a fájdalmas átmenetnek, amely egy cölíbatásban élő férfi szövetség által vezetett egyházból ahhoz az egyházhoz vezet, amely a zsinat legérettebb szövegeiben Isten népeként ismerte föl önmagát... azt kívánhatjuk..., hogy végső kimenetelében áldott és üdvös legyen az az áldozat,” (698, 699 l.), — akkor — úgy vélem — mind az „igazság” állagát, mind az „ember iránti szeretet” mértékét — nolens-volens — megcsonkítjuk.

A cikkben ismertetett állásfoglalásokkal kapcsolatban felmerül mindezekelőtt az a kérdés, vajon az idézett megnyilatkozások a zsinat szellemének megfelelő megállapításoknak tekinthetők-e? Szabad-e a zsinat eszmevilágá-

nak megfelelő katolikus beállítottság birtokában a Krisztus földi helytartója iránt engedelmisséggel viseltető híveknek, papoknak, teológusoknak és püspököknek, — akiknek a Vigilia bőséges ismertetésében aránytalanul szűk hely jutott, — amikor ők a pápa mögé sorakoznak, „pogány mágikus elképzelést” imputálni a legfőbb tanítói hivatalnak autoritásáról? (696. lapon Marc Oraison véleménye.) Nem tűnik-e becsvágyó és az igazi hittudós szerénységét nélkülöző megállapításnak — még oly ismert és sok eleven indítást adó teológus részéről is, mint Hans Küng (kiváltképpen ha mondanivalóját egy kontesztáló pápi csoport tüntetésében való részvételével még nyomatékozza) — amikor arra akarja „késztetni” egyházunkat, hogy kritikusan vizsgálja felül eddigi elképzeléseit (?) a tekintélyről, a tanításról, a tanítói hivatalról, a tanítások formulázásáról, a dogmákról és különösen az egyházi tévedhetlenségről” (696. lap), — ezt követelni rövid idővel a II. Vatikánumi befejezése után, jóllehet a zsinat e kérdésekben részletes és kötelező határozatokat hozott? (Vö. LG 12. és 18. art., DV 10. art., DH 8. és 14. art., Ur 14. art. stb.)

Az még nem volna hiba és nem hiba, hogy a „felelősségérzettől áthatott szülők, püspökök és teológusok... megmondják véleményüket” (a szóban levő kérdésekben), amint ezt megtették pro és kontra világszerte szakkikkekben és rendezvények során (Laikusok világkongresszusa stb.). Ez a dialógus belső egyházi viszonylatban is nagyon szükséges, maga a zsinat és a Szentatya is hangsúlyozta. A szerteágazó véleményeket VI. Pál pápa mind megfontolta és mérlegre tette és azután hozta nyilvánosságra várva várt körlevelében a legfőbb tanítói hivatal hiteles tanítását a születésszabályozás kérdésében. Igaz, jelezte azt is a pápai dokumentum, hogy nem definitív döntés, de annak esetleges felülvizsgálásáig az Egyház hivatalos tanításának tekintendő. Mivel tartozik az Egyház minden élő tagja a hiteles pápai megnyilatkozással szemben? — fel kell tennünk a kérdést. Erre éppen a II. Vatikáni zsinat válaszul félreérthetetlen világossággal: „... religiosum voluntatis et intellectus obsequium singulari ratione praestandum

est Romani Pontificis authentico magisterio etiam cum non ex cathedra loquitur; ita nempe ut magisterium eius supremum reverenter agnoscatur, et sententiis ab eo prolatis sincere adhaereatur..." (Lumen gentium, art. 25.) (A Szent István Társulat kiadványának hivatalos fordítása szerint: „Ezt az akaratit és értelmi engedelmisséget különösképp meg kell adni a római püspök hivatalos tanítói tisztének még akkor is, ha nem ex cathedra beszél, vagyis tisztelettel el kell ismerni legfőbb tanítói tisztét, és őszintén ragaszkodni kell a tőle előterjesztett nyilatkozatokhoz...”) Az enciklika lelkiismeretileg kötelező voltát tehát a zsinat szellemében aligha lehet tagadásba venni! És feltétlenül azt kell az *egyéni lelkiismeret képzésének normájául* tekintenünk. (Vö. a *Dignitatis humanee* zsinati nyilatkozat 14. pont.)

Ha ma az Egyház krízisééről beszélünk, nem hunyhatunk szemet afölött, hogy ezt a válságot nagy részben belső erőfecsérlések okozzák, az egyházi és teológiai pluralizmus, a kutatás szabadságának és a lelkiismereti szabadság helytelen értelmezésével. Nem szabad semmiképpen azt elfelejtenünk, hogy a teológiai kutatás és rendszerezés tudományos objektuma *valóság* ugyan, de nem személytelen dolog, hanem maga az üdvőt munkáló Isten, aki valamiképpen megtárgyalásul szinte üdvtörténeti működésében, az emberileg fogalmazott kinyilatkoztatásban, az Egyház tanítói hivatalának intézményében és az igehirdetésben. Mindez tárgya a teológia tudományának, de kutatásai során a teológus sohasem szakadhat el az Isten perszonális valóságától és az általa alapított Egyház tanítói hivatalától. A teológia *nem a hitletéteménytől függetlenített tudomány*, hanem maga a *minősített hitvallás*. Ezért a hittudomány hiteltérdemlőségének elengedhetetlen kritériuma az, hogy *nem idegeníti el a hívő lelkét Istentől és az Egyháztól*, hanem a felmerült kérdéseket, kételyeket és nehézségeket „*sub luce Revelationis*” és „*sub ductu Magisterii*” vizsgálja és *szintetikus megoldást* keres rájuk a kötelező hitletéteménynek gazdag anyagából. A hittudós tudja, hogy Istennek az üdvtörténetben kibontakozó üdvterve *természfölötti ökonómia*, amelyből egyes pontokat és részproblémákat kiragadni és kiélezve tárgyalni nem szabad, hanem az isteni üdvterv egészéhez viszonyítva kell helyüket meghatározni a lelkiismeret számára. Ebben a munkájában mindig *akcióegységre* kell törekednie a tanítói hivatallal. Ha ehelyett

a *negatív kritikai* tevékenység jut túlsúlyba a hittudományok bármelyik ágában, akkor az ilyen teológiai irányzatok felőrölhetik sokak hitét és egyházhűségét. (Vö. Henri de Lubac: *L'Église dans la crise actuelle*. Nouv. Revue Théol., 1969, N. 6. p. 585.)

Ami pedig „az ember iránti szeretetet” illeti, senki sem vádolhatja VI. Pál pápát ennek hiányával hívei felé. Az enciklika egésze tanúskodik mélységes emberszeretetről, arról, hogy „komoly valóságnak fogja fel az ember egységét”, testi javát és lelki üdvét. A pápa a mértéktelen kritika pergőtüzében is fennkölt higgadságot és nyugalmat tanúsít, amikor legfőbb tanítói hivatalában példátlanul türelmes a túlzó követelések hangoztatóival szemben. Nem hallgatja el azonban a lényegét: a neo-modernizmus javított kiadásainak kell tekinteni azokat a teológiai és antropológiai nézeteket, amelyek — az enciklika tételeit vitató ellenvételeik és állításaik fogalmazásában is — a személyes szabadság és a lelkiismereti döntés fokmérőjének önmagukat és nem az Egyház legfőbb tanítói hivatalát tekintik és ezzel tudatosan hozzájárulnak a hitbeli engedelmisség és a hitbeli bizonyosság megzúlásához, figyelmen kívül hagyva a zsinat *Verbum Dei* konstitúciójának 8. pontjában közölt irányadó tanítást. (Vö. *Osservatore Romano*, 1969. szept. 25. szám.)

Főképpen a hittudományok művelőinek nem szabad tehát elfelejteniük, hogy nem minden antihumanus, amit a mai ember idegenszerűnek érez. Ez nagyon is emberi, túlságosan csak emberi szemlélet volna. (Vö. M. Aumont: *Le prêtre homme du Sacré* című kiváló művet Garrone bíboros ajánlásával a Problèmes d'aujourd'hui sorozatban, Paris 1969, p. 107—111.) Mégis sok divatos teológus hajlik erre manapság, mert mindenképpen modernnek akarnak lenni, még túlzások és nem egyszer a hitigazságok megcsonkítása árán is.

Caro Mihi Valent Stillae Temporum — szinte felkiáltva rázza föl önmagát Szent Agoston (Conf. XI. 2. 2.), s kínálja a „*depositum fidei*” őrzőinek, művelőinek, hirdetőinek és az egész „Isten népének” e hasznos reflektív követés lehetőségét. Igen, drága nekünk minden pillanatnyi idő! Ezért a „*Humanae vitae*” körüli eszmélődésből a jövőben nem hiányozhat semmiképpen a teológiai arányérzék, a „*kerygmatis*” egyházszeretet, amely több, mint eszmei pártosság: ez maga az istengyermeki szabadság!

UDVARHELYI BÉLA

A cikk írójának válasza

Udvarhelyi Béla „Szeljegyzetei”-ben elsősorban azt kifogásolja, hogy a *Humanae vitae* visszhangjáról általam nyújtott tájékoztatás „diszproporcionális” volt, vagyis aránytalanul nagyobb teret biztosított a „fenntartásoknak és bírálatoknak”. Bevallom, hogy ez a probléma a cikk megírása közben engem is foglalkoztatott, amikor az egy éven át gyűjtött és több vasikos irattartót megtöltő anyagból válogattam. Annak, hogy ez a válogatás végül is látszólag ilyen „aránytalanra” sikerült, egyszerű oka van:

A kommentárokat, mint azt cikkemben is megírtam, legkönnyebben két szempont köré lehetett csoportosítani, hiszen mindegyiket e két szempont egyike irányította. Az első csoportba azok tartoztak, amelyek az enciklikának egyetlenegy (de a legtöbb lelkiismereti problémát kiváltó) tételét tartották vitathatónak. Az enciklika 16. pontjáról van szó, amely a fogamzás-szabályozás egyetem megengedett módszerének az ún. Knaus-Ogino féle terméketlenségi napok igénybevételét engedi meg, mint „természetes” módszert, szemben az egyéb, „nem természetes” módszerekkel. Mint tudjuk, az e pontot vitató vélemények lényegében abban sűrűsíthetők össze, hogy ha a felelős apaság, anyaság elvéből kiindulva a fogamzástól, mint olyan, erkölcsileg megengedett, akkor ez az erkölcsileg megengedett cselekvés nem válhat meg nem engedetté azáltal, hogy olyan módszerekkel történik, amelyek egyébként önmagukban erkölcsileg közömbösek és jellegükben nem különböznek a természetes folyamatokba való más, megengedett célú beavatkozásoktól, mint amilyenek orvosság szedése, belső szervek, testrészek eltávolítása, plasztikai operáció stb., stb.

Nos, az enciklika melletti állásfoglalások leggondosabb áttanulmányozása mellett sem sikerült egyetlen egyet sem találni, amely a fenti problémára megnyugtató választ adott volna, vagy akár csak kísérletet tett volna arra, hogy az említett pontban kifejtett tétel helyességét tudományosan igazolja. A cikknek ebben a részében már eleve adott volt a diszproporcionális, hiszen a bíráló hangokkal szemben nem volt egyetlenegy sem, amely a tétel helyességét védelmébe vette volna.

Már inkább voltak szószólói az enciklika lelkiismeretileg kötelező voltának, szemben azokkal, akik valamivel nagyobb nyomattal hivatkoztak arra, hogy nem tévedhetetlen döntésről van

szó. Itt viszont csak mennyiségileg lett volna több, ha Felici bíboros és Lamb-ruschini professzor fejtegetésein kívül még egyebeket is idézünk, az ilyen tárgyú érvelések ugyanis lényegében és gyakran szó szerint is csak az általuk felhozott érveket ismételték, és új szempontot nem hoztak a vitába. Márpedig nyilvánvaló, hogy egy ilyen jellegű vitában nem az a döntő kérdés, hogy hányan képviselik az egyik vagy a másik véleményt, hanem csak az, hogy ki milyen súlyos érvekkel támasztja alá nézetét és közelíti meg ezzel jobban az értelemmel belátható igazságot. Szeretnék itt csak egy példára hivatkozni. Egy hónappal a *Humanae vitae* enciklika megjelenése után a *Stimmen der Zeit* szeptemberi számában foglalkozott Karl Rahner első ízben az enciklikával, és pedig úgyszólván zárólag csak lelkiismeretileg kötelező voltának problémájával. Talán nem lesz érdektelen most utólag még a terjedelmes tanulmány egyetlen passzusának idézése:

„Az ilyen nem definíciós jellegű megnyilatkozás valójában elvileg reformálható, és a katolikusnak illetve a teológusnak alapvető joga, sőt kötelessége, hogy ezt a tényt tudomásul vegye. Egy tanítóhivatali megnyilatkozás elvi reformálhatósága persze nem jelenti minden további nélkül azt, hogy egy szóban forgó tanítóhivatali megnyilatkozás valóban téves, elégtelen, vagy reformálásra szorul...” „Mindenekelőtt rá kell mutatni arra, hogy (eltekintve a később revideált pápai tanító megnyilatkozások »klasszikus« eseteitől, mint Vigilius vagy Honorius pápa bizonyos tanításai, X. Leó pápa »Exsurge Domine« kezdetű bullájának némely tétele és több pápai megnyilatkozás a kamat erkölcsi megengedtségével kapcsolatban stb.) a legújabb időkben is több olyan pápai tanítói megnyilatkozás volt, amelyek éppen olyan súlyval bírtak, mint ez az enciklika, s ezek nemcsak »elméletileg« voltak reformálhatók, hanem hallgatólag, vagy kifejezetten vissza is vonták őket. Gondoljunk csak XVI. Gergely és IX. Pius pápa tanítói megnyilatkozásaira, a liberális és demokratikus társadalmi renddel szemben, amelyeket ma minden bizonnyal egyetlen pápa sem formulázna többé ugyanúgy, és gondoljunk a század eleji sok ezegétikai és biblia-teológiai megnyilatkozásra, a modernizmussal szemben, amelyek ma úgyszólván teljes egészükben túlhaladtak. Már ezekből is adódik, hogy a katolikusnak joga és kötelessége, hogy a nem-defini-

tív egyházi tanítói megnyilatkozások reformálhatóságával számoljon. De az is kiderül ezekből a példákából, ha konkrétan átgondoljuk őket, hogy ez a reformálhatósággal való »számolás« nemcsak akkor megengedett, amikor az általános revízió az egyházon belül már megtörtént, mert hiszen különben sohasem került volna sor erre az általános revízióra s azt mégsem tételezhetjük föl, hogy az ilyen revízióra ténylegesen csak azáltal kerülhet sor, hogy egyesek — lelkiismeretileg nézve — nem-katolikus módon gondolkodtak, vagy cselekedtek»

Karl Rahner fenti fejtegetéseiből is világosan látszik, hogy ez a kérdés korántsem olyan egyszerű. És nem is „zsinati kérdés”, mint Udvarhelyi Béla írja, mert hiszen a teológiai probléma a zsinattól teljesen függetlenül is fennáll. Éppen ezért fel is kértük dr. Szenyay András teológiai professzort, hogy az Udvarhelyi Béla által felvetett teológiai kérdésekben mondja el ő is a véleményét. A magam részéről én még

csak a cikkemben idézett *Marc Oraisont* szeretném megvédeni. Udvarhelyi Béla szerint Marc Oraison azoknak imputált „pogány mágikus elképzelést”, akik mint hívek, papok, teológusok és püspökök engedelmisséggel viseltetnek Krisztus földi helytartója iránt. Nagyon sajnálnám, ha az idézetet valóban így lehetett értelmezni. A francia teológus ugyanis nem ezeket az „engedelmesséket” támadta, hanem csak azokat, akik erre az „engedelmességre” hivatkozva akarják letorkolni az ellenvéleményt, ahelyett, hogy érveket szegezzenek szembe vele. S ezzel összefüggésben még csak egyet: a probléma a kérdés-sel kapcsolatban nem azokkal van, akik — mint *Bernhard Häring* is mondja — fenntartás nélkül el tudják fogadni az enciklikát és aszerint tudnak élni, hanem azokkal, akiknek nehézségeik vannak ezen a téren, és az ő érdekekben szoltak végeredményben az észrevételeiket és fenntartásaikat felsorakoztató teológusok.

DOROMBY KÁROLY

A teológus véleménye

Előttem fekszik egy írás, melynek szerzőjét nem ismerem s melyhez — a szerkesztőség felkérésére — mint teológusnak kell hozzászólnom. Meg kell valanom, képtelen vagyok önmagamban szétválasztani a hívő teológust az ugyancsak hívő, az isteni alapítású egyházi tekintélyt tisztelő, a reális „emberi” nehézségeket világosan látó, azokra viszont közérthető és megnyugtató feleletet még nem találó ember gondolataitól. Az ember és teológus saját töprengő gondolataiban a legitim kérdéseket meg akarja hallani, a buzgó hívek problémáit ismerni és azokra kötelességszerűen a legmegfelelőbb és legösszintébb válaszokat kívánja keresni. Ha a „szétválasztást” el tudnám végezni, dolgozom nagyon könnyű lenne: idéznék néhány hivatalos egyházi döntést, „Denzingert”, — és máris elégedetten tehetném le tollamat. Csakhogy: ha ezt tenném, nem lennék sem becsületes ember, sem becsületes teológus.

Mindenekelőtt tehát íel kell tennem Udvarhelyi Bélának a kérdést: feltétlenül csupán „sokak hitét és egyházhűségét őrli-e fel” és nem épp legnagyobb kincsével, az „istengyermeki szabadsággal” él az a „sok divatos teológus”, amidőn hívők millióinak egyik akut problémáját szeretné mielőbb kielégítő megoldáshoz segíteni? Vagy ha számára így „ekkléziasztikusabban”

hangzanék: amidőn azon fáradozik, hogy a pápa által is óhajtott nyugalom és minél tökéletesebb megoldás mielőbb megszülessék?

Tény, hogy még nem volt olyan pápai enciklika, melyre egyházon belül és kívül oly élénken és érzékenyen reagáltak volna, mint a *Humanae vitae*. Ismeretes, hogy az enciklika nem tart igényt arra, hogy végleges tanítóhivatali döntésnek tekintésék. A szakkifejezés szerint „autentikus” megnyilatkozása a pápának, de — mint ezt a megjelenést közvetlen követően a hivatalos vatikáni sajtófogadáson *Lambruschini* nyomatékoztatta: nem tévedhetetlen megnyilatkozás. Ezernyi és ezernyi józan, egyszerű gondolkodású hívő „nyelvén” ezt *Hans Küng* pozitív és közérthető módon így fogalmazta: tehát tévedhető állásfoglalás (*eine fehlbare Stellungnahme. Wort zum Sonntag*, a svájci tv adásában). *E. Schillebeeckx* ugyan „elméletibb” módon fogalmaz, de szintén közérthetően. Kifejti, hogy az ilyen pápai megnyilatkozások általában nem vezethetők közvetlenül az isteni kinyilatkoztatásra vissza. (A *Humanae vitae* például egyetlen kinyilatkoztatott szentírási szöveget sem tartalmaz.) Ezeket többnyire a konkrét történeti fázis követelményeinek analízise nyomán teszik közé. Nem csupán teológiai, ha-

nem szaktudományos szempontok is közrejátszanak keletkezésüknél (pl. társadalomtudomány, szociológia, demográfia, különféle természettudományi szakok stb.). Ezért oly nehéz itt a teológusnak — de magának az egyházi tanítóhivatalnak is — megvonnia a szoros értelemben vett illetékességi határvonalat. Emiatt a tanítóhivatal is tisztában van az ilyesfajta megnyilatkozásoknál azzal, hogy „nem ritkán oly dolgokról szó, melyek szüntelenül fejlődésben vannak” (*Gaudium et spes*, 91). Tehát a tanítóhivatal tisztán látja: ily megnyilatkozásai hipotetikusak, ti. egy bizonyos szituációt, helyi, időbeni társadalmi, tudományos stb. fázist tartanak szem előtt. Hipotetikusak e kijelentések, mivel nem csupán a teológiai információkra, hanem változó, evilági realitásokra, a tudományok fejlődésben levő eredményeire támaszkodnak. (vö. *Concilium*, 1968. 411—421).

Az egyház tanítása közismert. A hívó ember az ily pápai megnyilatkozásokkal szemben lojalitást kell, hogy tanúsítson. Készséget annak külső és belső elfogadására. Viszont: esetleges belső konfliktus esetén az egyes ember, miután az érveket a leglelkismeretesebben mérlegelte, belső meggyőződését kell, hogy kövesse. Akkor is ez a kötelessége, ha e meggyőződés eltérne a pápai megnyilatkozás mondanivalójától.

Azt hosszan lehetne dokumentálni — sokan el is végezték ezt a munkát —, hogy az idők során a pápák *de facto* adtak ki téves (abszolút értelemben, az „igazság” mérceje szerint is téves!) tanítást tartalmazó dokumentumokat. Nem mérhetünk soha a „kettős igazság” mércejével. Ha egy korban másképp szóltak a lelkiismereti szabadságról, vallás-szabadságról, mint például a II. Vatikáni zsinaton, akkor abban a korban mindaz, aki ellene mondott a pápai tanításnak, az igazság mellett szállt síkra. S kell-e ezt bizonygatnunk: az igazság — ha valóban az — Istenben gyökerez, aki a Teljes Igazság. Ez ellen az igazság ellen egyház vagy pápa nem hozhat „tanítást” — még téves korszemleletről sem.

Már szinte halljuk az intő szót: így aláassuk a pápai tévedhetetlenségről szóló tanítást! Valóban, a vulgáris (és téves!) szemlélet itt hajlamos a szimplifikálásra. Egyszer kétségbeesik, mondván: hol hát akkor a pápai tévedhetetlenség? — máskor meg vádol: az infallibilis hirdetésével félrevezetik a jószándékú embereket. — Nos, az enciklikák nem tartoznak a tévedhetetlen

pápai döntések közé. Ha igen, ezt külön és érthető módon kell jelezniük. A *Humanae vitae*-nél — mint tudjuk — külön jelezték, hogy nem tévedhetetlen megnyilatkozásról van szó.

Hogy a *Humanae vitae* körül ily akut-tá vált és még maig sem szűnt meg a kedélyek háborgása, annak több okát (ma már elég világosan) jelölhetjük meg. Tán a legszembetűnőbb az volt, hogy maga a pápa által kinevezett teológiai bizottság túlnyomó része (mintegy 80%) másképp vélekedett, mint az enciklika. Még ennél is jelentősebbnek tűnik, hogy Isten hívó népe — az élet gyakorlatából ismerve a kérdés súlyát — ugyancsak többségben másképp lát és a felmérések szerint más praxist követ a születésszabályozással kapcsolatban.

Arról sem feledkezhetünk el, hogy az enciklika — erre abban utalást találunk — nem kinyilatkoztatott tanítást tesz közzé, amidőn a születésszabályozás módozatairól szól. Ezt természetesen nem is tehetné, hisz a kinyilatkoztatásban erről nem is esik szó. Ehelyett kifejezetten a természetes erkölcsi rend fontos kérdését tartja szem előtt. Tehát olyant, amelyről lényegében és gyökerében a józan gondolkodás és emberi ítélet helyesen hozhat megfelelő döntést. Önkéntelenül is felmerül azonban a kérdés: hogyan lehetséges, hogy ily alapvető természetes erkölcsi kérdésben emberek (hívók és nem-hívók) tömegei felelős módon másképp gondolkodnak? Ezek talán mind — egy ily, az emberi természet által már eleve eldöntött kérdésben — fatális tévedést vallanak, aszerint élnek? Tisztában vagyok vele, hogy ezek „kényes” és nehéz kérdések. De lehet-e ilyen — tényeken alapuló, azok nyomán támadó — kérdéseket becsületes embernek elhallgatni vagy elhallgattatni?

Udvarhelyi hivatkozik a *Dei Verbum* zsinati konstitúció 8. pontjára. Ennek figyelmes olvasására újólag megkérném. Az első szakaszban a dokumentum az apostoli prédikációnak, — ami különösképp (*speciali modo*) kifejezésre jut az inspirált iratokban — követését szorgalmazza. Hol van ebben az apostoli tanításban, az Újszövetségben — akár csak bennfoglaltan is — a születésszabályozás módozatairól szó? Úgy tűnik, nem ok nélkül hangoztatta már a zsinaton Meyer bíboros 1964. szeptember 30-i felszólalásában: Nem, minden, ami megtalálható az egyházban feltétlenül legitim apostoli tradíció, azaz: az egyházban kialakuló tradíció nem min-

dig Krisztus misztériumának fenntartását, kiteljesítését szolgálja. Vannak a legitim tradíciókon kívül eltorzult tanítások is. Meyer itt példákra hivatkozott, többek között a téves kazuisztikus szemléletre, moralizmusra. Ezért — folytatta a bíboros — az egyházban élő tradíciót kritikus módon is kell szemlélni, felülvizsgálni. E kritikának mérceje pedig a kinyilatkoztatott szentírás (vö. LThK, Dass II. Vat. Konzil, 518—19.).

De menjünk tovább! Szó van még itt az áthagyományozott hit őrzéséről. Hol és mennyiben tartozik az áthagyományozott hitletételmenyhez a születésszámbélyozás módszereinek problematikája? Igaz, a következő szakaszban arról is szó van, hogy az apostoli hagyomány a Szentlélek irányítása mellett gyarapszik s ezúton az egyház elmélyül az isteni szó ismeretében. Mindez pedig úgy történik, hogy a hívek tanulmányozzák és szívükben mérlegelik az isteni tanítást. Ne feledjük: az infallibilitás dogmája szerint is a pápa azzal a tévedhetetlenséggel rendelkezik, mely tévedhetetlenséggel az isteni Megváltó egyházát kívánta felruházni, amidőn az hit- és erkölcsi tanítást határoz meg (I. Vatikáni zsinat IV/4.). Igen — írja a *Dei Verbum* — a hívek tanulmányai és elmélkedése révén az egyház az évszázadok során az isteni igazság teljessége felé halad. De hát, ha ilyen egzisztenciális, emberek millióit illető kérdésben a szentírás, az apostoli tanítás nem mond semmit, akkor hogyan, miként vagy miért kell azt „teljesebbé tenni”?

A vonatkozó hely utolsó szakaszának lényeges mondanivalója — ha jól érténem — ez: Isten, aki egyszer szólt, szünet nélkül beszél ma is szeretett Fia jegyesével s a Szentlélek, aki az evangélium élő hangja, visszhangzik az egyházban és a világban, vezet el a hívőket minden igazságra. — Nos az evangélium „frott szava” mélységes „isteni” tapasztalattal egyetlen szót sem említ bizonyos házasságitikai-biológiai kérdésekről. Akkor — kétezer év elmúltával — a mában elhangzó „élő hangnak” kell-e ezt a „hiányt” pótolnia?

Szabadjon a teológusnak itt azt a véleményét nyilvánítania: épp ezen legutóbbi zsinati gondolatnak ébrentartása vagy háttérbe szorítása az, amely miatt sokan rendületlenül bíznak e kényes ügy megfelelő kibontakozásában; mások viszont „féltek az egyházat” és az isteni alapítású tanítóhivatalt. Félték — bizonyára a legjobb szándékból fakadóan — s mintha ezen aggodás közben meg-

feledkeznének arról a hitről és hívő bizalomról, mellyel mindannyian tartozunk az egyházat éltető és vezető Léleknek.

A világsajtót bejárta annak idején a hír, hogy a II. Vatikáni zsinat egyik ülésének vitája során egy püspök püspök-társa elé egy papirost tett ezzel a szóveggel: „Senatus non errat, et si erret, non corrigit, ne videatur errasse” (A szenátus nem téved, s ha tévedne, nem javítja ki, nehogy kitűnjék, hogy tévedett.) Si non e vero... Témánkkal kapcsolatban: mintha nem is a Szentlélek éltető erejéről, hanem a „hivatal” igazának védelméről volna szó?! Lehetett-e igaza az enciklika szellemét valló pápai bizottság 20%-os kisebbségének akkor, amidőn a „botránytól” féltette az egyházat. Attól ti., hogy 40 éven át másképp, más szellemben nyilatkoztak a pápák s emiatt majd sokan megkérdőjelezzik a Szentlélek jelenlétét az egyházban. Nen lehet-e egy — egyébként az adott szituációban, a szaktudományok akkori állása szerint — nem tévedhetetlen megfogalmazást módosítani? Mernők-e állítani, hogy ezzel kétségbe kell vonnunk a Szentlélek erejének örökös, éltető jelenlétét egyházunkban? Tény, hogy a tanítóhivatal többször (nem „ex cathedra” kijelentésekről van szó!) tévedett. Gondoljunk csak a „klasszikus” Galilei esetre. Lehet-e tán az ilyen tévedéseket (tehát szaktudományokkal összefüggő) a Szentlélek „számlájára” írni? Tudjuk, Krisztus ígérete, imája erősíti Pétert és utódait, hogy segítsék a híveket, ha azok hite fogyatkoznék. De merné-e valaki gyöngye hitünek nevezni azt a nyolcgyermekes házaspárt, mely felelős módon a kilencedik gyermeket már nem vállalja? S tegyük hozzá (mert konkrét eset): a férj 39, az asszony 35 éves, s a Knaus-Ogino módszer náluk teljességgel használhatatlan. *Sapientia sat...*

A Szentlélek csodás ereje működik kétezer év óta Krisztus egyházában. Működik, mert Krisztus örök időkre így rendelte. S ezt az őrző, erősítő, jószágos, fenntartó Lelet sem a lanyha vagy önző hívek, sem papok, püspökök vagy pápák tévedései, semmiféle emberi foggyatékosság tudás vagy bűn nem képes az egyházban félreállítani. A Lélek „örökké nálunk marad” (Jn 14, 16), s még akkor is megóvjá az egyházat, ha most az ilyen gondolatok felsorakoztatása során a teológus tévedett volna és akkor is, ha épp a római pápa tesz közzé egy „nem tévedhetetlen” köriratot.

A teológus még tartozik valamivel. Gyakran hangzik ma el a vád (nem

mindig alap nélkül), hogy sok mindent „belemagyarázunk”, „rátolunk” a II. Vatikáni zsinat „szellemére”. Nos, a szóban forgó enciklika három évvel a zsinat után jelent meg. Szabadjon hát feltenni a kérdést: egy egyetemés zsinat után, melyen az egyházon belüli és kifelé való dialógust szorgalmazták, sőt gyakorolták, nem kellett volna-e sokkal nagyobb mértékben bevonni egy ily nehéz kérdésnél a keresztény házasságokat, akik végtére is e problémánál a „nap és hőség terhére” viselik? Amidőn a zsinat oly mélyen és érthetően fogalmazott a püspöki kollegialitásról, nem kellett volna-e az egyház püspökeit is konzultálni? Nemde, ezt tette már XII. Pius pápa, mielőtt Mária mennybelfelvételének dogmáját kihirdette. Igaz, a *Humanae vitae* enciklika nem tartalmaz dogmatikus definíciót, de oly egzisztenciális kérdéssről tárgyal, melynek következményeivel szembenően túlhaladják a fenti dogma kihirdetését.

Azután: amidőn a zsinat oly nagy szeretettel karolta fel a keresztények közti testvériség (ökumené) gondolatát, miért nem vette figyelembe az enciklika az „elszakadt testvérek” pásztorainak és millióinak felfogását. Hisz ők is Krisztus evangéliumára kívánják építeni életüket. Amidőn a zsinat önmagát „pásztorális zsinatnak” tartotta, és nem kellett volna-e a „zsinat szellemében” a legszélesebb felmérést végezni épp a lelkipásztorok között a vonatkozó problémát illetően? Azt természetesen senki nem vetheti egyetlen pápa szemére sem, hogy nem győtrődik a gyóntatószékben e probléma bogyogtatásával (van győtrődnivalója elég...). De épp a kollegialitás és testvériség széles körű kiterjesztése, mély átérzés nem javallotta volna-e, hogy ne ily „magányos” döntés szülessék? Könnyű elvi döntést hozni (persze ez nem egészen így van), — mondta minap egy buzgó lelkipásztor —, de mit mondjak a híveimnek? S rezignáltan tette hozzá: már nem is igen kell mit mondanom, hisz épp emiatt marad el a legtöbb házassamber...

Tehet-e mást a teológus, amidőn a felfogások „diszproporcionált” bemutatása miatt megírt nehezmenyező sorokat olvassa, mint hogy szívesen kéri: fontoljuk meg Szent Ágoston figyelmeztetését. Azt, melyben int: Isten minket, püspököket, papokat, keresztényeket nem csillagászokká, biológusokká, szaktudományok ismerőivé, hanem valóban benne hívő, az evangéliumi öröm és szabadság szellemében élő, hívő em-

berekké kíván tenni. S ha maguk a tanítóhivatalnak tagjai, a pápa, a püspökök, azután a teológusok meg szaktudósok még nem képesek egy szaktudományokkal határos kérdésben egységesen látni, — azért sem ők, sem a hívők tömegei fölöslegesen ne aggódjanak. Ne tegyék, mivel Isten Lelke erősebb minden emberi gyarlóságnál.

Mi legyen hát végső konklúziónk? Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy az erkölcsi cselekvés közvetlenül kötelező normája a lelkiismeret szava. Az egyházjogban járatosak ismerik azt az alapelvet, amelyet III. Ince pápa beiktatott a *Corpus Juris Canonici* cikkelyei közé, hogy ami a lelkiismeretünk ellen van, az a kárhozatra visz. Istennel szemben nem engedelmeskedhetünk a bírónak, hanem inkább még a kiközösítést is vállalnunk kell (vö. Hirschberger: *Geschichte der Philosophie*, Freiburg, 1965. I. 312. o.). Az alaposan és becsületesen felülvizsgált és meghozott lelkiismereti döntés ellen még az egyház sem hozhat törvényt. Természetesen a lelkiismeret nem „kész” valami, azt formálni kell. E munkánál fontos tényező az egyház tanító szava. Mint lelkiileg érett, a Krisztustól rendelt tanítóhivatal szavát hittel elfogadó keresztények engedelmeskedünk. De ezt nem vakon, emberhez méltatlan módon, legjobb lelkiismereti meggyőződésünk ellenére tesszük. A hit és hívő cselekvés — Isten kegyelmén kívül — mindig az emberi döntést, személyes állásfoglalást is magába zárja.

Ami az „egyházi életet” illeti, tragikus és megengedhetetlen lenne, hogy egy ilyen — világszerte hosszantartóan tárgyalt és komoly problémákat felvető — pápai enciklika „két táborra” oszta-ná az egyházat. Az előkészítő munka hiányait pótolni kell, a szaktudományok eredményeire ügyelni kell. Mindezek figyelembevételével pedig a belső dialógust tovább kell vezetni. Az elmúlt negyven év alatt ebben a kérdésben nem ez volt az első pápai megnyilatkozás. S amint a kérdéskomplexum egyik szakavatott ismerője, *Sigmund Raimund* budapesti előadásán mondta: kétségtelen, hogy a viszonylag rövid idő alatt is fejlődés mutatkozik e téren az egyház tanításában.

Tudjuk, az enciklika nem kinyilatkoztatott tanításra építve, hanem a természettörvényre, természeti erkölcsi rendre hivatkozva adta elő tanítását. Egy ilyen bázisra építő érvelésnél a formális tekintélyre való hivatkozás aligha vezethet ki a jelenlegi helyzet bo-

nyodalmaiból. Itt minden jóakarátú ember (ezekhez szól az enciklika) egyértelmű, meggyőző érvelést, minden jóakarátú hívő pedig az evangéliumi üzenetre, a krisztusi tanításra való világos hivatkozást vár. Még a „tanult” teológus is, hát még a hívők milliói.

Végezetül: vajon szükség volt-e az itt elmondottak rögzítésére, esetleges ismétlésekre? Úgy vélem, igen. Mert még ma is akadnak — jó szándékukat nem kétlem — akik hirdetik: a teológusok csak zavart okoznak az egyházban. De: kell-e ma bizonyítani, hogy az „új teológia” munkását nélkül, előkészítő munkája nélkül vajon azt és úgy mondta volna a II. Vatikáni zsinat, amit és ahogyan tette? Hogy a teológusok segítségével nélkül (akikre ezen enciklikák hivatkoznak is) aligha születhetett volna meg a *Pacem in terris*, a *Mater et magistra* vagy a *Populorum progressio* en-

ciklika. Igaz, a *Humanae vitae*-nél is jelen voltak. De abban a 20% véleménye nyert megfogalmazást a 80% ellenében... A teológus hivatása, hogy egyformán szolgálja és segítse a győtrődő, imádkozva töprengő pápát csakúgy, mint Isten hívő népének többi tagját. S munkájukat nem „*motu proprio*” végzik. Erre szólította fel őket ismételten maga VI. Pál pápa is. Végzik — bármily szerény erővel is — e munkát pontosan azért, „mert drága nekünk minden pillanatnyi idő”. Az az idő, mely „öröm és reménykedés” — de egyben — „szomorúság és gondok” (*Gaudium et spes* 1.) között múlik. Mert ezt követeli tőlünk a Krisztus örömhírét terjeszteni kívánó „kerymatikus egyház szeretet”, sőt egészen pontosan — ahogy Udvarhelyi írja: — „az istengyermeki szabadság”.

SZENNAY ANDRÁS

Hozzászólás a csodák kérdéséhez

Tisztelt Szerkesztőség!

Nagy érdeklődéssel olvastam Gyürki László tanulmányát az őszövétség csodáiról a Vigilia szeptemberi számában. A cikk olyan kérdéseket vetett fel újra bennem, amelyek már régóta foglalkoztattak, de véleményem — egy teológiában, szentírástudományban és természetudományban egyaránt járatlan, de érdeklődő emberé — az olvasottak hatására csak lassan alakult ki. Ez is az oka, hogy reflexiómat csak ilyen elkés-ve küldöm.

Először is — hogy mindjárt a kritikával kezdem —, úgy érzem, hogy a cikkben igen erősen kísért az egyházunkban eddig elnyomott, de kívülre már régóta virágzó teológiai racionalizmus, amelynek álláspontja a csodákkal kapcsolatban röviden a következő: csodák nem lehetnek, tehát a szentírás ilyen részeit ennek megfelelően kell magyarázni, a szöveg más értelmezésével, a szerző tévedésével stb., stb. Ez azonban nem lehet a hívő ember álláspontja, hiszen hitünk alapjai — gondoljunk csak a megtestesülésre és a feltámadásra — csodák nélkül a mítoszok világába vesznének. (Azt talán nem kell bővebben kifejteni, hogy az ó- és újszövetséget nem lehet alapvetően más szellemben magyarázni. Ha az őszövétségi halottfeltámasztások a „legendák körébe” utalhatók, hová „utalhatók” Jézus tettei?) De aki figyelmesen olvassa a bibliai szövegeket, le-

hetetlen észre nem vennie a történeti leírások realizmusát) ez alól talán csak a Genézis sokat tárgyalt első fejezetei kivételek, érthető okból, hiszen az ott leírt események a történelem előtti idők homályába vesznek). Mi készíthette volna a hallatlan erkölcsi felelősséggel író szerzőt egyes helyeken mendemondák feldolgozására? Ezzel természetesen nem a szó szerinti értelmezés mellett török lándzsát, meg azt sem állítom, hogy egyes, perifériális jelentőségű kérdésekben nem tartalmazhat tévedést a szentírás, de úgy érzem, nincs jogunk a szent szöveg értelmét gyakorlatilag az ellenkezőjére változtatnunk. És nem helyes azt, amit nem tudunk megmagyarázni, az értelem megváltoztatásával „érthetővé” tenni. Véleményem szerint azonban a klasszikus teológia csodafogalma is erős revízióra szorul. A csoda szerintem nem lehet a természet törvényeinek „felfüggesztése”. Nagyon kísért itt az antropomorfizmus. A természet, a teremtet világ törvényei nem nyelvtani szabályok, amelyeket a „kivétel erősít”. Ezek a természet lényegéből fakadnak. Természetesen nem állíthatjuk azt, hogy mi tökéletesen ismerjük a teremtet világ törvényeit. Amikor egy-egy eseményt — csodát — mi „felfüggesztésként” értékelünk, csak az derül ki, hogy a világot tökéletlenül ismerjük, csak részleges ismereteink vannak róla...

A csodák elsősorban Isten szüntelen, szerető gondviselésének számunkra

rendkívülinek tűnő megnyilvánulásai. De nem választhatjuk el, legfőképpen nem állíthatjuk szembe egymással a gondviselést és a gondviselő Isten által teremtett világ törvényeit. Hiszen a gondviselés a legapróbb dolgokról sem feledkezik meg (nem lehet megrendülés és hála érzése nélkül olvasni *Lukács* 12, 4—9. verseit!), de Isten elég hatalmas ahhoz, hogy olyan törvényeket alkosson, amelyeket sohasem kell „felfüggesztenie” azért, mert személyes szeretete útjában állanak!

Nem tudom sikerült-e elképzelésemet — különösen a csodák és a teremtett világ törvénye kapcsolatában — érthetően kifejeznem. Én mindenesetre ebben látom e sokakat kínzó kérdés megoldását, de gondolataimat ilyen témakörben sajnos nehezen tudom kifejezni, amiért ezúton is elnézést kérek.

Tisztelettel:

G. N.

építész-mérnök

A szentírási csodák régi és új szemlélete

A levélíró bírálatát, vagy inkább nehezségét és aggodalmát a *Gyürki* László cikkében (Vigilia 1969/9.) használt történelmi kritikai módszer váltja ki. Attól tart, hogy ez a módszer a racionalizmushoz, a csodák teljes tagadásához vezet. Ha jól látom, akkor ezek a nehezségek három különböző, bár egymással összefüggő kérdésre bonthatók: a kritikai módszer és a racionalizmus viszonyának, az újszövetségi csoda-elbeszélések történetiségének, és a csodák ontológiájának kérdésére.

Gyürki az ószövetségi csoda-elbeszéléseket a II. Vatikáni zsinaton elfogadott és jóváhagyott történelmi-kritikai módszerrel (L. f. Th. K., Das Zweite Vatikanische Konzil. Freiburg 1967. II. rész 541. o.) vizsgálja.

A szentírás-magyarázatban alkalmazott történelmi-kritikai módszer nem azonosítható a racionalizmussal. Ez a módszer nem önhordozó. Nem alapozza meg önmagát, előzetes valóságelfogást tételez fel, előzetes ismeretekre és ítéletekre szorul; a források szavahihatóságának az eldöntésekor rá van utalva például a pszichológiai valószínűsége. Nemcsak a pszichológiától függ azonban, hanem a szociológiától, a természettudományoktól és a tudományokat végső soron megalapozó és tartó filozófiától is. Aki úgy értelmezi a létet, hogy a valóságról alkotott felfogásában nincs helye Istennek és csodának, aki eleve tagadja a természetfölötti lehetőséget, nyilvánvaló, hogy egészen más-képpen bírálja el azokat a szövegeket, amelyekben Isten és csoda előfordul, mint az, akinek a természetfölötti realizálható fogalom. Bár mindketten ugyanazt a módszert használják, mégis egészen más eredményre jutnak. Nem a történelmi-kritikai módszer vezet a csodák tagadásához, hanem az előzetes beállítottság: a racionalizmus, amely

nem tartozik magához a módszerhez, hanem megelőzi azt. A természetfölöttinek és a csoda lehetőségének a kérdése azonban már nem irodalom- vagy történelemkritikai, hanem filozófiai probléma.

A kritikai beállítottság nem téveszthető össze a szkepszissel, a kiábrándulással, az agnoszticizmussal, a hitetlenséggel. A kritikus nem kételkedő: bízik az igazságban és annak nyilvánvalóságában, mint a kritika lehetőségének a feltételében. A kritika nem zárja ki a hitet, hanem megerősíti; a kettő kölcsönösen feltételezi és megalapozza egymást. Ebből nem következik sem az, hogy az a kritikus, aki hívő, eleve mindent történetinek; sem pedig az, hogy a hívő, azért mert kritikus, mindent történetitlennek tart. A csoda-elbeszélések történeti értékét a hívő szentírás-magyarázó/olvasó kritériumok alapján dönti el, amelyeket a „racionalista” magyarázó eleve félretesz, mert már nincs rájuk szüksége. Véleményem szerint Gyürki tanulmányából világosan kitűnik ez a megkülönböztetés. Abból a tényből, hogy egyes elbeszéléseket a legendák műfajába sorol (amelyek a maguk módján szintén üdvösségünkre szolgáló igazságokat tanítanak a szentírásban), nem következik sem az, hogy tagadja a csoda lehetőségét, sem az, hogy írása ilyen irányú szuggesztíót tartalmazna. Talán gyakorlatilag hasznosabb lett volna, ha a legenda helyett a zsinat által használt „egyéb beszédforma” kifejezéssel él, ez azonban mit sem változtat a tényen, hogy Gyürki kitűnő tanulmánya hozzásegít a csoda-elbeszélések megkülönböztetéséhez; hogy hol és mikor ír a szentírás valóban megtörtént csodáról, vagy mikor használ csoda-leírást azért, hogy Isten nagyságát és jóságát tanítsa.

A második kérdés az újszövetségi csoda-elbeszélések történetiségére vonatkozik. Helyesen állapítja meg levélírónk, hogy az ószövetség sem magyarázható alapvetően más szellemben, mint az újszövetség. Ha tehát az ószövetség csoda-elbeszéléseit kritikusan vizsgáljuk, akkor ezt kell tennünk az újszövetség hasonló elbeszéléseivel is. Ennek a kritikai vizsgálatnak azonban az újszövetség nem látja kárát. Ha ugyanis munkahipotézisként elfogadjuk Gyürki megállapításait az ószövetségi csodákról (többet Gyürki sem akart) és az általa a legendák körébe utalt csodákkal összevetjük Jézus tetteit, akkor azonnal szembeszökik a perdöntő különbség az újszövetség javára.

Ha az evangéliumot összehasonlítjuk a Jézus korabeli vallási tanítók, próféták, filozófusok és csodatevők életével, akkor kitűnik, hogy ezekkel az életrajzokkal ellentétben, az evangéliumokban feltűnően kevés csoda fordul elő: nem ez teszi az evangélium magvát. Jézus maga sem a csodatevést tekinti legfontosabb feladatának, hanem Isten ígéjének a hirdetését: csoda az, hogy Jézus hirdeti Isten örömhírét (Lk 11, 29).

Ha röviden jellemezzük Jézus csodáit, akkor elsősorban azt kell mondanunk, hogy kevésbé feltűnőek, ám sokkal emberségesebbek az ószövetség csodáinál. Keresztelő Szent János a világ bíróját várta, aki kezébe veszi a szőrolapátot, és tüzzel emészt el a gonosz földet. Jézus egyértelműen elhatárolja magát ettől az ószövetségi elképzeléstől: „Menjetekek és jelentsétek Jánosnak, amiket láttatok és hallottatok: a vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegényeknek pedig hirdetik az evangéliumot” (Lk 7, 22). A jószág nem fosztja meg Jézus tetteit csoda jellegüktől. Éppen ellenkezően, az emberi nyomorúsággal való szoros kapcsolatuk miatt valósul meg bennük egészen különlegesen Isten jósága és emberszeretete: Isten dicsősége.

Ezzel a jóssággal függ össze Jézus csodáinak az önzetlensége. Soha nem tesz csodát a maga kedvéért. Nem változtatja át a követeket kenyérré, hogy csillapítsa éhségét, nem hívja segítségül Isten angyalait, hogy elkerülje a szenvedést. A szenvedés kezdetével pedig végképp megszűnnek életében a csodák. Jézus csodáinak további jellegzetessége, hogy kerüli a hatásvadászatot. A csoda nem látványosság. Nem azért teszi, hogy kielégítse a tömegek szenzációéhségét, mint a korabeli mágusok és

csodadoktorok, vagy akár Illés és Mizeus próféta (vö. Gyürki, 589. o.). Nem a közönségnek, hanem a személynek tesz csodát. Mégpedig egészen egyszerűen és hallatlan könnyedséggel. Nincs szüksége hosszadalmas előkészítésre, mint a prófétának a kármelhegyi áldozattal kapcsolatosan, nem alkalmaz bonyolult eljárásokat mint Elizeus, amikor feltámasztja a halott gyermeket. A legtöbb esetben egyetlen szót mond csupán és szavára életre kel Jairus leánykája, a naimi özvegy fia és barátja, Lázár. Csodáiból a teremő Isten nyugalma és biztonsága árad. Tetteit nem a mágia bizonytalan, sőt és kétértelmű udvara vszi körül. Nem azért tesz csodát, hogy rendelkezze Istennel. Éppen ellenkezően. Csodáiban egy pillanatra felvillan előttünk is az a legvégső épség, üdvösség, a létnek az a töretlensége, ami Jézusnak és az Atyának egységéből és bensőséges kapcsolatából ered. Irgalomból és könyörüetből tesz csodát, s persze éppen ez küldetésének a szíve-közepe: Isten segítségével mindig személyes, valódi és őszinte. Személy szerint törődik az emberrel; számára az ember nem nembeli fogalom, hanem konkrét egyedi személy, akin segíteni akar. Ezért nem találunk a csodái között egyetlen büntető jellegűt sem (mint az ószövetségben). A csoda-elbeszéléseknek épp ez az ószövetségtől különböző jellege az a kritérium, amelyből a hívő szentírás-magyarázó éppen a történelmi-kritikai módszer segítségével vonja le a következtetést: az újszövetség csoda-elbeszélései történetiek, Jézus valóban tett csodát.

A harmadik kérdés a csodák mivolta. Mi a lényege az evangéliumban csodaként leírt, az emberi tapasztalások és benyomások mögött álló történeti eseményeknek? Másként válaszol erre a kérdésre a szentírás, másként a skolasztikus teológia és másként a modern filozófia. A szentírás a csoda lényegét a csoda értelmében látja, abban, amit a csoda jelent. Éppen ezért csodának mond minden olyan eseményt, tettet, jelenséget, ami Isten nagyságát és jóságát hirdeti. „Az Ige tettei maguk is igék” — mondja Szent Agoston a csoda fogalmának szentírási értelmében.

A skolasztikus teológia — filozófiai előfeltételeinek megfelelően — nem a csodajelben kereste a csoda lényegét, hanem abban, amit a csoda jelent, hanem a jeltest ontológiai struktúrájában. Így alakult ki az a teológiai nézet, hogy a csoda lényege a természet törvényeinek a felfüggesztése, Isten közvetlen beavat-

kozása a természet rendjébe. A csoda ebben a felfogásban a teológia és a természettudomány határkérdése.

A modern filozófia — főként Kant és Hegel óta — nem szigeteli el a megismerő alanyt a megismert tárgytól. E filozófia szerint — ami feltehetően közelebb áll a szentíráshoz, mint a tárgyi-dologi nézőpontú arisztotelészi filozófia — a csoda a teológia és a történelem — s nem a természet tudomány — határkérdése. E kétféle szemlélet azonban nem zárja ki okvetlenül egymást. A csoda elgondolható úgy is, hogy Isten eleve betáplálta abba a nagy computerbe, amit természetnek mondunk. Hiszen alaposabban átgondolva nem ellenkezik egy csoda sem a természet törvényeivel: az élet inkább természeti törvény, mint a halál, az egészség inkább, mint a betegség, az emberi sors értelmes mintája inkább, mint a káosz és a zűrzavar. A csoda tárgyi oldalról nézve is élet, egészség és üdvösség olyankor is, amikor az életnek és üdvösségnek vajmi csekély a valószínűsége. Nyugodtan tekinthető úgy, mint az egvébként rendkívül kicsiny valószínűségű esemény egyszeri bekövetkezése, amihez igazán nincs szükség a természeti törvények felfüggesztésére, hanem csupán az esemény feltételeinek előzetes betáplálására. Mert

végül is mit tudhatunk Istennek és a természeti törvényeknek a kapcsolatáról? Bármelyik oldalról is nézzük a csodát, az egyetlen biztos, hogy itt hatalmas erők jönnek mozgásba az emberért és üdvéért.

Körülbelül ennyi lenne az, amit a felvetett kérdésekre mondhatok. Lehet, hogy nem teljesen kielégítő és nem is egészen megnyugtató. Aki azonban nem kívülről szemléli az egyházban végbe menő szellemi erjedést, hanem benne él, az ma még nem próbálkozhat patent megoldásokkal. Nem tehet mást, mint-hogy szívének és szellemének azzal a legvégső szenvedélyével kutat és keres, amelyre feltette egész életét. És átéli a mai hívők minden gyötrelmét: „Ki gyöngé, hogy én gyöngé ne volnék? Ki botrányozik meg, hogy én ne égnék” (2 Kor 11. 29). Úgy vagyunk a csodával is, mint hitünk egyéb titkaival. Semmi sem kényszerít arra, hogy elfogadjuk, sem arra, hogy tagadiuk. Aki azonban bízik a lét alapvető értelmességében: aki az értelmességet többre tartja az értelmetlenségénél, a rendet a zűrzavarnál, az életet a halálnál, azt nem akadályozza meg semmiféle logikai kényszer vagy intellektuális tisztesség abban, hogy megvallja Isten nagy tetteit az ember üdvéért.

NYÍRI TAMÁS

A K I S Ú T

KERESZTÉNYEK EGYMÁS MELLETT

Az élet alakította ki azt a helyzetünket, hogy különböző keresztény közösségekben éljünk egymás mellett. Ez a történelmi adottság nem alakulhatott ki az Isten akaratától függetlenül. Isten akarata pedig az, hogy minden ilyen helyzetben feladatot bizzon ránk. Feladatunk: hogy meghatározzuk magatartásunkat a különféle keresztény testvéreinkkel szemben. Tekintsünk egymásra igazságunk, vagy vélt igazságunk felfuvalkodott önértékeléssel? Építsünk egyre nagyobb válaszfalat a lenézés, megvetés és más emberi gonoszság botrányköveiből? Szigeteljük el magunkat egymástól az esetleg hamis biztonságérzet fellegrárába? Nem. Figyeljünk inkább tanítómesterünkre: Jézus Krisztusra. Tanuljunk tőle, s alakítsuk magatartásunkat az ő lelkületéhez.

Jézusnak „keresztül kellett mennie Szamárián” (Jn 4. 4.), amikor elhagyta Judeát és Galilea felé tartott. Nem kerülte el a félig pogány nép földjét, sőt „fáradtan leült a kúthoz” (Jn 4. 6.), és beszélgetni kezdett a samáriai asszonnyal. Ez a magatartás egyáltalán nem volt természetes sem a zsidók, sem a samáriaiak szemében. A kétféle vallásos közösség ugyanis ádáz gyűlölettel volt egymással szemben. Szégyent és gyalázatot vont maga után, ha egy zsidó Szamaria területére lépett. Tisztátalanná vált, aki velük érintkezett. Jézus azonban fiamelmen kívül hagyta az évszázados gyűlölködést és emberi módon, barátságosan közeledett hozzájuk.

Hasonlítsuk össze ezt a szentírásban leírt helyzetet azzal a magatartással, ahogyan a különböző keresztények egy-

más mellett évszázadokon keresztül éltek. A történelem nálunk is az egymással szembeni ellentétet, megvetést igazolja. S ha Jézus szellemében szándékozunk eddigi magatartásunkat felülvizsgálni, akkor számunkra is Jézus viselkedése lesz a norma. Elindulunk egymás felé, leülünk egymás mellé és a személyes érintkezés közvetlen élményei alapján igyekszünk megismerni egymást, figyelmen kívül hagyva káros előítéleteinket, fölösleges gyanakvásainkat és megtévesztő indulatainkat, érzéseinket.

Beszélgetni kezdünk egymással, de nem a farizeusok és írástudók büszke öntudatával, nem keresünk alkalmat hasztalan vitakozásokra, amelyekből győztesen szeretnénk kikerülni. Nem az igazság teljes birtoklásának följényes öntudatával kezdünk párbeszédet, nem is azzal a gőgös törekvéssel, hogy a másik felet lebecsüljük, erőszakosan igyekezzük őt meggyőzni a magunk igazáról és saját tévedéseiről, vagyis a mindénáron való megtérítés szándékával. Jézus a példaképünk. Nála nyomát sem találjuk a büszke igazságtudatnak, pedig egyedül ő állíthatta magáról: „En vagyok az igazság...” — Jézusnál kényszerítő akaratot sem találunk. Szelíden hív: „Aki utánam akar jönni...” (Mt 16, 24.). Ő azt kívánja, hogy az ember szabadon döntsön. Jézus magatartása tárgyilagos, szelíd és alázatos. Elismeri a másik közösség vallásos értékeit: hogy ők is Ábrahám fiai, nem azonosíthatók a pogányokkal és tiszteltetreméltó hagyományokkal rendelkeznek.

Jézus kér is a samáriai asszonytól: „Adj innom...” (Jn 4, 7.). Ő töri meg a csendet, ő oldja fel a feszültséget. Nem fél megszólítani az idegent. Attól sem tart, hogy a zsidó vallás értelmében tisztátalanná válik, mert samáriai-val beszél, sőt vizet is kér tőle. Átvitt értelemben a keresztények szintén kérhetnek egymás vallási kincseiből, hiszen senki sem birtokolja kizárólagosan a Szentlélek kegyelmi működését és annak gyümölcseit. Az minden keresztény közösségnek közös kincse. „A Szentlélek ott fű, ahol akar.” Más keresztény testvéreinkben is eleven hit él, buzgó imák fakadnak lelkükből, áldozatos önmegtagadások kísérik jó törekvéseiket, erkölcsi életük az evangéliumi normák szerint alakul. Vallási életük fundamentuma maga Jézus Krisztus. (Vö. Mk 9, 38—41: „Aki az én nevemben csodát tesz, nem egyhamar fog szidalmazni engem. Aki nincs ellenünk, ve-

lünk van.”) Az ember nem lehet közömbös, nem állhat Krisztus és a gonosz szellemek között semleges magatartással. Aki nem áll a Sátán oldalán, az nincs Krisztus ellen, hanem az Ő oldalán áll, Benne hisz, Erte harcol a gonosz szellemek ellen.

Elismerjük keresztény testvéreink kegyelmi kincseit. Kérjük tőlük a Biblia átfogó ismeretét, a gyakori, mindennapi olvasását, a gyakorlati keresztény élet problémáiban történő alkalmazását, az isteni Ige odaadó szeretetét. Ha észrevesszük a másik fél értékeit, már maga ez a tény is lélektani feloldódást, bizalmat és lelki kitárulást eredményez. Ez a lélektani folyamat vezet be Jézus és a samáriai asszony esetében is az igazság közös keresését, amikor a közöttük fennálló legnagyobb ellentétéről: az Isten imádásának igazi helyéről kezdenek párbeszédet.

Jézus példája nyomán ezeken, a lélektani folyamatok után juthatunk el feladatunkhoz; a keresztények találkozásának valódi lényegéhez: az osztatlan igazság közös kereséséhez. A keresztények egymás közötti kapcsolata nem merülhet ki pusztán emberi, udvarias formaságokban. Azok csupán előkészítik a lényeget: az Isten igazságának érdek nélküli keresését. Nincs arról szó, hogy a kinyilatkoztatott igazságból bármitt is feladjunk. Az sem lehet célunk, hogy csak közösen vallott tanításokról beszéljünk. Isten igazsága nem lehet alku tárgya. Óvakodnunk kell azok elhomályosításától, kevésbé szabatos megfogalmazásától. Keresztények találkozásának végleges feladata, hogy a kinyilatkoztatott igazságot a maga teljességében keressük és meg is találjuk.

„A lélek ugyan kész...”, mégis nehéz változtatnunk megcsontosodott magatartásunkon. Belátjuk, hogy a keresztények egymás közötti magatartásának mintaképe Jézus magatartása, de a múlt, a hagyomány, a szokás, a belső keménység, gőg, akadályozza annak követését. Ezért a „mindeneket magához vonzó” Üdvözítőnkhez fordulunk könyörgésünkkel, hogy „ami embernél lehetetlen, az Istennél lehetséges”-sé váljon.

Önts lelkünkbe, Uram, egymás iránti megértést, türelmet és kölcsönös szeretetet. Döntsd le a közöttünk fennálló válaszfalat, tüntesd el a gőg hegyeit. Közeledjünk egymás felé a kölcsönös megbecsülés lelkületével és a teljes kinyilatkoztatott igazság alázatos felismerésének vágyával.

MIKLÓS DEZSŐ

NAPLÓ

A PÁPA ÉS A PÜSPÖKÖK KÖZÖS IMÁJA A SZINODUS BEFEJEZÉSEKOR

Urunk, örök Pásztorunk, Te Anyaszentegyházadat azért alapítottad, hogy el nem merülve a múlt időben, Fiaidnak, Üdvözítőinknek a jelenben is hatékony erejét és küldetését árássza szét a világban. Aldunk Téged és halát adunk Neked: Te ugyanis Egyházadat, az igazság oszlopát és alapját, oly csodálatos módon alkottad meg, hogy az apostolok testületére támaszkodik, és Szent Péterre, az apostolok fejére, magára a szegletköre, Jézus Krisztusra épül.

Halát adunk Neked a Vigasztaló, szíveket megvilágító és minden igazságra tanító Szentlélek munkájáért, ki Egyházadat élteni és fölizsítja. Főként azokért az adományokért mondunk köszönetet, melyekkel Ő e szinodus résztvevőinek lelkét betöltötte. Emlékezzél meg, Urunk, mindarról a nagylelkűségről és kölcsönös bizalomról, méltányosságról és megfontoltságról, frisseségről és merészségről, mely írásaikban, gyűléseikben, beszédükben és hallgatásukban található.

Magasztos és szeretettel teljes tervedbe betekintve, mélyebben kezdtük megvizsgálni azt a közösséget, mely a püspöki testület valamennyi tagját az egység, a szeretet és a béke kötelékében Péter utódjához fűzi.

Urunk, segítsd és támogasd a még annyira szükséges teológiai kutatást, az egyesek és a többek által fölvetett kezdeményezéseket, a kölcsönös segítségnyújtás gondolatának állandósulását, a testvéri megbecsülés ápolását, az Isten Népeinek hatékonyabb szolgálatára való közös erőfeszítést, hogy szereteted titka minél fényesebben ragyogjon föl: „mert Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökkön örökké” Amen.

AZ OLVASÓ NAPLÓJA

Aki szemlénket hónapról hónapra figyelemmel kíséri, láthatja, hogy benne csak magyar, vagy — ritkábban — magyarra fordított művekkel foglalkozunk. Most, kivételesen, mégis eltérünk a szokástól. Hogy miért, ezt nyilván eléggé indokolja a könyv címe; magyar szerzőknek a magyar egyházi és vallási helyzettel foglalkozó munkájáról van szó. Mégpedig nemcsak helyzetképről, hanem többről is: az első összefoglaló igényű vallásszociológiai kísérletről.*

Annak minden nehézségével és szükségzerű hiányosságaival. Ezeket — a nehézségeket is, a hiányosságokat is — a szerzők világosan látják. Az utolsó alaposabb egyházi statisztika — mondják az előszóban — 1929-ből való, tehát negyvenéves, vagyis mindenestül elavult; éppen ezért teljes, átfogó képet adniuk nem lehet, bármilyen izgal-

mas lenne is egy olyan, a mai magyarországi egyházi helyzet jobb megértését előmozdító helyzetelemzés, amely az időközben bekövetkezett alapvető társadalmi és gazdasági változások, meg a velük járó szekularizáció figyelembevételével történnék. Ehhez, sajnos, nem állt rendelkezésükre kellő anyag és adat; éppen ezért, szívesen vesznek minden ösztönzést, kiegészítést és helyreigazítást. Megadják egy ilyen „dialógusnak” a lehetőségét is, mint-hogy könyvüket nem holmi „hidegháborús” dokumentumnak szánták, hanem „a lehető legteljesebb tárgyilagosságra” törekedtek, távol mindenféle politikai szándéktól, és „tisztán egyházi feladatok érdekét” tartva szemük előtt.

Kollektív munka esetében ez nem könnyű, hiszen már magát ezt a „tisztán egyházi feladatot” és érdeket is ki-ki a

* Emmerich András — Julius Morel: Bilanz des ungarischen Katholizismus Kirche und Gesellschaft in Dokumenten, Zahlen und Analysen, Heimatwerk-Verlag, München, 1969.

saját szempontjából értelmezheti. De gyanakvásnak, „odamondogatásnak”, annak a hol triumfáló, hol „fejreolvasó”, rosszabb esetben tényeket felremagyarázó „bezzeg” tónusnak, amely eleve lehetetlenné és értelmetlenné tesz minden párbeszédet, itt nincs, vagy csak alig-alig van nyoma. Sőt abból, ahogyan bizonyos kérdéseket kezelnek, tényszerűen és mindenféle propagandisztikus szándéktól mentesen tárgyalnak, vagy éppen csak említene, nyilván kivehető az a — körülményeik közt talán nem is mindig könnyen megvalósítható — szándék, hogy valóban „a lehető legtárgyilagosabbak” legyenek, és ne ilyen vagy amolyan politikai törekvést szolgáljanak — akarva, vagy akaratlanul —, hanem a jobb és tárgyilagossabb tudományos megismeréshez járuljanak hozzá. Ezért aztán nem a szavak, hanem a mű alapján lehet komolyan vennünk az előző már idézett fölhívását a — jó lélekkel fogadott — kiegészítésre, ösztönzésre, sőt korrekcióra. És ha ennél kevesebb is: ezért ad módot a munka a hozzászólásra és kérdések fölvetésére, amiből szerencsés esetben egyszer majd a kérdések megvitatása, s a vitás kérdések tisztázása lehet.

A vallási helyzetet igazában megérteni a társadalmi nélkül, és a társadalmat a gazdasági nélkül aligha lehet. Ezt a könyv szerzői is tudják. Viszont vallásszociológiát sem lehet csinálni általános társadalmi kép nélkül. Adnak tehát olyat, amilyet tudnak; statisztikai adataiban többé-kevésbé megfelelő, „értelmezéseiben” már nemegyszer vitathatót. Illetve, érzésünk szerint, kissé megkésettet. Persze minden könyvnek megvan a maga „átfutási ideje”; a társadalom állandó mozgás, a szociológiai fölvétel pedig rögzít, és mire nyilvánosságra kerül, már részben el is avult. Hát még ha nem úgy készül, vagy készülhet, hogy aki a fölvetést készíti, valóban az élő test ütőerén tartja a kezét! Csak egy-két kiragadott példát erre. A 37. lapon kezdődik „a magyar társadalom sajátos szociológiai aspektusainak” seregszemléje; szinte minden fejezete mellé kérdőjelek kívánczik a margóra, vagy legalább az a megjegyzés, hogy nyolc, esetleg hat éve így lehetett, részben így is volt, ma azonban már nincs így, és mindez nem jellemző a kép és „hangulat” egészére. A néhány mondat az irodalmi helyzetről a maga bizalmatlan-nak tetsző tartózkodásával éppúgy nem fedli a mai valóságot (amikor már rég

nem „mind számosabban megjelenő külföldi szerzőkről” van szó, hanem arról, hogy többé-kevésbé minden megjelenhet és meg is jelenik, ami nem nyílt „anti-politika” a fennálló rendszer ellen, s ami irodalmi érték), mint ahogy nem fedi véleményünk szerint a filmről szóló kurta kis részlet végkövetkeztetése sem, amely szerint „a magyar filmművészet átlagos színvonala mindenesetre elmarad a nyugat-európai mögött”. Itt, ilyesmiben szemlátomást kiütközik az adatgyűjtés „elkorszerűlenedése”; és — következőképp — a rá épített vélemény vitathatósága.

Pár lappal később (40. 1.) esik szó a turizmusról és „humán-relációkról”; ennek végkövetkeztetése is fölöttébb kérdéses. Ez is olyasmi — ezek a „humán-relációk” —, amit csak a konkrét tapasztalás útján lehet megérteni. Lehet, hogy vannak fanyar látogatók, akik végül is azt vonják le maguknak élményül és tanulsággul, amit a könyvben ennek a fejezetnek a szerzője, és egy-egy kurta látogatás kedvező benyomásai (esetleg manipulációi) „egy időre elfeledtetik velük azt a politikai és gazdasági szakadékokat, amely korábbi hazájuktól elválasztja őket”. De legalább annyian, ha ugyan nem jóval többen vannak azok, akik — külföldön élő magyarok, és nem magyar külföldiek — a kurta felejtés helyett azzal az élménnyel térnek haza, majd térnek újra vissza látogatóba, hogy itt is éppúgy emberek élnek, mint „ott”, s itt éppúgy nem fenéki tejfő az élet, mint „ott”, viszont vannak közös, emberi dolgaink, érzéseink, törekvéseink, s ezek minden „politikai és gazdasági szakadék” ellenére, vagy fölött össze-kötnek, ha ugyan ilyen „szakadék” az emberi érintkezés gyakorlatában egyáltalán élesen észlelhető. Mindenesetre sokkal kevésbé, mint amennyire „ideológiailag” látszik.

Kiragadott példák ezek, de talán jellemzőek arra, hogy a valóságot hitelesen, adekvát módon végül is csak magában a valóságban lehet észlelni, és nem a valóságon kívül. Ha kívülről nézem és mérem, bármilyen tárgyilagosan is, egy lényeges tényező öhatatlanul kimarad: a valóság élő mozgása. Nagyon finom és érzékeny statisztikai műszerek kellenek ahhoz, hogy ezt a mozgást, ennek a hőfokát, benső erőit vagy tunyaságait, feszültségeit vagy kohézióját érzékelni tudjuk. S itt épp ezek az „imponderabiliák” nem kerülhetek a mérleg serpenyőjébe.

Pedig a szerzők, elsősorban a címlapon szereplő *Julius Morel* és *Emmerich András* minden tőlük telhetőt megtettek a minél hitelesebb és közvetlenebb tapasztalás érdekében. Tanulmányuk, egy kérdőíves vizsgálat alapján, az *Egyház a Zsinat után*, próbálta, amennyire lehet, pótolni a közvetlen, „helyszíni” tapasztalás hiányát; de így szükségszerűen ki voltak szolgáltatva a turisztika véletleneinek. Eredményeiket maguk sem tekintik teljeseknek. véglegeseknek. A módszer: hogy külföldre látogató magyarokat interjúvolnak meg, bonyolult kérdésrendszer alapján, a tárgyilagos ismeretszerzés igényével — ez a módszer, ha adott körülmények közt a leghasznavehetőbb is, kielégítőnek aligha tartható (ők maguk sem tartják annak), s eredményei leeföljebb megközelítőek lehetnek. Így sincsenek tanulság nélkül. Mindenesetre kiegészítendő, és nemcsak „síkban”, hanem mélységben, történelmileg is. Vagyis, ha megállapítom, hogy „ez van ma”, akkor föl kell tennem a következő kérdést is: miért van ez és így? S itt a szokványos válaszokkal aligha érhetiük be. A magyar egyház mai struktúrája mögött ott kell látnom a tegnapi egyház struktúráját, és nemcsak statisztikailag. A statisztikai összevetésekből (ennyi volt, s ma ennyi van) kiolvashatom a veszteséget, de nem olvashatom ki a veszteséshől származó *nyereséget*. Ki lehet indulni abból, hogy negyven vagy ötven évvel ezelőtt a magyar katolikus egyház ezzel és azzal rendelkezett, ilyen és olyan szervezetei voltak; és ki lehet indulni abból, hogy — miért, miért nem: más kérdés — egy összeomlástól kilábalva ma ideig és ideig jutottunk. A két szempontból természetesen merőben ellentétes következtésekre lehet jutni. Nem vitatom, hogy lehet *úgy* nézni a dolgokat: a veszteségek szemüvegén át. Miért is vitatnám? Aki veszített, és megrögződik a veszteségben, nem mindig képes rá, hogy letegye a veszteség szemüvegét. De lehet a dolgokat *így* is nézni (ahogyan *ma* és *itt* azok nézik, akik immár minden társadalmi előny kilátása nélkül, egvedül hitből és személetes döntéshől valósságok): azt nézve, ami az *ancien régime* sáros, a kelletnél látványosabb összeomlása után mégiscsak fölényült és ma is épül, most már nem látványo-

san, de alighanem annál mélyebben. S hol lehet ezt másként lemérni, mint ott, ahol *de facto* épül és él?

Mindezzel korántsem azt mondtam, hogy a *Bilanz* a veszteségek szemüvegén át nézné és mérlegelné azt, ami van. Nem a veszteségek szemüvegén át, és nem is a veszteség indulatával nézi. Csak éppen kissé távolabbról, sem-hogy mindenben hiteles lehetne. A hitelessé tevés viszont elsősorban a mi dolgunk: azoké, akik az élet melegét és lüktetését is érzéklni és tapintani tudjuk. Vallásszociológiánk még sok mindennel adós. Megtörtént a magyar falu nagy gazdasági-társadalmi átalakulása; próbáltuk lemérni, mit jelent ez a vál-lásosság, a vallási élet számára? Meg-jelent a faluban a gép, elfűjt egy egész szemléletet; próbáltuk lemérni, hogy a tradicionális vallásos világkép és világ-érzés átalakult-e, vagy született-e a helyén új és „modern”? Próbáltuk konkrétan megvizsgálni, immár a *Zsinat* szellemében, hogy mit vár ma a hívó a paptól, és viszont, mit a pap a hívótól? Próbáltuk megvizsgálni, ismét csak a *Zsinat* után, mennyi a „magyar vál-lásosságban” az, ami a *Zsinattal* szemben konzervatívnak mondható, s mennyi, ami zsinati értelemben haladó? Próbáltunk mi magunk a lehetőségeinkhez képest olyan és annyi objektív adatot és anyagot prezentálni, amire egy *Bilanz* hite-lesebben támaszkodhatott volna, mint a maga jószándékú, de kérdéses turisz-tikai adatgyűjtésére, s amire becsületes tárgyilagosságra törekvésében föltehető-leg támaszkodott is volna, ha van?

Minket elsősorban a saját hiánya-inkra és mulasztásainkra eszméltet rá ez a könyv. Arra, hogy elmaradtunk a már csak tudományos helyzetüknél fogva is kedvezőtlenebb körülmények közt, mert az anyagtól távol dolgozó, külföldön élő magyar vallásszociológu-sok mögött; mint ahogy elmaradtunk a marxista vallásszociológia mögött is. Pedig arra, hogy ennék is, annak is a tényeket prezentáljuk, mi lennénk még-iscsak a hivatottak. Hiába mondjuk, hogy a *Bilanz* ebben vagy abban téved, vagy hogy a marxista vallásszociológia ezt vagy azt nem autentikusan látja, ha mi magunk modern vizsgálatok objek-tív tényanyagával nem járulunk hozzá a tudományos korrekció lehetőségéhez.

RÓNAY GYÖRGY

Az élet és a halál annyira végérvényes és könnyörtelen, hogy semmiképp sem lehet véletlen.

Ch a p l i n

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

A romantikus színház érzelmi túlfokozottsága, a meiningenizmus túlsúlyolt látványossága, a naturalizmus végletes puritanizmusa után az ún. polgári realizmus megjelenése a nyugat-európai színpadokon, úgy tűnt, valóban a korszerű színházat jelenti. Hevesi Sándor benne látta a színpadi illúzió valóságos megteremtőjét, s olyan kitűnő színházi emberek, mint G. B. Shaw, többre tartották Ibsent még Shakespeare-nél is. Ma már mosolygunk Shaw e megállapításán, mégis érdemes rajta elgondolkoznunk: nem egy harmadrangú kritikus melléfogásáról van szó, hanem egy korszak „tévedéséről”, ami épp ezért aligha nevezhető egyszerűen tévedésnek. Az ibseni realizmusnak valóban revelatív ereje volt, mert felismerte, hogy a színháznak, a színpadi konfliktusnak a valóság lényegi összefüggését kell megragadnia. A megoldással mégis adós maradt ez a polgári színház, mert többnyire nem tudott eleget tenni e fenti felismerésnek. Az ellentmondás természetesen már a kor ellentmondása: Strindberget, Ibsent, Shaw-ot, O'Neill-t olyan világnézeti, filozófiai, pszichológiai problémák izgatták, határozták meg, amelyeknél tovább kellett lépnie a korszerű színház alkotóinak. S e további lépés — bár lényegileg az ő nyomukon történt — radikális változást hozott az európai, s az Európán túli (elsősorban az amerikai) színház fejlődésében, s ezért tűnnek ezek a művek ma már porosnak, avultaknak. A mai színházi alkotóban mégis felmerül a kérdés, hogy ezt a fajta polgári drámát, amely időben még oly közel esik hozzánk, hogyan lehetne élő és ható művészetként színpadra állítani, úgy, hogy azt mi, mai nézők valóban magunkénak érezzük. Az elmúlt évek során nem egy olyan inszcenirozással találkozhattunk, amelyek egyszerűen felújításnak tekinthetők: ezek az előadások szinte kivétel nélkül adósak maradtak az igazi színházi élménnyel.

Az idei évad elején két olyan vállalkozást is láthatunk, amelyek a sajátos, egyéni rendezői értelmezés igényével léptek fel, így keresve választ a fentebb vázolt kérdésre. A Vigszínház Ibsen „Solness építőmester”-ét mutatta be Várkonyi Zoltán rendezésében, a Debreceni Csokonai Színház pedig O'Neill „Hosszú út az éjszakába” című drámáját, melyet Ruszt József rendezett. S bár általános vélemény, hogy fővárosi

színházszásunk magasabb szinten áll, mint a vidéki; ezúttal a debreceniek (úgy tűnik, jelenleg legerősebb vidéki színházunk ez) sokkal rangosabb produkciót nyújtottak a fővárosiaknál. Mert — egy kis szójátékkal élve — a Vigszínház előadása, ha magasabb szinten is, de valóban csak áll; a Csokonai Színház produkcióját viszont mindenekelőtt az jellemzi, hogy dinamikus, élő színházat teremtettek. S hogy mennyire így van, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy Várkonyi épp azt az Ibsen-darabot vitte színpadra, mely a leginkább megfeleltet a modern színház követelményeinek, azaz magában a darabban igen sok dinamizmus rejlik, míg az O'Neill-darab iszonyúan súlyos, alig mozgatható drámai mű.

A „Solness építőmester” az öregedő alkotó és a fiatal nemzedék összezapásának drámája: Solness építőmester, aki kemény és kíméletlen harc után szerzte meg rangját és dicsőségét, amikor megérzi, hogy ereje lankad, s hogy az ajtón a fiatalok több tehetséggel és energiával kopogtatnak, ösztönös, vad „létfenntartási” küzdelembe sodródik. Amíg arról van szó, hogy Ragnarnak, a fiatal építésznek nem ad munkát, amíg Ragnart is, menyasszonyát is kiszolgáltathatja saját magának, amíg tehát a fiatalok mint ellenfelek jelennek meg a drámában, addig Solness eszeveszett hadakozása minden reménytelensége ellenére sem alaptalan; amikor azonban feltűnik Hilda, ez a bájos és erőszakos falusi lány, aki Solnessen tíz évvel ezelőtti ígéretét kéri számon (ti., hogy „hercegnővé” tegye), amikor tehát a fiatalság a szerelem és a bizalom jogán azt követeli Solnessstől, hogy legyen az, aminek még mindig tartja magát, a régi nagy Solness, aki a templom tornyára maga tűzte ki a koszorút, akkor Solnessen beteljesül a tragédia: ismét elindul, fel is jut a torony csúcsára, kitűzi a koszorút, ekkor azonban megszédül és lezuhan. A drámában minden szónak és minden utalásnak egyszerre valóságos és szimbolikus jelentése van, annyira, hogy Brandes és a francia kritikusok közt a múlt század végén hosszú vita folyt, hogy a torony létezik-e egyáltalán, vagy csak jelképes. Ma már jól érezzük az ilyen viták meddőségét: mai szemléletünk szerint a valóságos toronyban sem az a lényeges, hogy valóságos, hanem az, amit kifejez. Ibsen ezúttal valóban előre mutat

az új színházra (minden drámája közül talán ebben a leginkább), amikor el-mossa a határt a torony valóságos lé-tezése és jelképes volta közt: a torony drámai lényegéről akar beszélni, amit a maga korában se a naturalisták, se a szimbolisták nem tudtak megérteni.

De vajon Várkonyi Zoltán megérti-e? A bemutatóra írt rövid előzetesében, melynek a „Nem poros” címet adta, többek közt megállapítja: „Ibsen körül általában valami fölösleges köd és misztika lebeg... Mostani előadásunk szá-n-dékai között az első és leghatározottabb, hogy a mai nézőhöz hozzuk közel Ib-sent...” Nos ez utóbbi aligha sikerült Várkonyi Zoltánnak, mégpedig azért nem, mert rendezésében a „Solness épí-tőmester” a legrosszabb várakozásnál is porosabbnak bizonyul. Rendezése alapvető félreértésből született: épp azt írtotta ki az Ibsen-drámából, ami annak életet, dinamizmust kölcsönöz, azt, ami valóban közel hozza a mai nézőhöz, azt, ami nagy alkotássá teszi. Az előbb a torony drámai lényegéről szoltunk, de ez valamiképp az egész darabra, a mű minden percére érvényes: az egyes szavak pontos és mégis megfoghatatlanul többértelmű összefüggésben vannak egymással, egyszerre valóságosak és szimbolikusak, a dráma állandóan több szinten és állandó egymásra hatásokban játszódik, annyira, hogy ebből a „nyersanyagból” egy olyan rendező, aki Albee és Pinter drámáin nevelkedett, igen izgalmas és korszerű előadást te-re-mthetett volna. Várkonyi ellenben kiírtja a „fölszemes misztikát”, azaz a dráma összefüggéseit, jobb híján ön-életrajzi történetnek tekinti a darabot (említett előzetesét azzal kezdi, hogy az idős drámairól és a 18 éves Bordach Emilia szerelméről szól), azt őrizve meg Ibsenből, amit „bevezetőül a korszak „tévedésének” neveztünk: a dráma na-turalisztikus szintjét.

A színészek „odaadón” szolgálják e rendezői koncepciót: jó nevű színészek már-már elviselhetetlenül rosszul ját-szanak ebben a darabban. Básti Lajos Solness szerepében egy percig sem tud természetes hangot találni, s amíg a szö-vegét elmondja, egyetlen olyan pillana-ta sincs, melyben úgy éreznék, hogy ez a dráma az övé is. A Hildát alakító Béres Ilona még rajta is túlszár mester-terkéltségben, ötlettel és energiával úgyiszlóván csak az első felvonás végét bírja, amikor váratlanul berobban Sol-ness otthonába. Deák Sándor nagy ru-tinnal karikíroz, Zách János ugyanezt teszi valamivel magasabb szinten, Pap Éva (Ragnar menyasszonya) megpróbál

egy kis finomságot és lírát vinni a já-tékba, Tahi Tóth László (Ragnar) egy kis dinamizmust, ők ketten azonban túl je-lentéktelen funkciót töltenek be ahhoz, hogy megváltoztassák a játék jellegét.

Merőben más élményt nyújtott O'Neill „Hosszú út az éjszakába” című drámájának debreceni előadása. O'Neill drámája inkább önéletrajzi jellegű, mint az ibseni mű, szinte szó szerint ír-ta meg a családi tragédiát akkor — ahogy ez a mű elé írt ajánlásából is kiderül —, amikor már kiemelkedett belőle. Ruszt József mégsem az önélet-rajzi motívumokra helyezte a hang-súlyt, hanem a drámai lényegre, s me-részen, de jó érzékkel kiírtotta a ha-talmas terjedelmű műből mindazt, ami-nek nem volt közvetlen, szerves kap-csolata a dráma magjával. A darab tör-ténése mindössze annyi, hogy az elvo-nókúráról hazatért anya ismét rászó-kik a morfiúra, s a kisebbik fiúról, Edmundról kiderül, hogy tudóba-jos, s valamennyiükről — James Tyrone-ról, a lezüllött vidéki színész apáról, Mary-ről, a morfinista anyáról csakúgy, mint két fiúkról James-ről és Edmundról —, hogy valahol nagyon mélyen elrontották az életüket. Talán azzal, hogy a valósággal, bukásaikkal, bűneikkel való szembené-zés elől mindig álmaik világába mene-kültek, míg ez az álomba menekülő életforma meg nem öli őket.

Ruszt József valósággal kihúzza a ta-lajt színészei lába alól, amikor a „leg-szebb” monológokat kiírtja a darabból, s arra kényszeríti őket, hogy eljátsszák, azt, amit O'Neill megírt. Így lesz eb-ből a nagyon is könyvszagú drámából élő színház, de így kerülnek a színé-szek rendkívül kemény próbatétel elé. A próbatételt nem is állják ki va-lamennyien: az idősebb Tyrone-t játszó Gerbár Tibor kifejezetten erőtlensé; ru-tinos, sokszor igen hamisan ható gesz-tusait — csak az O'Neill-i szöveg men-ti meg. Olsavszky Éva alakítása igazi meglepetés: ez, a szerepéhez még némi-leg fiatal színész nő olyan belső játékra képes, ami minden percben autentikus színházi élményt nyújt: abban, ahogy a legapróbb momentumaiiban figyelem-mel kísérelhetjük arcán, gesztusaiban, rezzenéseiben a morfiú terhódítását, sima arcának megkeseredett ráncosulá-sát, mintha csak a Básti Lajoséval el-lentétes színészi munkáról akarna pél-dát adni: Mary drámája valóban min-den momentumában az övé is. Talán csak az érettség hiányzik alakításából amit az öregség túlhangsúlyozásával

próbál pótolni. Csakhogy itt nem annyira életkori, mint valamiféle belső érettségről van szó. A legjobban az Edmundot játszó Dózsa László oldotta meg feladatát: megszenvedett, megérelt alakítás ez, mely ellentmond a szerep kísértéseinek. A látványosság helyett azt ragadja meg, ami Edmund lelkében történik, a fizikai összetörés is csak annyiban érdekes számára, amennyiben az a belső összeomlás jelképes kifejezője lesz. S a dráma legforróbb percei azok, ahol Edmund és Mary egymásra tekintenek: indulatok, szenvedélyek, gyötrő és tisztító erejű érzelmek hatják

át a színpad légkörét. Ugy tűnik, ezek a pillanatok tükrözik a leginkább a rendező Ruszt József elképzeléseit is. Az idősebb testvért játszó Kóti Árpád szuggesztív és érzelmileg átfűtött alakításából hiányzik a visszafogottság: a dráma során mindjobban átengedi magát a lázasság állapotának, s ezért nincs a játéknak saját sugárzása. Ami viszont dicséretére válik: az együttesben mindig kitűnő partner, s ez azt is jelenti, hogy nem egy olyan jelenet van, amikor jelesen vizsgálják.

PÁLYI ANDRÁS

KÉPZŐMŰVÉSZET

Székesfehérvári, budapesti és szentendrei kiállítások. A székesfehérvári Csók István Képtárban — a XX. század magyar festészetét és szobrászatát bemutató tárlatsorozat keretén belül — Szentendrei művészet címmel nyílt kiállítás novemberben, Körner Éva és K. Koválovsky Márta művészettörténészek rendezésében.

A képtár tágas emeleti helyiségében a szentendrei festészet kontsruktivista, szürrealista és nonfiguratív képviselőinek (Barcsay, Vajda Lajos, Ámos, Anna Margit, Bálint Endre, Szántó Piroska, Korniss, Vajda Júlia, Sikuta Gusztáv, Deim Pál) munkái kaptak helyet. Különösen impozáns volt Korniss Dezső festményeinek együttese, amely képet adott a mester valamennyi alkotói korszakáról. Hogy Korniss igen jó festő, eddig is tudott volt; a székesfehérvári kiállítás bebizonyította, hogy több mint jó művész: nagy festő...

A földszinten kaptak helyet azoknak a művészeknek (így Kmettynek, Czóbel Bélának, Paizs-Goebelnek) a munkái, akik bár fontos alakjai a szentendrei piktúrának, de távol állanak a Vajda Lajos kör szürrealisztikus-vizionárius szemléletétől.

Beszámolónk bármennyire is szükséges, méltánytalanság lenne említetlen hagynunk a nagy tehetségű, gazdag fantáziájú szobrász: Jakovits József szimbolikus-mitikus szellemű fa-reliefjeit és Körner Évának a Vajda-, Bálint-, Korniss-, Szántó Piroska képeken oly gyakran felbukkanó szentendrei motívumokról (görögkeleti templombelső, sírkövek, feszületek, háztetők, kapualjak stb.) készült remek fotóit, amelyek megérdemelnék, hogy sor kerüljön könyvalakban való kiadásukra.

*

Az angyalföldi József Attila Művelődési Központban egy idős festőnek, az 1892-ben született Barta Istvánnak kiállítását láttuk a közelmúltban. Az „idős” jelző azonban csak a művész életkorára érvényes; a hetvennyolcadik esztendejében járó Barta István szelleme friss, alkotóereje töretlen. A művész ma is új utakat keres, s képei — egy alkotói tapasztalatokban bővelkedő élet gyümölcsei — állják a versenyt fiatal nonfiguratív festőink munkáival.

A szentendrei Ferenczy Károly Múzeumban az elmúlt év őszén Kósza Sipa László fiatal festő pasztellfestményeivel és grafikáival találkoztunk. Kósza Sipos a művészettörténeti nevezetességgű kisváros poétikus és intim hangulatainak ihletett tolmácsolója. Képeinek szép címeket ad („Különös délután”, „Az éjjeliőr álma”, „Repülő város”, „Fekete vízió”, „Holdmadár”), de nemcsak a címek szépek: a képek is, — egy álmodozó művész halk, melankolikus vallomásai.

A Kósza Sipos-tárlattal egyidőben — a szentendrei kultúrotthonban — egy másik fiatal festőnk: Kovács Albert munkái kerültek bemutatásra. Kovács nagy igényességgel dolgozó, a magyar művészet avantgarde hagyományaihoz kapcsolódó művész. Színei, képfelületei érzékenyek, kulturáltak; legértebb, legemlékezetesebb munkái a „Régi város”, az „Hommage à Vajda” és a „Változatok egy témára”.

*

Lepold Antal, Fülep Lajos és Barcsay Jenő köszöntése. Ez év január 22-én tölti be élete 90-ik esztendejét a magyar művészettörténész és régészek neszтора, a bécsi Pázmáneum rektora,

Lepold Antal. Könyvei, értekezései, cikkei főként Esztergom történetével (s ezen belül mindenekelőtt a város művelődéstörténetével), a Főszékesegyházi Kincstárral, Esztergom régi látképeivel és ikonográfiai kérdésekkel foglalkoznak. Kapcsolatban állott Babits Mihállyal is, akit — a költő egészségi állapotának súlyosra fordulásakor — ő részesített feloldozásban.

Lepoldnak az esztergomi Keresztény Múzeum fejlesztése körüli érdemei is rendkívüliek; Csernoch bíboros-érsek állította őt — még a 10-es években — a régi magyar és itáliai festészet kincseinek sokaságát őrző művészeti gyűjtemény élére. Első teendői közé tartozott a primási képtár — Gerevich Tibor professzor közreműködésével történt — korszerű átrendezése. A továbbiakban a múzeum anyagának bővítésén, kiegészítésén munkálkodott, — akkora sikerrel, hogy prefektúrája alatt a festmény- és szoborállomány majdnem megkétszereződött. Meszlényi Antalnak a Vigilia 1969/9. számában közölt tanulmányából kiviláglik, hogy Simor János érsek és Ipolyi Arnold püspök után Lepold Antal tette a legtöbbet a Keresztény Múzeumért.

Jubileuma alkalmából tisztelettel és szeretettel köszöntjük a kiváló pap-tudóst, az esztergomi Keresztény Múzeum modernizálóját és gyarapítóját.

*

Fülep Lajos professzor, az 1885. januárjában született művészettörténész és művészettudós 85 éves. Társzerkesztője volt „A Szellem” című folyóiratnak, munkatársa a „Nyugat”-nak, az „Ars Uná”-nak és a „Válasz”-nak, tagja a tizes években fennállott „Vasárnapi Kör”-nek, amely a kor sok értékes íróját (Mannheim Károly, Antal Frigyes, Lukács György, Balázs Béla, Hauser Arnold stb.) tömörítette; írt több bölcséleti és irodalmi tanulmányt (ezek közül talán a Dantével és Nietzschevel foglalkozók a legbecsesebbek), s igen jelentős a képzőművészeti irodalom területén kifejtett tevékenysége is.

Cézanne-ról szóló írása, amely 1907-ben, alig pár hónappal (!) a mester halála után jelent meg, „Paul Cézanne művészete lényegének tökéletes megértését” (Bernáth Aurél) árulja el, „Az emlékezés a művészi alkotásban” (1911) a művészi tevékenység értelmi részének, a látott-tapasztalt jelenségek tudatos szelektálásának döntő fontosságát hangsúlyozza, „Magyar művészet” című könyve (1923) művészetünk nemzeti

jellegeről, az „egyetemes” és a „nemzeti” fogalmának korrelációjáról és „a nagy érdemekben gazdag impresszionizmus kiáltásáról” tartalmaz — mély filozófiai megalapozottságú — fejtegetéseket. Több mint hatvan esztendővel ezelőtt megjelent „Új művészi stílus” című traktátusának (1908) az a vegső megállapítása, hogy a múlt század második felének individualista művészete „nem lehet az utolsó lépése a művészetek fejlődésének útján”. A XIX. század „heterogén kultúráját” a XX. század „egységes, hatalmas, monumentális művészetének” kell felváltania. Ez az új művészet „mindenkihez szólna, mert benne mindenki megtalálna magát, s éppúgy magán viselné az örökkévalóság bélyegét, mint az egyiptomi vagy a görög művészet, a gótika vagy a renaissance”.

Fülep Lajos tanulmányait és cikkeit — amelyekből a fenti (a szerző esztétikai koncepciójáról valamilyen fogalmat nyújtó) sorokat idéztük — a magyar művészeti irodalomban megkülönböztetett hely illeti meg.

*

E napokban lesz hetven esztendő az 1900. január 14-én született Barcsay Jenő festő és grafikusművész, a budapesti Képzőművészeti Főiskola tanára, több — határainkon túl is nagy sikert aratott könyv („Művészeti anatómia”, „Ember és drapéria”, „Forma és tér”) szerzője. A szentendrei festészet egyik leg súlyosabb egyéniségének — aki már „korán kivált tehetségével és művészetének komolyságával nemzedéktársai közül” (Lyka) — egyszerű művészi értékeiről e folyóirat oldalain nem egy ízben megemlékeztünk, így ezúttal csupán Genthon István egy mondatára szeretnénk utalni. Genthon úgy jellemzi Ferenczy Károlyt, mint aki korában, a századfordulón „a Nagy Parlag rendszeres művelésében a legnagyobb szolgálatot tette azok közül, akik Magyarországon ecsetet vettek a kezükbe”. A művészeti közízlést, közszellemet pallérozó, a művészi tevékenység erkölcsi küldetésébe vetett hitet erősítő mesterekre nemcsak hatvan-hetven esztendővel ezelőtt — Ferenczy korában — volt nagy szükség, de napjainkban is. Szerencséje szellemi életünknek, hogy ma is vannak ilyen tisztult felfogású művészeink; a legszámottevőbb közöttük Barcsay Jenő, e „szerény és csendes képzőművészeti Kodály” (Perneczky Géza).

D. I.

ZENEI JEGYZETEK

(Oratóriumok, misék.) Händel és Mozart műveinek előadása volt az elmúlt időszak legörvendetesebb eseménye. Két hatalmas, fenséggel és optimizmussal zengő oratórium — a Judás Makkabeus az Erkel Színházban és a Messiás az AC Kapisztrán Kórusa és Zenekara előadásában —, két csodálatos vokális kompozíció: a Requiem a Bazilikában, a c-moll mise pedig a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a Rádiózenekari matiné-sorozat első előadásául. Két nagy karmesteregyéniség (Ferencsik János és Erdélyi Miklós) vezette „hivatásos együttesek” (a Budapesti Kórus és a Rádióénekkar) és két amatőr-együttes. Valami azonban közös volt e négy előadásban: a megszólaltatott remekművek mélyre hatoló szándéka és az áhítat, amely ott zeng Händel hatalmas műveiben is, s ott fénylik, hol fenséges fűgáikban, hol egy-egy tématorédekbe bújtatva Mozart kompozícióiban is. S mert az isteni világtrend felé forduló ember áhítatos érzéseit fogja össze mind a négy kompozíció s mert ez a gondolat hitelesen valósult meg mind a négy előadásban, az elmúlt időszak hangversenytermi és templomi előadásainak emlékeztétét alighanem sokáig őrizzük még.

Az oratórium és az opera voltaképp édestestvérek, mindkét műfajban a zenekartól és continuótól kísért énekhang viszi a főszerepet. Az oratórium talán akkor szakadt el a színpadtól, akkor vesztette el dekoratív elemeit, amikor Carissimi újításaként belépett a cselekménybe a narrátor (historicus), aki elbeszéli mindazt, amit addig eljátszottak, s a látványt a hang drámaiságával igyekszik helyettesíteni. A műfajnak alighanem az volt a legdőntőbb kérdése, sikerül-e a szentírás megfelelő helyeit, eseményeit dramatizálnia a szerzőnek, vagy meg kell-e elégednie képzeletével, esetleg az Acta Sanctorum megfelelő részleteivel. A kérdés ma Bach művészetében oldódik meg végérvényesen, a Tamás templom magányában ő alkotja meg az igazán mély, az emberi lélek titkait is feltáró műformát. Bachnál lép be az oratóriumba az egyén, akit ugyanúgy felmagasztalt az isteni áldozat, mint Händelnél a tömegeket. Händel művészete, egész zenei formálása inkább a tömegeké, ezért választja a bachi kidolgozottság helyett az olasz barokk színeit, s ezért válik a harmónia és a diadal tündökletes

mesterévé. Händelnél minden mozog, él, cselekszik, nem véletlen, hogy még az oratóriumok színi előadására is kísérletet tett, s ebben csak London püspökének közbelépése akadályozta meg.

Ami Bachnál a hangszeres zene, az Händelnél az emberi énekhang. Bachnak néhány tucat énekese van csupán, azokkal adhatja elő látomásait, Händelnél az énekkarban is tömegek harsogják az élet dicsőségét. Sosem ábrázolta Jézust, mint drámai személyt — Bachnál ő a középponti szereplő! —, a Messiás-ban is epikumá oláya mondja el születése és élete történetét. Nem tudott Jézus-központúan gondolkodni. Eszménye az emberközpontúság, legáltalmasabb bibliai hőseinek (Judás Makkabeus) oldalán is ott forr a tömeg, amely egyszerre mozgattja és kommentálja az eseményeket. A lírai elemeket szinte teljes egészén kiszűri művészetéből — egy-egy orgonaverseny, amelynek maga és vaksága lesz a „főszereplője”, kivétel —, csak drámaian, mozgásban, előrehaladásban, óriási építményekben tud alkotni és gondolkodni.

És ez már a Händel-oratóriumok előadási kérdéseire vezet. Nálunk inkább a haydni oratóriumok világából nyúlunk vissza Händelhez, így mindig ott kísért benne valami a későbbi századok szemlélődő karakteréből, és sohasem válik olyan fenséggé, hatalmasá, mint például egy angol együttes előadásában. Ezért is újszerűnek, megmondhatóknak éreztük Ferencsik János felfogását, aki a Judás Makkabeus drámai íveit, hatalmas kórustételeit és olaszos finomságát igyekezett minél erősebb fénybe állítani. Voltak ennek az előadásnak tündökletesen szép momentumai, például a zárókórus, vagy a híres győzelmi kórus megszólalása. Kár, hogy az énekes szólisták egy kivétellel korántsem olaszos hangszépséggel tündököltek. Ez az egy: Andor Éva, aki a magyar oratóriumkultusz következő nagy generációjának lehet tagja. Sándor Judit már csak pillanatokra villan fel — gyönyörű volt viszont kettőjük —, Bartha Alfonz ezúttal meglehetősen küzdött a szerep magasságaival, Fülöp Attila nem igazolta, hogy szerepét valóban neki kellett énekelnie, Begányi Ferenc pedig, noha nagy ígéret, még nem elég érett oratórium-énekes. Sajnos, évről évre ugyanahhoz a problémához jutunk: ha ezt vagy azt a szöveget nem az az énekes szólaltatja meg, máris

ingadozik az előadás, bármily szépek is részletei.

Az AC Kapisztrán Kórusának és Zenekarának előadásában a Messiás korántsem volt olyan nagyszerű, mint az Erkel Színház-i Júdás Makkabeus. Szólistáik azonban semmivel sem voltak rosszabbak, sőt... És ez önmagában elegendő volt az előadás „megemeléséhez”. Egyébként a budai ferencesek temploma nem túlságosan alkalmas oratórium-előadásra, s meggondolkoztató, nem kellene-e ennek a szűk kereteit már évtizedekkel ezelőtt kintőtt együttessel más szereplési alkalmat is biztosítani. Mint a heringek, zsúfolódnak össze a kóruson, s karmester legyen a talpán, aki ebben a kavargásban képes megteremteni a szólamok, hangszínek egyensúlyát. A Messiás persze így is mindig élmény! S hogy az előadásnak néhány nagy pillanata is akadt, az annak jelzése, hogy az AC Kapisztrán Kórus és Zenekara rövid megrázkódtatás után ismét újabb magaslatoz meg-hódítására indult. Érdemes volna a korábbi gyakorlat szerint új egyházzenei művek előadásával is megpróbálkozniok, mert erre immár évek óta hiába várunk.

Fehér László vezetésével mind igényesebb zenei munka folyik a Bazilikában. Ennek bizonyysága volt Mozart Requiemjének szép előadása. Mostanában sokszor kísért az az előadási gyakorlat, hogy a Requiem megszólaltatásakor is mindig újat akarnak mondani. Holott ez a mű — s vele néhány hasonlóan kimagasló remekmű — sokkal egyetemesebb távlatokba nyit, semhogy modernizálni kellene. A zeneköltő elbűcsűztatja benne a maga életét, s remegő kézzel ablakot nyit a másik életre, másik dimenzióra, melyet a hangokkal jóformán csak sejteni lehet. A sejtelem, a „lebegés” adja a Requiem igazi zenei tartalmát, és az az előadás, előadó közelíti meg helyesen, aki ezt akarja elsősorban ábrázolni. Fehér László érzésem szerint túl van már a hangokkal való küzdelmen — ezt minden karmesternek meg kell vívnia — és szerencsés érzéssel ábrázolja a művek valódi tartományát, azokat a lelki mélységeket, melyeknek a hangok csak tükröképei. Tőle is, együttesétől is jelentős fejlődést remélhetünk.

Kivételesen nagy pillanatokat szerzett Erdélyi Miklós — jelenleg legkitűnőbb Mozart-karmesterünk — a c-moll mise előadásával. Sokan — sajnos — úgy fogadták ezt az előadást, mint magyarországi bemutatót, s már ez is jelzi,

milyen hiányos még a nagy mesterekről alkotott képünk is. Hiszen a c-moll mise nemcsak Mozartnak, hanem a zeneirodalomnak is egyik legjelentősebb alkotása, annak a pillanatnak zenei megjelenítése, amikor a zenében találkozik két évszázad ihlete, Bach formateremtő művészléte és Mozart szinte hihetetlen emberi mélységekbe hatoló drámaisága. Ezért is olyan felejthetetlen a mise egy-egy fűgája, amely nemcsak a műforma, hanem a világszemlélet továbbélésének is jó példája. Csak a legnagyobb elismeréssel méltathatjuk e kivételes szépségű zenei délelőtti minden közreműködőjét, elsősorban pedig Erdélyi Miklóst, aki ismét olyat mondott el számunkra a zene nyelvén, amire a szavak nem mindig alkalmasak.

(LEMEZFIGYELŐ.) A Magyar Hang-lemezgyártó új felvételei között néhány világviszonylatban is figyelmet érdemlő akad. Mindenekelőtt Joseph Haydn op. 17. szám alatt összegyűjtött Hat vonósnégyesének megszólaltatása (Qualiton LPX 11382—84), nemcsak azért, mert a Tátrai-vonósnégyes már önmagában is a nemzetközi színvonalat képviseli, hanem mert e művek lemezfelvétele szinte hozzáférhetetlen. Az 1771-ben írt hat mű már az érett mester műhelyébe enged bepillantást, aki néhány tapogatózó kezdeménye után immár följényes biztonsággal beszéli ezt a műfajt is, s a négy koncertáló hangszeren bámulatos mély emberi vallomásokat is képes kifejezni. Erre utal, hogy a korábbi vonósnégyesekkel szemben ebben a sorozatban a zárótételek sokkal kidolgozottabbak, gazdagabb zenei anyagiak. A Tátrai-vonósnégyes ragyogó szépséggel szólaltatja meg az egész sorozatot, remekül érvényesül játéukban a lassú tételek puha finomsága, szinte csipkézett zeneisége, s mindenütt képesek egyszerre, egymás mellett érzékelni a zene és a mondanivaló gazdagságát is. Aligha könnyelmű jóslat, ha e lemeznek nagy sikert jósolunk.

Mint ahogy bizonyára sikeres lemez lesz a „Kodály Kórusművek” sorozat negyedik lemeze is (Hungaroton LPX 11409). Andor Ilona vezényeli rajta a század magyar zenetörténetében immár legendás hírnévre emelkedett leánykórusát, amely méltán vette fel Kodály Zoltán nevét. A lemezen a Hegyi éjszakák (I.—V.), Isten Kovácsa, Cu föl, lovam, Hajnövesztő, Süket sógor, Harangozó, Héja, Nyulacska, Katalinka, Gólyanóta, Zölderdőben, A csikó, Túrót eszik a cigány, Táncnóta, Jelenti ma-

gát Jézus, Karácsonyi pásztortánc és a Vejnemőjnen muzsikál című darabokat hallhatjuk, tehát Kodály gazdag humorát éppúgy megcsodálhatjuk, mint mélyre hatoló, igazságosztó szenvedélyét, s a természettel való azonosulásának képességét, amely a Hegyi éjszakákban más stíluskörben nyilvánul meg, mint Bartók nagy zenekari tételeiben, végeredményben azonban ugyanoda jut, amikor a romlatlannal való mély kapcsolatot gondolatát hangsúlyozza. Ragyogóan sikerült a népi mondókák megszólaltatása, a lemez csúcspontja azonban kétségtelenül a Hegyi éjszakák tolmácsolása.

A „Kortárs magyar zeneszerzők” sorozat új darabján (Hungaroton LPX 11 420) Petrovics Emil Jónás könyve című, Babits hatalmas versére komponált oratóriumát hallhatjuk, az új magyar zene e jelentős, bár itt-ott túlméretezett dokumentumát. Erdélyi Miklós vezényli az Állami Hangversenyzenekart és a Budapesti Kórust (melynek karigazgatója Forrai Miklós, amit jó lett volna a lemez címlapján is feltüntetni). Szólistaként Réti József, Palcsó Sándor, Palócz László és Útő Endre csatlakozik az együtteshez, amely rangos, szép előadásban tolmácsolja Petrovics alkotását. (A tasakon Würtz Ádám remek rajza szerepel Bánó Endre tervezésében. Ritka szerencsés telitalálat!)

A Német Demokratikus Köztársaság Kulturális és Tájékoztató Irodájának újdonságai közül két lemezre érdemes felfigyelnünk. Händel Dettingeni Te Deumát Helmut Koch vezényletével adták ki (Eterna 8 25 971). Ez a mű kétségtelenül nem a „nagy” alkotások közül való, a zeneköltő itt még nem lett rá igazi terrénúmrára, s talán ezért is érezzük magát a művet kicsit tartalmatlanul harsánynak. Miután azonban hangversenyteremben szinte soha nem hallani (a Rádiózenekar egyik matinéján adták elő régebben), s egyetlen tempói együttesünk tartja műsorán (a Liszt Ferenc Kórus és Zenekar), lemezfelvételét — s valóban remek felvétel — nagy örömmel fogadtuk, s a ritkaságnak kijáró megbecsüléssel őrizzük.

Ugyancsak kivételes ritkaság Schubert Három szonátájának lemezfelvétele is (Eterna 8 20 728), melyet Manfred Scherzer és a nálunk is jól ismert és nagyra becsült Amadeus Webersinke ad elő. Ezek a kis poétikus remekművek gyakran szerepelnek a házi hangversenyek műsorán, igazi mélységüket, tartalmukat, a zeneszerző életművében betöltött szerepüket azonban csak olyan valóban kitűnő előadásban nyerhetik el, mint e lemezen. Különösen emlékeztet a g-moll szonáta tartózkodó és mégis mélyenjáró tolmácsolása.

RÓNAY LÁSZLÓ

FILMEK VILÁGÁBÓL

Sirokkó (magyar—francia cinemascope). Írta: Hernádi Gyula; kép: Kende J.; zene: Vujcsics T.; rendező: Jancsó Miklós; főszereplők: J. Charrier, M. Vlady, E. Swann, Bánffy Gy.; Bujtor I.

A filmgyártás nagy beruházás igénye következtében egyelőre valamennyi művész közül a filmrendezők vannak a legnagyobb kutyaszorítóban. Technikai apparátus nélkül képtelenek „kifutni a formájukat”, a műszaki feltételek biztosítására tehát producerre van szükségük. Az anyagi függés gyakran művészeti szempontok figyelembevételére kényszeríti őket. Szerencsés esetben a producort nemesebb elképzelések is vezérlik, ha kívülről, úgy szerepe emlékeztet a mecénásra, de előfordul, mint a *Sirokkó* esetében, hogy maga is tevőlegesen részt vállal a filmben.

J. Charrier ki akart törni abból a „szépfíús” szerepkörből, melyben képes-

ségeit eddig kamatoztatta, s *Hernádi Jancsó* filmkoncepciójában talált magának megfelelő ugródeszkát ehhez; társfinanszírozója, s egyben főszereplője a *Sirokkónak*. A magyar rendező művei nyilván beváltják a számítását: valóban nem tartoznak a lapos szórakoztató termékek közé. *Jancsó* műveiben elsősorban nem valamilyen ismert eszmét hirdet, hanem általánosságban az ideológiát, mint olyat filmesíti meg, helyesebben ennek az elvont filozófiai fogalomnak a konkrét összetevőit, mint a hatalom, tekintély, megváltás-kényszer, manipuláció. A közeg tehát, melyben anyagát megtalálja, csak a végletes absztrakció módszerével közelíthető meg; ezért aztán az „ideológiai mozgást” ábrázoló filmjei eszközeikben is kegyetlenül kemények, és hiányzik belőlük a közvetlen kontemplatív-érzelmi

elem: az ábrázolás tárgya a maga ké-
pére formálja ezeket a műveket.

A francia színészre Jancsó ezúttal az
ideológiai lét két változatának egyikét
bízta rá; ennek a változatnak a szere-
pét egyedül kellett alakítania a másik
változatot képviselő színészekkel szem-
ben, s így vállára az összetettebb sze-
rep izgalmas, de nehéz feladata hárult.
Mindenesetre jóleső kikapcsolódás volt
látni az eszmék brutálisan kegyetlen
jancsó világában, ahol a gyilkos meg-
győződés és pusztító elkötelezettség sze-
di kiméletlenül áldozatait, egy ilyen,
Gérard Philipe szépségéhez hasonlí-
tható színészt, sajnos annak finom dina-
mizmusa nélkül, mert vonásai jórészt
változatlanok maradtak a filmen, s a
néző emlékezetében inkább szoborként
kiemelkedett a szerepből, semmint ösz-
szefonódott volna vele.

A *Sirokkó* ugyanis ugyanannak a do-
lognak két arcát mutatja meg: *Charrier*
az eszmeiség *a priori* tartalmát játszo-
ta, a mozgalom „idealista” változatát,
melyben a lángoló elkötelezettség nem
akar tudni megalkuvásról az elérendő
cél — a szabadság — érdekében, mely-
ben a belső hevület annyira tiszta,
annyira becsületes, annyira önfeláldozó,
hogy a napfényragyogású pályafutása
eredményeképp — ha akadálytalanul
végrehajtáná ámokfutását — nem ma-
radna már semmi emberi. Hogy a tiszta
elkötelezettségnek ez a fehér izzású ál-
lapota ne léphessen át elevenen a meg-
dicsőült örökkévalóságba, arról az esz-
me a *posteriori* tartalma gondoskodik a
filmben: a mozgalom „realistái” az in-
tézményesség fönntartása érdekében
feláldozzák a „szentet” (azaz a horvát
nacionalisták kiadják *Marko Lazar* —
alias *Charrier* — terroristát a jugo-
szláv kormánynak annak érdekében,
hogy magyarországi kiképzőbázisukat
fönntarthassák), azonban röviddel utá-
na már be is sorolják saját mítoszukba,
hogy nevével lelkesítsék a jövőbeni in-
tézmény-nemzedéket. Ebben a kompu-
ter-irgalmatlansággal kidolgozott film-
(és ideológia-) történetben a szerzők
személyes-szubjektív gesztussal könnyí-
tenek még a néző dolgán (egyébként is
meglepően érthető a filmjük): a két-
ségtelenül az igazságból kiinduló, etiku-
san anarchista filozófia képviselőjét, a
főhóst nemcsak az idealizmussal, hanem
az örület állapotával is azonosítják,
anélkül, hogy vetélytársainak machia-

vellizmusát, az örülség elpusztításá-
nak és későbbi szentté avatásának ir-
racionális embertelenségét egy jöttányi-
val is mentegetnék.

A néző ily módon leegyszerűsíthet, és
az örülség szükségszerű végétét ve-
heti tudomásul a kevésbé örültek kö-
zött, ha már végképp nincs kedve a to-
vábbi elvonatkoztatásokra... Így néz-
ve, a *Sirokkó Jancsó* leegyszerűsített ta-
nulmány filmje talán. Ebből a szempont-
ból szerencsés is *J. Charrier* gesztus-
szegény, a szépiús szerepkörből áthozott
arcjátéka: nem a romantikából örökölt
forgószemű eszelőst eleveníti meg, meg-
hamisítva az ilyen kliséfigurával a va-
lóságot, hanem a hétköznapi emberi
szépség arca mögül előlehelkedő té-
bolyt, a professzionista forradalmár-
nak a maga tökéletesnek vélt meggyő-
ződésbe vetett hitét, mely kizár min-
den más lehetőséget.

Jancsó nem törekszik arra, hogy akár
az egyik, akár a másik megjelenített fi-
lozófiai végtel radikalizmusát kiváltó
okokat, vagy a főhős esetleges nemessé-
gét részletezze; feleslegesnek tartja,
hogy a terror „jó” céljaival foglalkoz-
zék, ami egyben állásfoglalás is a ter-
ror ellen. A koprodukció, vagy a vi-
szonylag ismeretlen Duna-medencei té-
ma lehet az oka annak, hogy ez a film
az eddigiekhez képest beszédesebb; ke-
vesebb az elvont információtartalom,
jórészt hiányzik az aktualizált jelkép-
szerűség (hacsak a sivár, hideg téli
környezet és az eszme kegyetlenségé-
nek párhuzama nem az), alig van tar-
talmilag rejtett cselekményrészlet. Mind-
ez sebezhetőbbé is teszi ezt a művét,
úgy fest, mintha *Hernádi-Jancsó* gon-
dolattechnikájuknak csak a vázát adták
volna közre.

Mégis: minden egyes eddigi filmjé-
ben fölismerhető következetes filozófiai
vonala, kompozíciós technikájának tu-
datos folytonossága, visszatérő motívu-
mai, az azonos színészarc és szerepkör
megismétlődése, a hasonló képi rezo-
nanciák, a felvevőgépek ideges-ingerlé-
keny helyzetváltozásai (ahogy valóság-
gos képi gépfegyver-rövidsorozatokkal
futtatja végig kameráját a szereplőkön),
szövegkezelésének szűkmarkúsága tuda-
tosan megvalósított folytonosságról
tanúskodnak egy olyan kultúrterületen,
ahol különben a kontinuitás hiánya a
legfájdalmasabb.

UNGVÁRY RUDOLF

Meghalni oly természetes, mint megszületni.

B a c o n

RÁDIO MELLETT — KÉPERNYŐ ELŐTT

A közelmúltban megemlékeztek a nagy örmény költő, Hovanesz Tumanján születésének századik évfordulójáról. A Szovjet Kultúra Hetében összeállítást hallottunk szovjet írók és költők — Andrej Vozneszenszkij, Paul Eerik Rummó, Jevgenyij Jevtusenko, Alekszandr Tvardovszkij, Raszul Gamzatov, Joszif Nonesvili, Juliu Edlisz és Vaszilij Akszonov írásaiból, válogatás hangzott el több afrikai költő verseiből, az indónéz költészet klasszikus korszakából, megismerkedtünk Ernesto Cardenal nicaraguai költő, valamint a Magyarországon járt Lev Osányin szovjet költő lírájával. Ahány költő, annyiféle szín, stílus és forma, kötött és szabadversek, klasszikus ritmika és szélesen áradó, kötetlen sorok: sokféleség a „játék”-ban, a „mesterség”-ben, de egyformán „tendenciozítás” a tartalomban. És ennek a „tendenciozítás”-nak eszméi összefoglalója: a humánus. „A költészet mindig forradalom” — vallja Vozneszenszkij, s ennek a forradalomnak középpontja, irányítója: az ember. Az avar Raszul Gamzatov szűkebb hazája, Dagesztán hegy-völgyes, sziklás, természeti szépségekben gazdag tájairól énekel — de nemcsak erről. Verseiben újra meg újra fölcsendülnek az emberszeretet, az emberért való aggodás motívumai. „Mivé legyen dalunkban az ember, — hogy gonosz kéztől megmentsük őt? — Hogy a vég, bár elkerülhetetlen, — torpanjon meg a tiszták előtt?” — írja az Élt egy dalnok című versében. Joszif Nonesvili — akit Grúzia legnépszerűbb modern költőjeként tartanak számon — magukkal ragadó sorokban, szemléletes költői képekben örökíti meg szülőföldjét. „Átölelve múltat és jelent, — a Gombori századokba lát: — ott, ahová szívem vágya visz, — kék felhők rejtik Kahetiját”. Ősi legendák, regék hangzanak fel újra, idézve a régvolt idők mesevilágát, de mondani-valójukban a mához szólva. Alekszandr Tvardovszkij egyik versében — a Csillagokban — felidéz ifjúságát, amikor éjszakákon át, álmatlanul nézte a csillagos égboltozatot: „Lobogott ifjú éveimen át, — s nyugton álmodni nem hagyott: — úgy tetszett, körben a világ, s a központ én vagyok. — Ma már nem a kozmosz tölti el oly — aggodással az életem, — csak a Föld, mely mint hangyaboly — nyüzsgő féltelmesen”. Ismét csak az aggodalom, a féltés — az emberi életért.

Ernesto Cardenal verseit hallgatva aligha gondolná az ember, hogy költőjük — katolikus pap. Négy társával szerzetesi visszavonultságban él egy szigeten, a Nicaraguai-tó közepén, vadregényes környezetben. Ez a visszavonultság azonban korántsem jelent félrevonulást, elzárkózást a világ problémái elől. Tanúsítják ezt Cardenal versei, ezek a szélesen hömpölygő sorokban, minden kötöttség nélkül megírt vallomások az emberről, a társadalomról, arról a kontinensről, ahol a költő él és alkot. Kemény, erőteljes, megalkuvás nélküli líra ez, vádolva mindazt, ami elemberteleníti az embert, megcsúfolja, eldurvítja a szépet és a jót, a humanizmus eszményeit. „Autóbuszok robognak az egykori réten, tegnap bölénycsordák vonultak itt!... Most csatornák szennyvize hömpölyög — és mind az Ohioba ömlik, — sodródni a kémia mérgei, a zsíros korom, — egyetlen hal sincs, megölte a szenny, — és az Ohio habjai bűzlenek a fenoltól”, — írja Kentucky című versében. A Gyilkosság KFT-ben pedig az átlagpolgárhoz szól, a csak a maga kényelmével törődő, abban elterpeszkedő „becsületes emberről”, aki hazatérve a hivatalból, estéről estére, pontosan nyolckor meghallgatja rádióan a „bűnügyi króniká”-t. És boldog, hogy nem ő rabolt és nem ő gyilkolt. ... te becsületes vagy, gentleman...” — De ha ez a becsületesség — csak „rád szabott ruha?” — kérdezi a költő. És vénu a nagy modern zsolztár, az Imádság Marilyn Monroe-ért döbbenetes, dinamikus soraiiban imát mond a filmcsillagért, aki voltaképpen áldozat: a reklámiügynökök, a fotósok, az embert gépiessé tevő hajsza, a modern kufárok áldozata. „A templom — az aranyozott márványból épült — az ő testének temploma, és az Ember Fia — korbáccsal veri ki onnan a Fox filmstúdió kufárait, — a Te házad imádság háza, — de ők banditák koszfészkevé gualázták”. És a finálé? „Holtan fekszik az ágyban. Kezében telefonkacnyló. Így találták rá”. Valaki, akit meghátszolt az élet, segélykérően nyújtotta ki a kezét. De a vonal másik végéről nem jött felelet. „De bárki volt, akit többé nem ért el — (talán Senki — talán Valaki, akinek a száma — nincs a telefonkönyvben), — most, amikor már minden végbement, — válaszolj neki Te, Uram!”

BALÁSSY LÁSZLÓ

DOKUMENTUM

A PAX CHRISTI BÉKEMOZGALOM

Századunk a technikai és gazdasági fejlődés következtében sajnos eddig a világháborúk százada, következésképpen az egyetemes béke keresésének a korszaka is. Nem a látszólagos, hanem az igazi, a lelkek mélyén is meglevő békéé, amely megelőzi a háborút és megvédi annak borzalmaitól az egyéneket és államokat.

Különösen fontos ez a kérdés a katolikusokra nézve, akik — mint az egyetemes egyház tagjai — vallásuk tanítását is követik, amikor társadalmuk belső és államuk külső, nemzetközi békéjéért dolgoznak, mert tudják, hogy „boldogok a békességesek”. Am a béke megvalósításán eredményesen csak kellően megszervezett egyesületekben lehet munkálkodni, főleg napjainkban, amikor az élet minden területén a legkörültekintőbb céltudatossággal alakított, szakosított szervezetek, intézmények működnek. Ilyen korszerű békeszervezet a *Pax Christi* egyesület és mozgalom is, amely 1945-ben egy kis francia és német katolikus csoportból alakult ki azzal, hogy országaik megbékéléseért elsősorban imahadjáratot kezdeményezett. 1950-ben egyházi mozgalommá nyilvánították a már megfelelő célokkal, módszerekkel és szervezettel rendelkező egyesületet. 1952 szeptemberében római zárandoklaton XII. Pius pápa beszédei intézték az egyesület tagjaihoz: „Imádkozzatok a népek megtéréseért és a békéért... használjátok fel az egyházban és a katolikus világban felhalmozódott békés erőket, melyeket a katolikusok Krisztusban való egységének köszönhetünk.”

A *Pax Christi* feladata hármas: 1. előmozdítani a békét az egész világon az evangéliumi béke szellemében; a nyomor ugyanis könnyen vihethi a népeket kétségbeesett cselekedetekbe, hangsúlyozza a szervezeti leírás, és állandó nyugtalanságot idéz elő a földön; 2. a béke érdekében felhasználni az egyházban és a katolikus világban rejlő erőket; 3. a katolikusokat kiképezni arra, hogy betöltsék nemzetközi kötelességüket és hivatásukat, együttműködjenek a béke megvalósításán dolgozó minden jóakarátú emberrel. A mozgalom a lelkiismeretek alakítására is törekszik: a katolikusoknak kötelességük terjeszteni, bárhol is vannak, a nem-

zetközi szociális igazságosság és egyetemes szeretet szellemét, mert jobbára még a legműveltebb nyugati országokban is messze vannak attól, hogy kellő megértést tanúsítanak a jelen nemzetközi problémái iránt; felfogásuk gyakran gyarmatosító, atyáskodó nézeteket mutat, ami pedig már a múlté.

A *Pax Christi* arra törekszik, hogy elősegítse a fejlődést az igazi testvériség szellemében, minden civilizáció értékének és a népek egészséges eredetiségének tiszteletben tartásával. E gondolatok és irányelvek behatolása különösen azokba a körökbe szükséges, melyek irányításra és a nemzetközi kezdeményezésekre való lelkesítésre hivatottak, nevezetesen világi intézményeknél és azok munkatársainál (tanulmányi irodák, szakértők, technikusok stb.), a kormányoknál, politikusoknál, jogászoknál, közgazdászoknál, akiktől az országok irányítása függ, az ifjúság alakítóinál, a különféle nevelőknel, ifjúsági mozgalmak vezetőinél, azoknál, akik a tömegtájékoztatás technikai eszközeivel rendelkeznek: a sajtó, rádió, televízió, mozi, színház. Szélesebb síkon a *Pax Christi* erőfeszítéseket tesz a kölcsönös megértés megkönnyítése érdekében, hogy így támogassa a jóakarátú embereket a lojális együttműködésben. De tudja azt is, hogy „a nemzetközi élet keresztény eszméje csak akkor terjed hatékonyan, ha a katolikusok, akik azt kifejezésre juttatják, emberi síkon maguk is kétségtelen értékek, akiknek jelenléte tiszteletet parancsol”. Ezért tőle telhetőleg minden eszközzel ennek a testvéri együttműködésnek az előmozdításán fáradozik és együttműködik a többi katolikus nemzetközi szervezettel.

Szellemi síkon a mozgalom közös kezdeményezései: imnapok, szentségimádások, szentbeszédnek minden ember természetfeletti szeretete gondolatának előmozdítására. Ez történik helyi, vidéki, nemzeti, nemzetközi méretekben.

A lelkiismeret alakítása tekintetében: az olyan helyzetek tárgyilagos tanulmányozásának elősegítése, melyek ismerete fel kell, hogy rázza a népek lelkiismeretét; bizonyos gyakorlati nézetek, vélemények tanulmányozása, melyek azzal a veszéllyel járnak, hogy a természetjoggal és az ember keresztény

fel fogásával ellentétesen irányítják a fejlődést; közgazdászok, szociológusok, moralisták számára mélyreható tanulmányozása olyan különféle szociális viszonyoknak, intézményeknek, amelyek nem szükségképpen vannak kapcsolatban az egyház tanaival; a gondolatok minden alkalmas eszközzel való terjesztése (tanulmányi napok, tanfolyamok, előadások, tanulmányi körök, összejövetelek, kongresszusok, sajtóhadjárat, riportok, kiállítások, röpiratok, füzetek kiadása, diapozitívek, lemezek, mozielőadások stb.).

A nemzetközi érzék kifejlesztésének elősegítésére az egyháznak a békéről szóló tanításai tanulmányozásával, terjesztésével, a kutatásokban való részvétellel (szakértők vezetésével, előadásokon való részvétellel).

A mozgalom öt nyelven, hat országban ad ki havi folyóiratot *Pax Christi*, a béke újságja címmel (*Le journal de la paix*, *Pax Christi* például a francia kiadvány címe).

A béke azonban a gyakorlati szeretet műve is, mondja egyik mozgalmi ismeretűjük. A személyes közeledés tekintetében elősegíteni egyetemisták és külföldi látogatók fogadását keresztény környezetben: családoknál, ifjúsági egyesületeknél, társadalmi intézményeknél, de egyéneknél is. Különösen kívánatos ez az illető országban élő külföldi (részben esetleg pogány) munkások és egyéb foglalkozásuk tekintetében, mert az idegen is testvére az igazi katolikusnak. Ide tartozik még ösztön-díjak létesítése, a népek szolgálatára való hivatás kifejlesztésének elősegítése, nevezetesen fiatalok képzése szellemi, erkölcsi és társadalmi tekintetben és közvetlen kapcsolatok elősegítése egyének, idegen népek csoportjai között, egyházközségek, iskolák, ifjúsági csoportok testvérré fogadásával, nemzetközi munkatáborok, diákköthetők szervezése, egyéni levelezés stb.

Lelki téren az évi nemzetközi békevasárnap fontosságának hangsúlyozása (megfelelő szentbeszédekkel, nyilvános összejövetelekkel, rendezvényekkel, röpiratok osztogatásával stb.). Az egyház bűnbánatra való felhívásának megfelelően, különösen az év bizonyos szakaszaiban (advent, nagybőjt, kántorbőjtök) áldozati lemondás és adományozás gyakorlása, például lemondás a hét egyik napján a fő étkezésről, vagy néhány nap szabadságról, és ennek ellenértékét megfelelően szervezett és a békét szolgáló célra adományozzák (egyéni vagy csoportos megajándékozás, megvendé-

gelés). Tevékeny részvétel az olyan anyagi eszközök előteremtésében, melyek a *Pax Christi* szervezésében a békét szolgálják és fejlesztik.

1951 óta az áldozócsütörtök és pünkösd közötti vasárnap a Békevasárnap (de ezen kívül lehet másik is). Az ünnepélyes szentmise mellett minden plébánián körmenetet tartanak a békéért, vagy ahol lehet, a külföldiek részvételével összejövetelt és előadásokat is. 1954-ben a gyermekek béke imanapját, 1955-ben az éhség imanapját tartották a világ éhezőitért.

A *Pax Christi* nemzetközi szervezet. 1964 decemberéig a nemzetközi elnöke: Féltin párizsi bíboros volt, akit Alfrink holland bíboros, utrechti érsek váltott fel és akit munkájában egy egyházi nemzetközi titkár, valamint egy laikus nemzetközi titkár segít. A mozgalom adminisztratív székhelye Párizs. Minden tagországnak saját nemzeti szervezete, egyházi elnöke, egyházi és világi titkára van. A tagországokhoz tartozik például Anglia, Ausztria, Belgium, Brazília, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország stb. A szervezet havi folyóiratának sok más országban is van tudósítója. A párizsi nemzetközi titkárság mellett dokumentációs szolgálat is működik, amely nyilvántart minden olyan cikket, könyvet és előadást, amely az egyesületet érdekelheti. Érdeklődőknek külföldre is küld dokumentációs anyagot és bibliográfiákat. A szervezet Franciaországban, Németországban, de több más államban is tart fenn ún. fogadó otthonokat, ahol az átutazóban levő, vagy zarándoklaton részt vevő, vagy hosszabb ideig is ott tartózkodó idegenek szállást kaphatnak (közös hálótermekben), és lehetőséget nyújtanak számukra ahhoz, hogy az illető ország társadalmi életébe is bekapcsolódjanak.

A szervezet évenként kongresszust tart (ez az ún. nemzetközi kongresszus), de annak minden tagállama is. Az eddigi kongresszusi témák közül említésre méltók: „A hidegháború”, „A Pax Christi hivatása”, „A békéért való elkötelezés”, „A nemzetközi polgárság”, „A színes népek fejlődése”, „A haza”, „A technika és a béke”, „Európa és a béke”, „Az emberi haladás és a béke”.

Ha már most a mozgalom eddigi működésének elvi eredményeit akarjuk látni, több igen fontos tételt találunk munkájukban. Mint Théas püspök, a francia nemzeti elnök, az 1961-es nemzeti kongresszuson megállapította, az

eredményes munka módszere az, ha számot vetünk azzal, hogy ebben a munkában a vallás-szociológiának és a lelképásztorkodásnak kell együttműködnie. E módszertani megállapítás mellett elméleti tekintetben igen fontos Féltin bíboros azon megállapítása, hogy a „Béke új neve: fejlődés”, ami új morálteológiai és módszertani kérdéseket vet fel, mint B. Lalande hangsúlyozza: elsősorban a társadalmilag kíválságos csoportok igazságosságának és szeretetének kérdését a kisémmizettek csoportjával szemben. Szerinte különösen Szent Pál szövegei tartalmazznak nagy értékeket e munkához. A fejlődés teológiája Lalande kanonok szerint elsősorban történelmi teológia, az emberiség történetéhez fűzött reflexiók az események kollektív beállítáiban, és inkább a maga átalakulásában, mint statikus állapotában való bemutatásával. A népeknek a „jólét” felé menetelése kétségtelen a „többet bírni” elvével is jár (P. Lebrét megállapítása), és a keresztényeknek itt döntő szerepük van az igazi humanista értékek megvalósításában. A fejlődés nem lehet nem-kívánatos és nem is lehet közbübs a kereszténység számára; ez egyszersmind a kereszténység egyik következménye (az evangélium és Krisztus állandóan a történelem nagy hajtó motorja volt) és kötelezettség is, mondja egyik összefoglaló beszámolójuk (Pax Christi, 1961. május, 5. p.). Ebben a gondolatkörbe tartozik Féltin bíboros további megállapítása: „a béke és a kenyér együtt jár”, mert a háborúk rendszerint az éhségből (nemcsak az egyéni fizikai, hanem a nemzeti nyersanyag- vagy piachiány miatti „éhség”-ből is) és az egyenlőtlenségből származnak.

A nemzetközi béke ügyében a mozgalom állásfoglalását Féltin bíboros körvonalazta az 1964-es nemzetközi kongresszuson (Hertogenbosh, Hollandia, szeptember 8–10.): „Az atomháborúval az atombékét állítjuk szembe.” A kongresszus az atomkorszak három parancsoló elvét fogadta el: a lefegyverzést, a fejlődést (= béke) és a nemzetközi tekintélyt (ENSZ). Úgy gondoljuk, a kongresszus végső állásfoglalásának ismertetése nélkül nem lenne teljes a beszámoló, mert éppen a békeszerető államok táborának katolikus hívői számára is olyan sok határozott és világos útmutatást tartalmaz: „A béke, úgy mond a határozat, nemcsak az egyes ember és az Isten közötti viszony egyik jellemzője, hanem az evilági élet

rendjében a világ legfőbb java. Meg kell tehát valósulnia a világközösség konstrukciójában is, mely mindenki részvételét kívánja meg a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális rend szükséges átalakítása érdekében.”

„A modern megsemmisítő fegyverek alkalmazásának ellenőrizhetetlen következményei kívánják a fegyverkezési verseny azonnali, fokozatos csökkentését, az atomfegyverek, a baktérium- és vegyifegyverek betiltását, hogy végül elérkezzünk az általános, kölcsönös és ellenőrzött lefegyverzéshez. A Pax Christi katolikus békemozgalom — mondja a kiáltvány —, meglegedéssel állapítja meg ebben az értelemben az eddig tett kezdeményezést és felhívást intéz minden felelős államférfihez, hogy haladjanak tovább ezen az úton a lefegyverzés előmozdítása érdekében.”

Hogy megszüntessék a háborút és felépítsék a béke rendjét, a mozgalom emlékeztet arra: a nemzetközi közösségnek úgy kell szervezkednie, hogy elismeri a világ jólétének elsőbbségét és az emberi szolidaritásra és az Egyesült Nemzetek Szervezete által elfogadott Emberi Jogok Deklarációjára támaszkodik. Ez a szolidaritás koncentrált erőfeszítést kíván a művelt országoktól, amit leginkább több oldalú módon valósítanak meg a fejlődés útján levő országok érdekében. „Napjainkban a háború és béke problémái éppúgy, mint a fejlődés és fellendülés problémái, világméretűek, tehát nem oldhatók meg fokozatosan terjeszkedő hatáskörrel és mindenféle, megfelelő esz-közzel való tekintély nélkül...”

Annak tudatában, hogy „a békéért minden nap dolgozni kell” és hogy „a békét ma fejlődésnek hívják”, továbbá, hogy „a háborút helyettesíteni kell”, a mozgalom egyik jelmondata: „párbeszéd a béke érdekében”. Vagyis tárgyalás és együttműködés útján kell haladni és dolgozni a békéért és a népek közösségeért. Evégből minden jóakarató emberrel, vallási, világnézeti, politikai különbségre tekintet nélkül véleménycsere kell folytatnia a béke fenntartásának módzatairól. Ezt kívánja elősegíteni a mozgalom a saját kiadványaival, így különösen a közelmúltban megjelent egyik könyvvel: *En dialogue pour la paix* (Párbeszéd a békéért), de ezt óhajtja elősegíteni Lochet könyve is, a *Pédagogie de la paix* (A béke pedagógiája, Páris, Éditions Ouvrières, 1964.).

BENKŐ ISTVÁN

Revue mensuelle — Rédacteur en chef: György Rónay — Rédaction et administration:
Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

S O M M A I R E

Imre Várkonyi: Riche en grâces — *László Gyürki*: Les évangiles et l'histoire — *János Pfeiffer*: La socialthéologie du travail — *Klára Kardos*: Notre frère, le prophète (Thomas Merton) — *Zsuzsa Beney*: Temps et hors du temps dans la poésie de János Pilinszky — *Iván Mándy*: Le sommeil d'un homme (nouvelle) — *Antal Ijjas*: Concerto pour violon (nouvelle) Poèmes de *Gyula Kunszery*, *Pál Tol-dalagi*, *Méda Nagy*, *Emil Simon*.

FORUM DE DISCUSSION (Humanae viatae, La question des miracles)

JOURNAL

La prière commune du Saint Père et des évêques à la clôture du Synode — Journal du lecteur (*György Rónay*) — Chronique théâtrale (*András Pályi*) — Beaux-arts (I. D.) — Rubrique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — Près de la radio, devant le petit écran (*László Balássy*).

DOCUMENT Le mouvement Pax Christi (*István Benkő*).

RICHE EN GRACES

Par Imre Várkonyi

À la fin de l'année, des bilans nombreux et variés sont établis. Les particuliers les familles, les bureaux, les usines et les peuples eux-mêmes font leur bilan. S'il est positif, c'est rassurant, mais s'il est négatif, cela donne à réfléchir et c'est parfois effrayant. Mais le plus important, c'est ce que l'honnêteté exige, c'est à dire que ce bilan soit toujours sincère, même s'il n'est pas positif.

La nouvelle année nous réserve bien des bons jours dont la digne célébration n'est pas seulement un devoir pour nous, mais aussi une joie. Au départ de cette nouvelle année, je voudrais rappeler que 1970 verra le 25e anniversaire de la libération de notre pays. Je suis sûr qu'en lieu et temps convenables, au moment voulu, les orateurs et les écrivains compétents trouveront la forme appropriée pour la célébration de cet anniversaire si important aussi pour les croyants. Mais je suis également certain que nous autres croyants, nous découvrirons aussi le moyen de célébrer dignement l'anniversaire de notre foi et de notre conception du monde aujourd'hui encore si étroitement lié à notre vie.

Il y a trente-cinq ans que notre journal veille. Durant ces trente-cinq ans la spiritualité, la raison et l'âme catholique ont été exprimées, comme elles le sont encore aujourd'hui. Nous aimerions que, cette année aussi, ces valeurs constituent la base de nos activités. Il serait en effet dommage de garder cachées ces valeurs qui, procurent tant de joies spirituelles aux lecteurs de notre journal. Ce n'est pas une vantardise. Nous avons conscience de nos imperfections, nous les connaissons, mais ce n'est pas manquer de modestie que d'affirmer: Ce bilan a pourtant été positif. „Vigilia” veille. Il prête attention à tout ce qui touche l'homme croyant directement ou indirectement. Il prête aussi attention à la vie de notre Eglise. Après le concile Vatican II, nombreux sont ceux qui cherchent de nouvelles voies, des voies qui ne sont pas seulement nouvelles mais qui assurément ne sont même pas durables. L'homme croyant qui réfléchit ne redoute pas la nouveauté, mais le manque de substance revêtu d'un aspect nouveau, qui ne mène nulle part. Notre journal n'a jamais cherché et ne cherchera jamais les nouvelles sensationnelles. Ce qu'il veut, c'est la clarté, la pureté, la raison; il veut susciter la pensée mais tout cela toujours dans un esprit catholique. Le dialogue est possible et même nécessaire. Ni la compréhension mutuelle, ni le processus

d'épuration ne sont imaginables sans dialogue. Et le dialogue ne doit pas être engagé qu'entre nous, mais honnêtement et sincèrement aussi avec ceux qui, bien que basés sur l'humanisme, ont adopté une autre conception du monde que celle que nous professons. Aujourd'hui, si nous examinons la vie de notre Église, il nous semble souvent que tout y est en effervescence. C'est à la fois vrai et faux. Les normes morales fondamentales et la déposition de la foi sont immuables. Nous devons voir clairement qu'elles n'ont pas changé non seulement maintenant mais qu'elles resteront telles à l'avenir aussi. Donc, de quoi est il question? Uniquement de ce que tout ce qui est tout simplement incompréhensible parce que pour l'homme d'aujourd'hui, comme la vie de l'Église aussi, fasse place à ce qui, en dehors de la révélation intangible, favorise le mieux le salut éternel de l'homme et sa réussite terrestre. C'est dans cet esprit que nous pouvons parler de l'évolution de notre Église et la preuve la plus éclatante en est que le pape Paul VI. lui-même, en défendant catégoriquement et sans équivoque les consignes de la foi, lutte en même temps, conscient de la justice, pour les réformes que ne comprennent pas et ne peuvent pas comprendre ceux qui n'ont pas la compétence appropriée.

Tous les hommes, croyants ou non-croyants également, espèrent que cette nouvelle année leur sera bénéfique. Ils espèrent que même le bilan négatif pourra être corrigé et qu'il le sera. Cet espoir est bon, et nous ne serions pas des hommes, si nous ne l'avions pas. Cette attente du bonheur est aussi benne et nécessaire à l'homme, qui n'est pas créé pour l'amertume, le désespoir, les souffrances morales et physiques. Ce serait là une contradiction de l'intention du Dieu créateur qui aime les hommes. Bien sûr, l'attente du bonheur n'est en elle-même qu'une catégorie de sentiments, si l'homme ne fait pas tout son possible pour l'atteindre. Nous sentons que la nouvelle année nous imposera un grand travail plein de responsabilité. En même temps, nous devons voir que nous avons les possibilités de la recherche et de l'atteinte du bonheur. La première et la plus importante des conditions en est le maintien de la paix et l'intensification de la sécurité pour tous. C'est ce que nous autres catholiques souhaitons pour cette nouvelle année. Le Saint-Père n'a-t-il pas déclaré une fois pour toutes ce jour-là: jour de la Paix?

INFORMATIONS

Le 31 Octobre Mgr József Ijjas, archevêque de Kalocsa, président du Corps Episcopal Hongrois a donné une interview à la Radio du Vatican. L'archevêque a dit entre autres: — C'est une des tâches capitales de l'Église que le successeur de Saint Pierre exerce sa puissance de chef de l'Église reçue du Christ vis-à-vis des évêques du monde, comme les apôtres ont coopéré à la vie de l'humanité sous la direction de Saint Pierre. L'archevêque a souligné que, pour cette tâche, les successeurs de Saint Pierre ont besoin de l'aide des prières des fidèles. Par ailleurs Mgr. l'archevêque Ijjas est rentré du Synode Episcopal le 8 novembre. Il a été accueilli à l'aéroport de Ferihegy par MM Imre Miklós et István Balló, vice-président de l'Office National des Affaires du Culte, László Sempsey, grand vicaire de Budapest, Imre Várkonyi, directeur national d'Actio Catholica, Mátyás Völgyesi, chef de section de l'Office National des Affaires du Culte, Árpád Fábíán, recteur de l'Institut Ecclésiastique hongrois de Rome, Géza Kovács, directeur du bureau épiscopal, István Szántay, secrétaire général national de l'Actio Catholica et László Nagygyörgy, secrétaire de l'archevêché.

Le pape Paul VI a nommé l'abbé Árpád Fábíán directeur de l'Institut Pontifical Ecclésiastique Hongrois de Rome. Le Conseil du Praesidium de la République Démocratique avait donné son autorisation préalable à la nomination. Le docteur Árpád Fábíán a prêté serment sur la constitution de la République Démocratique Hongroise en présence de M. Ödön Kisházi, vice-président du Consul du Praesidium, MM Lajos Cseterki, secrétaire du Consul du Praesidium, József Prantner, secrétaire d'État, président de l'Office National des Affaires du Culte, et Mgr József Ijjas archevêque de Kalocsa, président du Corps Episcopal Hongrois assistaient à la prestation du serment.

La Radio du Vatican a demandé à la chorale féminine Szilágyi Erzsébet qui a pris part au XVIIe Concours International de chorales d'Arezzo un programme hongrois d'une durée d'une demi-heure. Sous la direction de Maria Katanics, l'ensemble a remporté un vif succès à Arezzo, dans la catégorie du chant grégorien.

K Ö Z L É S E K É S V Á L A S Z O K

Ijjas József kalocsai érsek, a Magyar Püspöki Kar elnöke október 31-én interjút adott a Vatikáni Rádióban. Az érsek többek között ezeket mondotta: Életbe vágó feladatként jelentkezik az egyházban, hogy Szent Peter utóda olyan együttműködésben gyakorolja Krisztustól vett egyházfői hatalmát a világ püspökeivel, mint amilyen együttműködésben beléptek az emberiség életébe Szent Péter főségével az apostolok. Az érsek kijelentette, hogy az apostol-utódok e feladatban rászorulnak a hívek imatámogatására. Ijjas érsek november 8-án tért vissza a püspöki szinodusról. A Férihegyi repülőtéren *Miklós Imre* és *Bailó István*, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettesei, *Semptey László* budapesti helynök, *Várkonyi Imre*, az Actio Catholica országos igazgatója, *Völgyesi Mátyás*, az AEH főosztályvezetője, *Fábián Árpád*, a római Magyar Egyházi Intézet rektora, *Kováts Géza* érseki irodaigazgató, *Szántay István*, az AC országos főtitkára és *Nagygyörgy László* érseki titkár fogadta.

Az egész magyar sajtó megemlékezett a 25 éve kivégzett mártírpapról, *Kálló Ferenc*ről. Annak idején azért lett katonalelkész, hogy a szociális igazságtéves eszméit a honvédek lelkébe plántálja. *Kálló Ferenc* ott állott a harmincas évek sajtómozgalmainak bölcsőjénél is. A *Korunk Szava* és a *Vigilia* későbbi szerkesztői az ő honvédkórházbeli szolgálati lakásában jöttek össze lapalapítási tervezgetéseik megbeszélésére, míg végre 1931-ben megszületett a *Korunk Szava*, majd 1935-ben a *Vigilia*.

Szennay András a Hittudományi Akadémia professzora, a Nemhivók Titkárságának magyarországi összekötő munkatársa, a nemhivókkal folytatott párbeszédéről nyilatkozott.

— Nem a szemben álló tételeket, doktrínákat, hanem magukat az embereket tartjuk szemünk előtt. Ezt kívánja VI. Pál pápa és az általa életre hívott Nemhivók Titkársága, amidőn minden nemhívó emberrel őszinte dialógust akar folytatni. Mindig az egész emberiséget kell a hit hirdetésénél és megvallásánál szem előtt tartunk. E feladat azonban nem merülhet ki olykor fölösleges, máskor egyenesen szeretetlenségről tanúskodó egyéni hitvitákban. Az egyház a II. Vatikáni Zsinat óta mind világosabban látja, hogy ma a közös, minden embert érintő emberi célkitűzésekről kell elsősorban nyílt párbeszédet folytatnunk. Hívók és nemhívók nem építhetnek maguknak a földön két külön világot. Egyik „tábor” sem vonulhat valamiféle önkényesen megteremtett rezervátumba. Mi a dialógus során nem mondunk le meggyőződésünkről, de valljuk, hogy a „másikra”, nemhívókra való ügyelés lelkileg-szellemileg minket is gazdagíthat. Amint ismeretes, a Nemhivók Titkárságának hivatalos dokumentuma (1968. augusztus) a dialógusnak három fajtáját különbözteti meg: 1. a személyes találkozások, kapcsolatok nyomán születőt, 2. az elméleti és 3. a gyakorlati közös munkában végzett dialógust. Hazánkban az első és harmadik vonatkozásban már jelentős tapasztalatokat szerezhattunk — mondotta *Szennay András*.

Az Országos Egyházművészeti és Műemlékvédelmi Tanács Cserháti József pécsi megyéspüspök elnökletével Budapesten és Esztergomban tartotta őszi ankétját. *Esztergár Pál* mérnök a templom elektromos berendezésének műszaki követelményeiről, *Lovász Imre* a világítás esztétikai szempontjairól tartott előadást, *Kálmán István* mérnök pedig a templom fűtési lehetőségeiről. A tanács tagjai fölkeresték a budavári Nagyboldogasszony templomot, ahol *Zádor Mihály*, a restaurálás vezetője és *Lantos Tibor*, a világítás tervező-mérnöke ismertette a templom felújításának menetét. Másnap az esztergomi Keresztény Múzeumban *Meszlényi Antal* igazgató köszöntötte az ankét résztvevőit, majd *Farkas Attila* múzeumi előadó kalauzolta őket. *Mucsi András* múzeológus és *Varga Dezső* főrestaurátor vetített képekkel kísért előadáson számolt be Báti mester Szent Katalin képének restaurálási munkájáról. A résztvevők útközben betértek Pilisszentlélekre. Anna-völgybányára és Sársápra, ahol *Kákonyi Asztrik* ismertette az általa kifestett és újjárendezett templomokat. A tanulmányi utat a pilisvörösvári templomfűtés és harangozó-berendezés megtekintése zárta.

A Bécsben kiadott *Mérleg* című, katolikus, negyedévenként megjelenő magyar nyelvű folyóiratra a Posta Központi Hírlapiroda külföldi hírlapelőfizetési osztálya (Budapest, VII., Lövölde tér 7.) elfogad előfizetéseket. Egy évi előfizetés irányára 267,— forint.

VI. Pál pápa dr. Fábíán Árpád lelkészt a római Pápai Magyar Egyházi Intézet igazgatójává nevezte ki. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a kinevezéshez előzetes hozzájárulását adta. Dr. Fábíán Árpád, az elnöki Tanács helyettes elnöke, Kisházi Ödön előtt a Magyar Népköztársaság alkotmányára letette az esküt. Az eskütételen jelen volt Cseterki Lajos, az Elnöki Tanács titkára, Prantner József államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és dr. Ijjas József kalocsai érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke.

Bejelentették, hogy még az idén elkészül két hittankönyv. A Magyar Püspöki Kar Hittankönyv Bizottságának a budapesti Központi Szemináriumban tartott együttes ülésén Udvardy József püspök, csanádi apostoli kormányzó, a bizottság felelős vezetője köszöntötte a díjnyertes pályázókat, majd ismertette az eddig végzett munkát. Merksz Elemér apostoli kormányzói helynök, a bizottság elnöke értékelte a nyertes pályaműveket és tájékoztatott a kiadás terveiről. Csanád Béla akadémiai magántanár a legközelebbi gyakorlati feladatokat ismertette. A szerzők és a lektorok közölték, hogy még az idén két könyv nyomdára készen kerül a bizottság asztalára.

Nyíregyházán, a három esperesi kerület papjai számára tartott rekollekción Kovács Endre, az egri szeminárium lelki vezetője a liturgikus változások bevezetésének gyakorlati problémáiról beszélt a jelenlevőknek. A rekollekció külföldi vendége, Simon Bastian strassbourgi plébános, egyházmegyéje Caritas szerveztének igazgatóhelyettese, a neves munkás-püspök, Mgr. Ancel munkatársa is előadást tartott. Előadásának középpontjában a papi lelkiség, a pap mindennapos, személyes tanúságtételének megújítása állott, amelyet Franciaországban a Prado elnevezésű világi papi mozgalom szorgalmaz. A Prado papjai az evangéliumi élethez való hűséget hirdetik paptársaiknak, az egyszerűséget és a józan lemondást.

— Minden munkánkban az emberekből indulunk ki, arra figyelve, mit várnak tőlünk, papoktól. Szolgálatunk hídépítés Isten és az emberek között, mert mindkét világhoz kapcsolódunk: Istenhez is és a földihez is — mondotta Bastian atya.

Forster Gyula rádói plébános — Imrik László soproni mérnök újítása alapján — sikerrel víztelenítette a veszprémi egyházmegye egyik legnedvesebb templomát. Az eljárás lényegéről Forster Gyula beszámolt az Új Ember munkatársának: — Az elektrooszmózis elve alapján, ha folyadék-részecskék mozognak a falban, akkor elektromos feszültség keletkezik. Ezt megfelelő ellenfeszültséggel kiegyenlítjük. Így meggátolhatjuk, hogy újabb víz szívódjon fel a falakba. A szükséges áramot a hálózathoz vesszük. Havonta 3—4 forintba kerül. Az Imrik-újítás egyetlen hibája az volt, hogy a bevakolt vasvezetékek hamar tönkrementek. Forster Gyula az elektródákat összekötő vasvezeték nem vakolta be, hanem nyitott légcsatornába helyezte, és rozsdamentesítő festékekkel bevonta. Már ezzel a módosítással készült a zalaegerszegi Mórícz Zsigmond Művelődési Ház és a soproni Gyermek-Szívstanatórium víztelenítése is.

Készpénzzel bérmentesítve
a Bp. 72. sz. postahivatalnál.